

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihadı Rehberi

Çevre*

31 Ağustos 2021 tarihinde güncellenmiştir.

**Bu belge İdari Yargının Etkinliğinin Artırılması ve Danıştayın Kurumsal Kapasitesinin Güçlendirilmesi AB-AK Ortak Projesi kapsamında yapılmış gayri resmî çeviridir.*

Yazı İşleri Müdürlüğü tarafından hazırlanmıştır. Mahkeme için bağlayıcı değildir.

AVRUPA KONSEYİ

Bu raporun tümünü veya bir kısmını basılı veya elektronik yayın olarak çevirmek ve/veya çoğaltmak isteyen yayıncıların veya organizasyonların, izin sürecine ilişkin bilgi almak için publishing@echr.coe.int ile iletişime geçmeleri rica edilir.

Bu Rehberin orijinali Fransızca dilinde hazırlanmıştır. Düzenli olarak güncellenmektedir ve en son 31 Ağustos 2021 tarihinde güncellenmiştir. Editöryal revizyona tabi olabilir.

İçtihat Rehberleri www.echr.coe.int adresinden indirilebilir (İçtihat - İçtihat analizi - İçtihat rehberleri). Yayın güncellemeleri için lütfen Mahkemenin <https://twitter.com/echrpublication> adresindeki Twitter hesabını takip edin.

© Avrupa Konseyi/Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 2021

İçindekiler

Okuyucular için not	6
Madde 2 (yaşam hakkı)	7
I. Endüstriyel faaliyetler ve öngörülebilir doğal afetler	7
A. Uygulanabilirlik	7
B. Hayatı korumaya yönelik pozitif yükümlülüğün içeriği	8
1. Esasa ilişkin yön: önleyici ve caydırıcı hukuki ve idari bir çerçeve	8
a. İlkeler	8
i. Önleyici düzenlemeler	8
ii. Takdir yetkisi	9
iii. Öngörülebilir doğal afetler	9
iv. Madde 2 ve 8	10
b. Örnekler	10
2. Usule ilişkin yön	12
a. Resen etkili soruşturma yapılması	12
b. Adli usul	13
c. Örnekler	13
II. Pasif içicilik	14
Madde 3 (işkence yasağı)	16
Madde 6 (medeni hukuk yönü) (adil yargılanma hakkı)	17
I. Çevresel zarardan etkilenen kişilerin açtığı davalar	17
A. Madde 6 § 1'in (medeni hukuk yönü) uygulanabilirliği	17
1. İç hukukta tanınan ve başvuruçunun hak talebinde bulunabileceği medeni hukuk alanında bir hak	18
2. "Gerçek ve ciddi" bir uyuşmazlık	20
3. Başvuruçunun medeni hukuka ilişkin hakkı için "doğrudan belirleyici" olan bir uyuşmazlık	20
B. Çevre davaları çerçevesinde 6 § 1 maddesinin uygulanmasına ilişkin örnekler	21
II. Çevre davalarında güçler dengesi	22
III. Bireylerce çevre koruma önlemlerine karşı açılan davalar	23
IV. Diğer	23
Madde 8 (özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı)	25
I. Kirliliğe ve rahatsızlıklara veya çevresel bir tehlikeye maruz kalma	25
A. Uygulanabilirlik	26
1. Kirliliğe ve rahatsızlıklara maruz kalma: özel hayata ve aile hayatına ve konuta yönelik doğrudan ve şiddetli bir etkinin söz konusu olmasının gerekmesi	26
a. Doğrudan etki	26
b. Ciddiyet eşiği	27
2. Çevresel tehdide maruz kalma	28
3. Örnekler	29

4. İspat	31
a. Genel	31
b. Özel: bir hastalık ile kirlilik ve rahatsızlık kaynağı arasındaki illiyet bağının kanıtlanması - olasılığa dayalı bir yaklaşım benimseme imkânı	37
5. Uygulanabilirlik ile ilgili diğer etkenler	37
B. Devletlerin yükümlülükleri ve Mahkeme tarafından gerçekleştirilen denetim	39
1. Negatif yükümlülükler ve pozitif yükümlülükler	39
2. Mahkemenin denetimi	40
a. Esasa ilişkin yön.....	40
Negatif yükümlülükler: bir kamu makamının müdahalesi	40
α. Kanunda öngörülen müdahale	41
β. Meşru amaç	41
χ. Müdahalenin gerekliliği	42
ii. Pozitif yükümlülükler: koruyucu önlemler	42
α. Genel.....	42
β. Tehlikeli faaliyetlere özgü hususlar: önleme ve bilgilendirme	50
• Önlemeye vurgu yapılması	50
• Bir sağlık tehlikesine maruz kalan ve herhangi bir karar verme sürecinin dışında olan kişilere yönelik bilgiler	52
b. Karar verme süreci	54
i. Önceki araştırmalar ve çalışmalar	54
ii. Bilgiye erişim	55
iii. Mahkemelere erişim	55
iv. Örnekler	55
II. Çevrenin korunması gerekçesiyle 8. madde ile güvence altına alınan hakların kısıtlanması.....	58
Madde 10 (ifade özgürlüğü).....	60
I. Çevreci gösteriler ve kampanyalar	60
II. Çevre ile ilgili konularda görüşlerin ifade edilmesi: yüksek düzeyde koruma	60
III. Çevre koruma derneklerinin kamu yetkilileri tarafından yapılan işlemlere ilişkin bilgi yayma konusundaki özel görevinin tanınması	61
IV. Çevre sorunları hakkında bilgiye erişim	62
A. Devletin elinde bulunan bilgilere erişim hakkının nitelikli ve şartlı olarak tanınması	62
B. Sunulan bilgilerin içerik ve niteliğinin gözden geçirilmesini kolaylaştıran bir hukuk yoluna erişim	
64	
V. Çevrenin korunmasıyla ilgili gerekçeler, ifade özgürlüğünün kullanılmasına yönelik müdahaleleri haklı kılan meşru bir amaç oluşturabilir.....	64
Madde 11 (toplantı ve dernek kurma özgürlüğü)	66
I. Çevreci gösteriler	66
II. Dernek kurma özgürlüğü ve çevre	67
Madde 13 (etkili hukuk yoluna başvurma hakkı)	68

Madde 14 (ayrımcılık yasağı)	68
1 no.lu Protokol'ün 1. maddesi (mülkiyetin korunması)	69
I. Çevre ile ilgili gerekçelerden dolayı mülkiyete saygı hakkının kısıtlanması	69
A. Çevrenin korunmasının genel yarara mı yoksa kamu yararına mı yönelik olduğu sorusu	69
B. Daha geniş takdir yetkisi	72
C. Mahkeme denetimi	72
II. Çevreye zarar verilmesi nedeniyle mülkiyet haklarının ihlali	73
A. Devletin doğrudan sorumluluğu	73
1. Mülkün tahrip edilmesi veya zarar görmesi - örnek	73
2. Değer kaybı - örnekler	74
B. Devletin mülkiyeti korumaya yönelik pozitif yükümlülüğünü yerine getirmemesi	75
1. Mülkün yıkılması veya zarar görmesi	76
a. Çevresel felaketler sonucu mülkün yıkılması veya zarar görmesi	76
i. Endüstriyel türdeki çevresel felaketler	76
ii. Öngörülebilir doğal afetler/çevresel felaketler	76
b. Mülkün özel faaliyetlerden kaynaklanan çevresel bozulma nedeniyle yıkılması veya hasar görmesi	77
2. Çevreye verilen zarar nedeniyle mülkün değer kaybına uğraması	77
Sözleşme'nin 34. maddesi (bireysel başvurular)	78
I. Toplum yararı/mağdurun durumu	78
A. Doğrudan mağdur - çevre koruma derneklerinin davaya taraf olma hakkı	78
B. Potansiyel mağdur: çevresel zarar riskine maruz kalma	80
II. Mağdur statüsünün kaybedilmesi	80
Madde 35 (kabul edilebilirlik kriterleri)	83
A. Altı aylık süre sınırı - devam eden kirlilik durumu	83
B. Kişi bakımından yetki - diğer üye Devletlerin kanunlarına tabi olan işletmelerin çevreye verdiği zarardan etkilenilmesi	83
C. Konu bakımından yetki - belirli bir kültürel mirasın korunmasına yönelik evrensel ve bireysel bir hakkın bulunmaması	84
D. Kayda değer zarar olmaması - iddia edilen ihlalin asgari ciddiye eşliği ve itiraz edilen durumun çevre ve halk sağlığı üzerindeki etkisi	84
Madde 46 (kararların bağlayıcılığı ve infazı)	85
• Çevreye yönelik bireysel bir haktan bahseden kararlar:	85
• İhtiyatlılık ilkesinden bahseden hüküm ve kararlar:	85
• Gerekçelerinde "Çevresel Konularda Bilgiye Erişim, Halkın Karar Alma Sürecine Katılımı ve Adalet Erişimine Dair Aarhus Sözleşmesi"ne atıfta bulunan hükümler ve kararlar:	86
Atıf yapılan davaların listesi	87

Okurlara not

Bu Rehber, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (bundan böyle “Mahkeme”, “Avrupa Mahkemesi” veya “Strazburg Mahkemesi” olarak anılacaktır) tarafından, Strazburg Mahkemesinin verdiği temel hükümler ve kararlar hakkında hukukçuları bilgilendirmek için yayımlanan İctihat Rehberleri dizisinin bir parçasıdır. İşbu Rehber, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin (bundan böyle “Sözleşme” veya “Avrupa Sözleşmesi” olarak anılacaktır) çevre ile ilgili farklı maddeler kapsamındaki içtihadı analiz etmekte ve özetlemektedir. Sistematik olarak atıfta bulunduğu maddeye göre hazırlanan içtihat rehberi ile birlikte okunmalıdır.

Atıfta bulunulan içtihat ilkesel nitelikte, önemli ve/veya yakın tarihli hükümler ve kararlar arasından seçilmiştir.*

Mahkemenin hükümleri ve kararları, sadece önüne taşınan başvurular hakkında karar vermeye hizmet etmemekte, daha genel olarak Sözleşme tarafından tesis edilen kuralları açıklamak, korumak ve geliştirmek suretiyle devletlerin Sözleşmeciler olarak üstlendikleri taahhütlere uymalarına katkı da bulunmaktadır (*İrlanda/Birleşik Krallık*, § 154, 18 Ocak 1978, Seri A 25 ve daha yakın bir tarihte *Jeronovics/Letonya* [BD], 44898/10, § 109, AİHS 2016).

Dolayısıyla, Sözleşme tarafından kurulan sistemin misyonu, kamu politikası ile ilgili konuları kamu yararı doğrultusunda karara bağlamak, böylece insan haklarının korunması standartlarını yükseltmek ve insan hakları içtihadını Sözleşme Devletleri topluluğu genelinde yaygınlaştırmaktır (*Konstantin Markin/Rusya* [BD], § 89, 30078/06, AİHS 2012).

Nitekim Mahkeme, insan hakları alanında “Avrupa kamu düzeninin anayasal bir aracı” olarak Sözleşme’nin rolünü vurgulamıştır (*Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi/İrlanda* [BD], 45036/98, § 156, AİHS 2005-VI ve daha yakın bir tarihte *N.D. ve N.T./İspanya* [BD], 8675/15 ve 8697/15, § 110, 13 Şubat 2020).

* Rehberin elektronik sürümünde atıfta bulunulan davalara ilişkin bağlantılar, Mahkeme tarafından verilen hükümlerin ve kararların (Mahkemenin iki resmî dili olan) İngilizce veya Fransızca metinlerine ve uygun olduğunda, Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun (bundan böyle “Komisyon” olarak anılacaktır) kararlarına ve raporlarına yönlendirmektedir. Aksi belirtilmedikçe, tüm atıflar, Mahkeme Dairelerinden biri tarafından verilen, esasa ilişkin bir karara yapılmıştır. Belgede geçen “(karar)” ifadeleri, alıntının, Mahkemenin kararına ait olduğunu ve “[BD]” ise davanın Büyük Daire tarafından görüldüğünü belirtir. Bu güncellemenin yayınlandığı tarihte henüz kesinleştirilmemiş Daire kararları, bir yıldız (*) ile işaretlenmiştir.

Madde 2 (yaşam hakkı)

Sözleşme'nin 2. maddesi

"1. Herkesin yaşam hakkı yasayla korunur. Yasanın ölüm cezası ile cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın infaz edilmesi dışında, hiç kimsenin yaşamına kasten son verilemez.

2. Ölüm, aşağıdaki durumlardan birinde mutlak zorunlu olanı aşmayacak bir güç kullanımı sonucunda meydana gelmişse, bu maddenin ihlaline neden olmuş sayılmaz:

- (a) Bir kimsenin yasa dışı şiddete karşı korunmasının sağlanması,
- (b) Bir kimsenin usulüne uygun olarak yakalanmasını gerçekleştirme veya usulüne uygun olarak tutulu bulunan bir kişinin kaçmasını önleme,
- (c) Bir ayaklanma veya isyanın yasaya uygun olarak bastırılması."

1. Devletlerin, 2. maddenin birinci fıkrasının ilk cümlesinden kaynaklanan, kendi yetki alanlarındaki kişilerin hayatlarını korumak için uygun adımları atma konusundaki pozitif yükümlülüğü, kamusal olsun veya olmasın, yaşam hakkının tehlikede olabileceği herhangi bir faaliyet bağlamında geçerlidir. Mahkeme, bu açıklamayı bir çevre davası (*Öneryıldız/Türkiye* [BD], 2004, § 71) bağlamında yapmıştır. Bu davada, Nisan 1993'te İstanbul'un kenar mahallelerinden birindeki bir çöplükte meydana gelen metan patlaması, daha alçak arazilerdeki gecekonduların toprak altında kalmasına neden olan bir heyelana yol açmış, başvuruçunun ailesinden dokuz kişi de dâhil olmak üzere otuz dokuz kişi hayatını kaybetmiştir (ayrıca bk. *Boudayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2008, § 130; *Kolyadenko ve Diğerleri/Rusya*, 2012, § 158; *Brincat ve Diğerleri/Malta*, 2014, § 101; *M. Özel ve Diğerleri/Türkiye*, 2015, § 170).

I. Endüstriyel faaliyetler ve öngörülebilir doğal afetler

A. Uygulanabilirlik

2. Hayatı korumaya yönelik pozitif yükümlülük, öncelikle doğası gereği tehlikeli olan endüstriyel faaliyetler için geçerlidir (*Öneryıldız/Türkiye* [BD], 2004, § 71; *Boudayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2008, § 130); *Kolyadenko ve Diğerleri/Rusya*, 2012, § 158; *Brincat ve Diğerleri/Malta*, 2014, § 101).

Öneryıldız/Türkiye [BD] (2004) davasının konusu olan, evsel atıklara yönelik çöplüklerin faaliyetlerine ek olarak, aşağıda belirtilen faaliyetler de tehlikeli endüstriyel faaliyetler olarak kabul edilmiştir:

- Yoğun yağışlı bir dönemde suyun serbest bırakılması da dâhil olmak üzere, musondan etkilenen bir bölgede bulunan bir su deposunun yönetim şekli, Ağustos 2001'de bir birleşik kentte kısmen sele neden olmuştur (*Kolyadenko ve Diğerleri/Rusya*, 2012, § 164);
- 1950'lerin sonunda Christmas Adası'nda İngiliz makamları tarafından gerçekleştirilen, askeri personelin radyasyona maruz kaldığı bir dizi atmosferik nükleer silah testi (*L.C.B./Birleşik Krallık*, 1998; *Brincat ve Diğerleri/Malta* davasında (2012, § 80) belirtildiği üzere);
- Bir gübre fabrikasından kaynaklanan zehirli emisyonlar (*Guerra ve Diğerleri/İtalya*, 1998; *Brincat ve Diğerleri/Malta* davasında (2014, § 80) belirtildiği üzere);
- Devlete ait olan ve devlet tarafından kontrol edilen bir kamu kuruluşu tarafından işletilen bir iş yerinde asbest gibi zehirli maddelere maruz kalınması (*Brincat ve Diğerleri/Malta*, 2014, § 81).
- Devlet İstihbarat Servisi himayesinde kompozit katı roket yakıtının gizli şekilde üretilmesi (*Muĉibabić/Sırbistan*, 2016, §§ 126-127).

3. Yaşamı koruma yükümlülüğü, yaşam hakkının doğal bir afet tehdidi altında olduğu ve tehlikenin yakın ve açıkça tespit edilebilir olduğu durumlarda da geçerlidir. Örneğin:

- Temmuz 2000’de Rusya’da insanların ölümüne neden olan çamur kaymaları (*Boudayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2008, §§ 137 ve 142);
- Ağustos 1999’da Türkiye’de 17.480 kişinin ölümüne ve 43.953 kişinin yaralanmasına neden olan bir deprem (*M. Özel ve Diğerleri/Türkiye*, 2015, §§ 170-171).

4. Diğer alanlarda olduğu gibi, çevre alanında da 2. madde yalnızca devletin eylemleri veya ihmallerinin bir kişinin ölümüne yol açtığı durumlarda değil aynı zamanda herhangi bir ölümün olmadığı, ancak bir kişinin açıkça hayatına yönelik bir riske maruz kaldığı durumlarda da geçerlidir (*Kolyadenko ve Diğerleri/Rusya*, 2012, §§ 151-155 ve 191; *Boudayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2008, § 146).

Ancak bu riskin “ciddi” (*Brincat ve Diğerleri/Malta*, 2014, § 82) ve “gerçek ve yakın” olması gereklidir (*Fadeyeva/Rusya* (karar), 2003; *Ledyayeva ve Diğerleri/Rusya* (karar), 2004).

5. Mahkeme ayrıca ilgili tarihte, yetkili makamların başvurusunun ölümcül bir tehlikeye maruz kaldığını bilip bilmediklerini veya bilmeleri gerekip gerekmediğini de değerlendirmelidir (*Öneryıldız/Türkiye* [BD], 2004, § 101; *Brincat ve Diğerleri/Malta*, 2014, §§ 105-106).

6. Tehlikeli faaliyetler bağlamında, bir kişinin maruz kaldığı riskin ölümcül olduğunun tespit edilmediği ve 2. maddenin uygulanamayacağı durumlarda, kişinin özel veya aile hayatının etkilenmesi hâlinde, durumu 8. madde kapsamında değerlendirilebilir. Mahkeme, asbeste maruz kalmış ancak herhangi bir hastalığa yakalanmamış veya hayati tehlikeye maruz kalmamış bireylerle ilgili davada bu sonuca varmıştır (*Brincat ve Diğerleri/Malta*, 2014, §§ 84-85).

B. Hayatı korumaya yönelik pozitif yükümlülüğün içeriği

1. Esasa ilişkin: önleyici ve caydırıcı hukuki ve idari bir çerçeve

7. Mahkeme, davanın koşulları göz önüne alındığında devletin, başvurusunun hayatının “kaçınılmaz olarak riske atılmasını” önlemek için devletten talep edilebilecek her şeyi yapıp yapmadığını değerlendirmelidir (*L.C.B./Birleşik Krallık*, 1998, § 36).

a. İlkeler

8. Yaşamı güvence altına almak için uygun adımları atma pozitif yükümlülüğü devlete, yaşam hakkına yönelik tehditlere karşı etkili bir caydırıcılık sağlamak üzere tasarlanmış hukuki ve idari bir çerçeve oluşturarak yaşam hakkını güvence altına almaya yönelik birincil bir görev yükler (bununla birlikte bk. *Brincat ve Diğerleri/Malta* kararı, 2014, § 112. Bu davada Mahkeme belirli özel durumlarda ilgili yasal hükümler olmasa dahi pozitif yükümlülüklerin yine de uygulamada tartışmasız şekilde yerine getirilmiş olabileceğine işaret etmiştir).

i. Önleyici düzenlemeler

9. Tehlikeli faaliyetler bağlamında, özellikle insan yaşamına yönelik potansiyel risk düzeyine ilişkin olarak, söz konusu faaliyetin özel niteliklerine yönelik düzenlemelere özel önem verilmelidir (*Öneryıldız/Türkiye* [BD], 2004, § 90; *Boudayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2008, § 132; *Kolyadenko ve Diğerleri/Rusya*, 2012, § 158; *Brincat ve Diğerleri/Malta*, 2014, § 101).

Bu tür önleyici düzenlemeler faaliyetin ruhsatlandırılmasını, kurulmasını, işletilmesini, güvenliğini ve denetimini düzenleme altına almalı ve olağan riskler nedeniyle hayatları tehlike altına girebilecek vatandaşların etkin bir şekilde korunmasını sağlamak için ilgili herkesin pratik önlemler almasını zorunlu kılmalıdır (*Öneryıldız/Türkiye* [BD], 2004, § 90; *Boudayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2008, § 132; *Kolyadenko*

ve Diğerleri/Rusya, 2012, § 158; *Brincat ve Diğerleri/Malta*, 2014, § 101).

Önleyici düzenlemeler özellikle halkın bilgi edinme hakkını güvence altına alarak (*Öneryıldız /Türkiye* [BD], 2004, §§ 90 ve 108; *Boudayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2008, §§ 132 ve 152-155; *Kolyadenko ve Diğerleri/Rusya*, 2012, §§ 159, 177, 181-182 ve 185; *Brincat ve Diğerleri/Malta*, 2014, §§ 101 ve 113-114), maruz kaldıkları riskleri değerlendirmelerine imkân tanınmalıdır.

Tehlikeli faaliyetler ve öngörülebilir doğal afetler alanında atıfta bulunulan kararlardan, söz konusu bilgi edinme hakkının devletlerin ölümcül bir riske maruz kalan kişilere ilgili bilgileri kendiliğinden sağlama yükümlülüğü ile desteklendiği anlaşılmaktadır (ayrıca bkz. *L.C.B./Birleşik Krallık*, 1998, §§ 38-41).

10. Önleyici düzenlemeler, ilgili süreçlerdeki eksikliklerin ve farklı seviyelerde sorumlular tarafından yapılan hataların belirlenmesi için söz konusu faaliyetin teknik yönlerini dikkate alarak, uygun usulleri de sağlamalıdır (*Öneryıldız/Türkiye* [BD], 2004, § 90; *Boudayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2008, § 132; *Kolyadenko ve Diğerleri/Rusya*, 2012, § 159; *Brincat ve Diğerleri/Malta*, 2014, § 101).

11. İnsanların hayatlarını korumaya yönelik düzenlemelerin var olması ve uygun olması gerektiği gibi, yetkili makamların da bunlara fiilen uyması gerekir (*Öneryıldız/Türkiye* [BD], 2004, § 97).

ii. Takdir yetkisi

12. Özel önlemlerin seçimi, ilke olarak devletin takdir yetkisine giren bir konudur. Özellikle, Sözleşme haklarını güvence altına almak için farklı yollar bulunduğundan, devlet iç hukuk tarafından sağlanan belirli bir önlemi uygulamamış olsa bile pozitif yükümlülüğünü başka yollarla da yerine getirebilir. Bu bağlamda, yetkili makamlara özellikle öncelikler ve kaynaklar açısından yapmaları gereken operasyonel tercihler dikkate alınmadan, imkânsız veya orantısız bir yük yüklenmemelidir; bu, devletlerin zorlu sosyal ve teknik alanlarda sahip oldukları geniş takdir yetkisinden kaynaklanmaktadır (*Öneryıldız/Türkiye* [BD], 2004, § 107; *Boudayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2008, § 134-135; *Kolyadenko ve Diğerleri/Rusya*, 2012, § 160; *Brincat ve Diğerleri/Malta*, 2014, § 101).

13. Davalı devletin 2. madde kapsamındaki pozitif yükümlülüğe uyup uymadığını değerlendirirken Mahkeme, yetkili makamların eylem veya ihmallerinin iç hukuka uygunluğu, uygun araştırma ve incelemeler de dâhil olmak üzere ülke içi karar alma süreci ve özellikle de Sözleşme kapsamındaki yararların çatıştığı durumlarda konunun karmaşıklığı gibi davanın özel koşullarını dikkate almalıdır (*Boudayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2008, § 136; *Kolyadenko ve Diğerleri/Rusya*, 2012, § 161; *Brincat ve Diğerleri/Malta*, 2014, § 101).

iii. Öngörülebilir doğal afetler

14. Çamur kaymalarının birden fazla kişinin ölümüne neden olduğu *Boudayeva ve Diğerleri/Rusya* davasında (2008, § 137) Mahkeme, yukarıda belirtilen ilkelerin devletin doğal afetlerin etkilerinin hafifletilmesi yoluyla insan yaşamının korunmasına doğrudan dâhil olduğu durumlarda, belirli bir davanın koşulları açıkça tespit edilebilen bir doğal tehlikenin yakınlığına işaret ettiği sürece ve dava özellikle insan yerleşimi veya kullanımı için geliştirilmiş ayrı bir alanı etkileyen tekrarlayan bir felaketle ilgili olduğunda, acil yardım alanında uygulanabilir olduğuna işaret etmiştir. Belirli koşullar altında devlete atfedilen pozitif yükümlülüklerin kapsamı, tehdidin kaynağına ve risklerden birinin veya diğerinin hafifletici önlemlere ne ölçüde duyarlı olduğuna bağlı olacaktır.

Mahkeme, meteorolojik bir olayla ilgili olarak, devletin acil yardım alanındaki takdir yetkisinin kapsamını özellikle vurgulamıştır. Bu tür olaylar insan kontrolü dışında olduğundan, öncelikler ve kaynaklar açısından yapmaları gereken operasyonel seçimler ne olursa olsun, yetkili makamlara

imkânsız veya orantısız bir yük yüklenmemesi gerektiği argümanı, insan kaynaklı tehlikeli faaliyetlere kıyasla daha fazla ağırlık kazanmaktadır (*Boudayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2008, § 135).

15. Depremlere özellikle dikkat edilerek, Mahkeme, *M. Özel ve Diğerleri/Türkiye* davasında (2015, §§ 173-174), altı aylık süre sınırına uygunlukla ilgili olarak, önlemenin yalnızca depremin felakete yol açan tesirini en aza indirmek amacıyla deprem etkilerini azaltmaya yönelik önlemleri içerebileceğini ifade etmiştir. Dolayısıyla, bu bakımdan önleme yükümlülüğü, devletin deprem gibi doğal olayların beklenmedik ve şiddetli özellikleriyle başa çıkma kapasitesini güçlendirecek önlemlerin benimsenmesi anlamına gelmektedir. Bu bağlamda önleme, uygun mekânsal planlamayı ve kontrollü kentsel gelişimi içerir.

iv. Madde 2 ve 8

16. Sözleşme'nin 2. maddesi uyarınca pozitif yükümlülüklerin kapsamı 8. maddedekilerle büyük ölçüde örtüştüğünden, özel hayatı ve konutu etkileyen planlama ve çevre konularına ilişkin Mahkeme içtihadında geliştirilen ilkelere yaşam hakkının korunmasına yönelik durumlarda da atıfta bulunulabilir (*Boudayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2008, § 133).

b. Örnekler

17. *L.C.B./Birleşik Krallık* (1998) davasında Mahkeme, çocukluğunda gelişen lösemnin doğmadan önce babasının Birleşik Krallık tarafından gerçekleştirilen nükleer testler nedeniyle radyasyona maruz kalmasından kaynaklandığını ileri süren bir kadının davasını, yaşamı korumaya yönelik pozitif yükümlülük açısından değerlendirmiştir. Mahkeme, Komisyonun başvuruları kabul etme yetkisinin 14 Ocak 1966'da Birleşik Krallık tarafından tanınması ile başvurucuya Ekim 1970'te lösemi teşhisi konması arasındaki dönemde yetkili makamların başvurucunun babasının radyasyona maruz kaldığından endişe etmelerine neden olacak bilgilere sahip olması ve bu tür bir radyasyonun başvurucunun sağlığı için gerçek riskler oluşturmasının muhtemel görünmesi durumunda, yetkili makamlardan başvurucunun ebeveynlerine tavsiyede bulunmak ve sağlığını izlemek için resen harekete geçmelerinin makul olarak beklenebileceğine karar vermiştir. Ancak Mahkeme, dava dosyası ışığında ve ilgili tarihte bu konuyla ilgili olarak yetkili makamlara sunulan bilgileri göz önünde bulundurarak, yetkili makamlardan başvurucunun ebeveynlerini bu konularda bilgilendirmelerinin veya başvurucuyla ilgili başka herhangi bir özel işlem yapmak için kendi girişimleriyle hareket etmelerinin beklenebileceği tespitinde bulunmamıştır. Dolayısıyla Mahkeme, 2. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir.

18. *Öneryıldız/Türkiye* [BD] davasında (2004, §§ 97-110) Mahkeme, öncelikle davanın konusunu oluşturan her iki faaliyet alanı (evsel atıklara yönelik çöplüklerin işletilmesi ve gecekondu bölgelerinin ıslahı ve temizlenmesi) için de Türkiye'de yürürlükte olan düzenlemeler bulunduğuna dikkat çekmiştir. İkinci olarak, dava dosyası temelinde Türk makamlarının çöplük yakınlarında yaşayan birçok insan için gerçek ve açık bir risk bulunduğunu bildiği ya da bilmesi gerektiği değerlendirilmesinde bulunmuştur. Dolayısıyla, özellikle de söz konusu riski oluşturan çöplük kendileri tarafından açıldığı ve kullanımına izin verildiği göz önüne alındığında, Sözleşme'nin 2. maddesi uyarınca bu makamların söz konusu bireyleri korumaya yönelik gerekli ve yeterli koruyucu operasyonel önlemler almalarını gerektiren pozitif yükümlülükleri bulunmaktaydı. Aksine İstanbul İl Meclisi, riski tespit etmek için gerekli acil önlemleri almamış, Başbakanlık Çevre Müsteşarlığının sahayı normal standartlara uygun hâle getirme yönündeki (*diğerlerinin yanı sıra*, biriken gazın kontrollü bir şekilde atmosfere salınmasına imkân veren bir sistemin oluşturulmasını gerektiren) tavsiyesine karşı çıkmış ve atık depolama alanının geçici olarak kapatılması için yapılan başvuruyu da reddetmiştir. Yetkili makamlar ayrıca, başvurucu ve ailesinin çöplüğün yakınında yıllarca yaşamasına izin vermiştir. Mahkeme, Sözleşmeciler Devletlerin yararlandığı takdir yetkisine atıfta bulunurken, bir gaz tahliye sisteminin zamanında kurulmasının, devletin kaynaklarını aşırı derecede tüketmeden veya herhangi bir önemli politika sorununa yol açmadan alınabilecek, etkili

bir önlem olabileceğini vurgulamıştır. Böyle bir önlem, konuya ilişkin Türk düzenlemelerine ve genel uygulamaya da uygun olacaktı. Son olarak Mahkeme, devletin gecekondü bölgelerinde yaşayan insanlara yapmış oldukları tercihler sonucunda girdikleri riskleri değerlendirmelerini sağlayacak herhangi bir bilgi sunulduğunu kanıtlayamadığına dikkat çekmiştir ve gecekondü bölgeleri sakinlerinin hayatlarını tehdit eden riskleri önlemeye yönelik daha pratik önlemler alınmadığı dikkate alındığında, bilgi edinme hakkına saygı gösterilmiş olmasının da devletin yükümlülüklerinden kurtulmasını sağlamayacağı kanısındadır. Mahkeme, öncelikle atık toplama sisteminin açılması, işletilmesi ve denetlenmesiyle ilgili düzenleyici çerçevenin sorunlu olması ve devlet yetkililerinin gecekondü sakinlerini maruz kaldıkları yakın ve bilinen risklerden korumak için yetkileri dâhilindeki her şeyi yapmadıkları gerekçeleriyle, 2. madde kapsamında devletin sorumluluğunun doğduğu sonucuna varmıştır.

19. Boudayeva ve Diğerleri/Rusya davasında (2008, §§ 147-160), Mahkeme, felakete uğrayan kasabanın çamur kaymalarına meyilli bir bölgede bulunduğunu ve bu felaketin yaz mevsiminde düzenli olarak meydana gelmesinin ve bölgeyi korumak için tasarlanmış savunma planlarının daha önceden var olmasının, yetkili makamların ve toplumun 2000 yazında muhtemelen bir çamur kaymasının meydana geleceğini makul bir şekilde varsaydığını gösterdiğini kaydetmiştir. Mahkeme daha sonra, yetkili makamlara verilen bir dizi uyarıdan, yetkili makamların 2000 yılındaki çamur kaymasının normalden daha büyük bir tahribata yol açabileceğine dair önceden bilgi sahibi olduğu çıkarımında bulunmuştur: bir önceki yaz, güçlü bir çamur kayması nedeniyle hasar görmüş olan çamur koruma barajının onarılması gerektiği konusunda yetkili gözetim kurumu tarafından yetkili makamlara bilgi verilmişti. Gözetim kurumu ayrıca, bir çamur kayması durumunda sivilin zamanında tahliyesini sağlayacak bir erken uyarı sisteminin kurulması için çağrıda bulunmuştu. Ancak yetkili makamlar herhangi bir güvenlik veya savunma altyapısı kurmamış veya halkı uyarmamış, üstelik bir acil tahliye sistemini uygulamaya koymamış veya riskin gerçekleşmesini önlemek için başka herhangi bir önlem almamışlardı. Mahkeme, yerel sakinlerin öngörülebilir ölümcül riske maruz kalmasıyla ilgili olarak, yetkili makamların tehlikeli alanlarda arazi planlama ve acil yardım politikalarının uygulanmasındaki ihmallerinin hiçbir gerekçesinin bulunmadığı sonucuna varmıştır. Ayrıca Mahkeme, bu önlemlerin uygulanmasını engelleyen ciddi idari kusurlar ile birinci başvurunun eşinin ölümünün yanı sıra birinci ve ikinci başvuruçuların ve aile üyelerinin maruz kaldıkları yaralanmalar arasında illiyet bağı olduğuna karar vermiştir. Yetkili makamların, yaşam hakkına yönelik tehditlere karşı etkili bir caydırıcılık sağlamak üzere tasarlanmış bir hukuki ve idari çerçeve oluşturmaya yönelik pozitif yükümlülüğünü yerine getirmedikleri sonucuna varmıştır.

20. Kolyadenko ve Diğerleri/Rusya davasında (2012, § 161), Mahkeme, yetkili makamların, önleyici tedbirler alınmaksızın su koruma bölgelerinde müstakil konut inşaatı için arsa tahsisini yasaklayan ve özellikle sele yatkın kentsel alanlarda ve su koruma bölgelerinde imarı yasaklayan geçerli ulusal düzenlemeleri uygulamada, önleyici ve acil önlemleri almada, nehir kanalında koruma ve düzenleme faaliyetlerini gerçekleştirmedi ve toplumu risk konusunda bilgilendirme başarısız olduğunu kaydetmiştir. Mahkeme, aşağıdaki olgulara dayanarak, yetkili makamların başvuruçuların hayatlarını korumaya yönelik pozitif yükümlülüklerini yerine getirmediklerini tespit etmiştir: 1. Yetkili makamlar, bir su deposunun işletilmesinden kaynaklanan riskleri etkin bir şekilde değerlendirmelerini ve ilgili teknik standartlara uygun olarak su deposunun yakınında kentsel gelişim politikalarını uygulamalarını sağlayan açık bir hukuki ve idari çerçeve oluşturmamıştır.

2. Sorumluları, bölgede yaşayan nüfusun yeterli düzeyde korunmasını sağlamak ve özellikle nehir kanalını su deposundan acil su tahliyeleriyle başa çıkabileceği kadar temiz tutmak, bir acil durum uyarı sistemi kurmak ve su deposunun işletilmesiyle bağlantılı potansiyel riskler hakkında yerel halkı bilgilendirmek için gerekli adımları atmaya teşvik edecek tutarlı bir denetim sistemi mevcut değildi.

3. Çeşitli idari makamlar arasında, dikkatlerine sunulan risklerin insan hayatını tehlikeye atacak kadar ciddi hâle gelmemesini sağlamak için yeterli koordinasyon ve iş birliğinin olduğu tespit edilememiştir. Mahkeme ayrıca, başvuruçular sel nedeniyle şikâyetle bulunduktan sonra bile yetkililerin herhangi bir

adım atmadığını ve bunun sonucunda su deposu yakınında yaşayanların yaşamlarına yönelik riskin karar gününe kadar devam ettiğini kaydetmiştir.

21. *Brincat ve Diğerleri/Malta* davasında (2014, §§ 103-117), Mahkeme, dava dosyasından, ilgili tarihte yetkililerin asbeste maruz kalmaktan kaynaklanan tehlikeleri bildiği veya bilmesi gerektiği sonucuna varmıştır. Ayrıca, kendisine sunulan bilgilerden, mevzuatın, asbestle ilgili faaliyetlerin işleyişini yeterince düzenlememesi ve asbeste maruz kalmanın doğasında bulunan risk nedeniyle yaşamları tehlikede olabilecek çalışanların etkin bir şekilde korunmasını sağlamak için herhangi bir pratik önlem sağlamaması bakımından yetersiz olduğunun ortaya çıktığını kaydetmiştir. Dahası, söz konusu mevzuatın sağladığı kısıtlı koruma ise, uygulamaya konulmaması nedeniyle, başvuruçular üzerinde herhangi bir etki yaratmamıştır. Mahkeme, işveren olarak Devletin aldığı tek pratik önlemin maske dağıtmak olduğunu ve bunun da yetersiz kaldığını ve ayrıca başvuruçuların sağlıklarına ve yaşamlarına yönelik riskleri değerlendirmelerine olanak tanıyan hiçbir bilginin, kariyerlerinin ilgili döneminde kendilerine fiilen sunulmamış veya erişilebilir kılınmamış olduğunu kaydetmiştir. Mahkeme, Devletin yöntem seçiminde takdir yetkisi olmasına rağmen, Hükûmetin yasama veya diğer pratik önlemleri alma konusundaki pozitif yükümlülüklerini yerine getirmediği sonucuna varmıştır. Bu nedenle, mezotelyomadan ölen başvuruçuyla ilgili olarak 2. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir.

2. Usule ilişkin yön

22. Can kayıplarının Devletin sorumluluğunu doğurabilecek şartlar altında meydana gelmiş olması hâlinde, 2. madde, Devlete, elindeki tüm imkânları kullanarak, yaşam hakkını korumak için oluşturulan yasal ve idari çerçevenin doğru bir şekilde uygulanmasını ve bu hakka yönelik yapılan ihlallerin durdurulup cezalandırılmasını sağlayacak yeterli (adli veya diğer) müdahalelerde bulunma görevi yüklemektedir (*Öneryıldız/Türkiye* [BD], 2004, § 91; *Boudayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2008, § 138; *Smaltini/İtalya* (karar), 2015, § 52).

23. Tehlikeli faaliyetler ve öngörülebilir doğal felaketler bağlamında, genellikle bu tür olaylara neden olabilecek karmaşık durumları tespit etmek ve belirlemek için yalnızca Devlet makamları yeterli ilgili bilgiye sahip olacak olduğundan, bir adli soruşturma yürütülmelidir (bununla birlikte bkz. *Brincat ve Diğerleri/Malta* kararı, 2014, §§ 121-126; bu davada Mahkeme, 2. maddenin usul yönü kapsamındaki bir şikâyetle ilişkin iç hukuk yollarının tüketilmesiyle bağlantılı olarak, ölümün koşullarının yalnızca kamu yetkilileri tarafından bilindiğinin açık olmadığı durumlarda, resen soruşturma yürütme gerekliliğinin geçerli olmadığına karar vermiştir. Ayrıca, bu makamların, olası sonuçların farkında olmalarına rağmen kendilerine verilen yetkileri göz ardı ederek tehlikeli bir faaliyet nedeniyle oluşan riskleri bertaraf etmek için gerekli ve yeterli önlemleri almadığı durumlarda, bireyler kendi inisiyatifleriyle ne gibi hukuk yollarına başvurmuş olursa olsun, insanların hayatının tehlikeye girmesine neden olan kişilerin aleyhine hiçbir suçlamada bulunulmaması ya da bu kişilerin yargılanmaması, 2. maddenin ihlal edildiği anlamına gelebilir (*Öneryıldız/Türkiye* [BD], 2004, § 93; *Boudayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2008, §§ 140 ve 142; *Kolyadenko ve Diğerleri/Rusya*, 2012, § 190).

a. Resen etkili soruşturma yapılması

24. Yargı sistemi, etkinlik açısından belirli asgari standartları karşılayan ve tehlikeli bir faaliyet sonucunda can kayıplarının meydana gelmesi hâlinde, soruşturma bulguları ile gerekçelendirildiği takdirde ve ölçüde cezai yaptırımların uygulanmasını sağlayabilecek, bağımsız ve tarafsız bir resmî soruşturma usulü için önlem almalıdır. Bu gibi davalarda, yetkili makamlar, büyük bir gayretle ve ivedilikle çalışmalı ve ilk olarak olayın meydana gelme koşulları ile denetim sisteminin işleyişindeki aksaklıkları, ikinci olarak ise söz konusu olaylar zincirinde herhangi bir şekilde rol oynayan Devlet görevlileri ya da makamlarını saptayacak soruşturmaları kendi inisiyatifleri ile başlatmalıdırlar (*Öneryıldız/Türkiye* [BD], 2004, § 94; *Boudayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2008, § 142; *Kolyadenko ve*

Diğerleri/Rusya, 2012, § 191; *Brincat ve Diğerleri/Malta*, 2014, § 121; *Smaltini/İtalya* (karar), 2015, § 53; *Mučibabić/Sırbistan*, 2016, § 125).

25. Söz konusu soruşturmanın temel amacı, yaşam hakkını koruyan, iç hukuktaki hükümlerin etkin şekilde uygulanmasını ve devlet görevlileri veya makamlarının dâhil oldukları davalarda, bu görevlilerin veya makamların kendi sorumlulukları altında meydana gelen ölümlere ilişkin hesap verebilir olmalarını sağlamaktır (*M. Özel ve Diğerleri/Türkiye*, 2015, § 188).

b. Adli usul

26. Resen yapılan soruşturmanın ulusal mahkemelerde dava açılmasına yol açtığı durumlarda, duruşma aşaması da dâhil olmak üzere yargılama, bir bütün olarak yasa yoluyla yaşamların korunması pozitif yükümlülüğünün gerekliliklerini yerine getirmelidir. Bu durum, 2. maddenin, başvuruca üçüncü tarafları adli bir suç nedeniyle yargılatma ya da cezalandırma hakkı ya da tüm yargılamaları mahkûmiyetle ya da belirli bir ceza kararıyla sonuçlandırma yükümlülüğü verdiği anlamına gelmemektedir. Diğer taraftan, ulusal mahkemeler hiçbir şekilde hayatı tehlikeye atan suçları cezasız bırakmamalıdır. Halkın güvenini ve hukukun üstünlüğüne bağlı kalmayı sağlamak ve yasa dışı eylemlere hoşgörü gösterildiği ya da el altından destek verildiği izlenimini engellemek için bu şarttır (*Öneryıldız/Türkiye* [BD], 2004, §§ 95-96; *Boudayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2008, §§ 143-145; *M. Özel ve Diğerleri/Türkiye*, 2015, §§ 187 ve 190). Dolayısıyla Mahkemenin görevi, yargı sisteminin caydırıcı etkiye sahip olması ve yaşam hakkı ihlallerinin önlenmesinde bu sistemin oynaması gereken rolün zayıflatılmaması için, mahkemelerin karara varırken Sözleşme'nin 2. maddesi ile öngörülen dikkatli inceleme koşulunu yerine getirip getirmediğini ve ne ölçüde yerine getirdiğini değerlendirmekten ibarettir (*Öneryıldız/Türkiye* [BD], 2004, § 96; *Boudayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2008, § 145; *Smaltini/İtalya* (karar), 2015, § 54).

c. Örnekler

27. *Öneryıldız/Türkiye* [BD] davasında (2004, §§ 111-118), Mahkeme, soruşturma makamlarının örnek bir ivedilikle hareket ettiklerini, meydana gelen kazaya ve bunun yol açtığı ölümlere neden olan olayları belirlemek için gayret gösterdiklerini ve söz konusu olayın sorumlularının belirlendiğini ve İstanbul belediye başkanı ve çöplüğün bulunduğu ilçe belediye başkanı hakkında ceza mahkemesinde ceza davası açıldığını kaydetmiştir. Bununla birlikte, belediye başkanları yaşam hakkının ihlaliyle değil görevi ihmalle suçlanmışlar, Mahkeme tarafından "gülünç" olarak nitelendirilen, 9,70 avroya eş değer bir para cezasına çarptırılmışlar ve bu para cezası ertelenmiştir. Mahkeme, Türk ceza adaleti sisteminin trajediye yaklaşım biçiminin, bu Devlet görevlilerinin veya makamlarının olaydaki mesuliyetlerini tamamen tespit ettiğini ve yaşam hakkına saygı duyulmasını güvence altına alan iç hukuk hükümlerinin, özellikle de Ceza Kanunu'nun caydırıcı işlevinin etkin bir şekilde uygulanmasını sağladığını söylemenin mümkün olmadığını ifade etmiştir. Tehlikeli bir eylemin yürütülmesinden kaynaklanan ölümcül kazayla bağlantılı olarak, yaşama hakkının "kanunla" yeterince güvenceye alınamaması ve gelecekte insan hayatını tehlikeye atan benzeri davranışların caydırılmaması nedeniyle AİHS'in 2. maddesinin usuli yönden de ihlal edildiğine karar vermiştir.

28. *Boudayeva ve Diğerleri/Rusya*, davasında (2008, §§ 161-165), Mahkeme, söz konusu kazanın hiçbir adli veya idari makam tarafından hiçbir zaman bir tahkikat ya da inceleme konusu yapılmaması nedeniyle 2. maddenin usuli yönden de ihlal edildiğini tespit etmiştir.

29. *Kolyadenko ve Diğerleri/Rusya* davasında (2012, §§ 194-203), Mahkeme, bir ön soruşturma yapıldığını, ancak yetkili makamların olayın koşullarını belirlemek veya sorumluları belirleyip adalete teslim etmek için herhangi bir özel kararlılık göstermediğini gözlemlemiştir. Nehir kanalının bakımının yetersiz olmasının sellerin ana nedeni olduğu tespit edilmiş olmasına rağmen, bu yetersiz bakımdan sorumlu olanları tespit etmek için gerektiği gibi çaba göstermemişler ve soruşturmayı yerel makamların şehir planlaması konusunda başarısız oldukları sonucuyla kapatmaya karar vermişlerdir.

30. *M. Özel ve Diğerleri/Türkiye* davasında (2015, §§ 192-200), söz konusu ölümlerle ilgili olarak, çöken binalardan sorumlu müteahhitler ile binaların yapımında doğrudan görev alan kişiler hakkında ceza davaları başlatılmıştır ve başvurucular davaya müdahil olabilmislerdir. Beş sanık hakkında kovuşturma başlatılmıştır. Bununla birlikte Mahkeme, on iki yıl olan yargılama süresinin, davanın gereksiz gecikmeler olmaksızın derhâl görülmesi gerekliliğini karşılamadığını kaydetmiştir. Ayrıca davanın sadece iki sanığın olaylardan sorumlu olduğuna karar verilmesiyle sonuçlanacak şekilde yürütüldüğünü, diğer üç sanığın ise zaman aşımından yararlandığını kaydetmiştir. Mahkeme ayrıca, başvurucuların tüm taleplerine rağmen, iç hukuka göre alınması gerekli olan idari nitelikteki soruşturma izninin verilmemesi nedeniyle, yıkılan binaların denetim ve kontrolünde hata ve kusurları tespit edilmesi muhtemel olan kamu görevlileri hakkında bir ceza soruşturmasının yürütülmediğini kaydetmiştir.

31. *Smaltini/İtalya* (karar) davasında (2015, §§ 56-61), Mahkeme nezdindeki yargılama sırasında hayatını kaybeden başvuru, Avrupa'nın en büyük çelik fabrikalarına ev sahipliği yapan ve sağlık ve çevre üzerindeki etkisi hararetli tartışmalara yol açan Taranto'da yaşamıştır (ayrıca bkz. *Cordella ve Diğerleri/İtalya*, 2019). Yakalandığı akut miyeloid lösemi hastalığının fabrikadan gelen kirletici emisyonlardan kaynaklandığını düşünen başvuru, hava kalitesi gözetimine ve halk sağlığının ve çevrenin korunmasına ilişkin standartların ihlalden kaynaklanan fiili bedensel zarar nedeniyle iş yeri yöneticilerinden biri hakkında suç duyurusunda bulunmuştur. Dava, kirlilik ile başvurunun hastalığı arasında herhangi bir illiyet bağı kurulmadığı gerekçesiyle düşürülmüştür. Mahkeme, yerel mahkemelerin 2. madde kapsamında gerekli olan dikkatli incelemeyi yaptığı konusunda ikna olmuştur. Bunu yaparken, mahkemelerin davayı reddetmek için uygun gerekçeler gösterip göstermediğini veya tam tersine, fabrikadan kaynaklanan zehirli emisyonlar ile başvurunun hastalığı arasında illiyet bağı kurmak için ellerinde yeterli kanıt bulunup bulunmadığını değerlendirmiştir. Yerel mahkemelerin Puglia bölgesi nüfusundaki sağlık durumu ve ölüm nedenleri hakkında üç rapora ve Taranto'da ülkenin başka yerlerine göre daha yüksek bir lösemi görülme sıklığı bulunduğunu gösteren bir epidemiyolojik araştırmaya dayandığını kaydetmiştir. Mahkeme ayrıca, başvurunun, talebi üzerine ek soruşturmanın yürütüldüğü çekişmeli yargılama yolundan faydalandığını kaydetmiştir. Mahkeme, bu koşulları göz önünde bulundurarak ve *gelecekteki herhangi bir bilimsel araştırma konusunda ön yargıda bulunmadan*, ilgili tarihte mevcut olan bilimsel bilgiler ışığında, Devlet tarafından Sözleşme'nin 2. maddesi anlamında usul yönünden başvurunun hayatını koruma yükümlülüğünün yerine getirilmediğinin başvuru tarafından kanıtlanamadığı sonucuna varmıştır.

II. Pasif içicilik

32. *Botti/İtalya* (karar) davasında (2004), Mahkeme, halkın erişebildiği yerlerde sigara içmeyenlerin pasif içiciliğe maruz kalması konusunu 2. ve 8. maddeler kapsamında ele almıştır. Mahkeme, sigara içmeyen bir kişi olarak başvurunun yararının sigara içmeye devam eden diğer bireylerin yararıyla çatıştığını ve ulusal makamların sahip olduğu takdir yetkisini göz önünde bulundurarak, kamuya açık yerlerde sigara içilmesine ilişkin geniş çaplı bir yasağın bulunmamasının, İtalya Devletinin başvurunun Sözleşme'nin 2. ve 8. maddeleri kapsamındaki haklarını korumadaki başarısızlığı olarak değerlendirilemeyeceğine karar vermiştir.

Aparicio Benito/İspanya (karar) davasında (2006), bir mahkûm, 2. madde kapsamında, tutulduğu cezaevinin ortak alanlarında mahkûm arkadaşları tarafından çıkarılan dumana maruz kalmasından şikâyetinde bulunmuştur. Duman solunmasından olumsuz etkilenmesine neden olan solunum rahatsızlıklarından muzdarip olduğunu ifade etmiştir. Mahkeme, başvurunun ayrı bir hücrede tutulduğunu, başvurunun yapılmasından yedi ay sonra mahkûmların sigara içebilecekleri tek ortak alanın televizyon odası olacağı şekilde düzenlemelerde değişiklik yapıldığını ve iddia ettiği sağlık sorunlarını kanıtlayamadığını kaydetmiştir. Sonuç olarak Mahkeme, başvurunun 2. maddenin ihlaline varacak düzeyde olumsuz etkilere maruz kaldığına dair herhangi bir kanıt bulamamış ve şikâyeti açıkça

temelden yoksun bularak reddetmiştir.

Madde 3 (işkence yasağı)

Sözleşme'nin 3. maddesi

"Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz."

33. Mahkeme, bireylerin maruz kaldıkları kirlilik veya çevresel rahatsızlıkların 3. maddeye aykırı muamele teşkil ettiğini ileri sürdükleri davaları incelemiştir. Bu tür birçok davada, bu hükmün uygulanabilirliği için gereken ciddiyet eşiğine ulaşılmadığına karar vermiştir (*López Ostra/İspanya*, 1994, § 60; *Fadeyeva/Rusya* (karar), 2003; *Ward/Birleşik Krallık* (karar), 2004; *Ruano Morcuende/İspanya* (karar), 2005; *Brincat ve Diğerleri/Malta*, 2014, § 130).

34. Ancak tutukluluk koşullarına ilişkin içtihadın bu bağlamda değerlendirilmesi yararlı olacaktır. Bu içtihattan, bir mahkûmun kirlетici maddelere, çevresel rahatsızlıklara veya kirlі bir cezaevi ortamına maruz kalmasının, davaların 3. madde ışığında değerlendirilmesinde en azından dikkate alınması gereken bir faktör olduğu anlaşılmaktadır.

35. Mahkeme bu nedenle, diğer mahkûmlar tarafından çıkarılan dumana maruz kalan mahkûmlar açısından 3. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir. Söz konusu vakaların neredeyse tamamında, pasif içicilik; aşırı kalabalık ve hijyenik olmayan koşullar gibi diğer fiziksel etkenlerle bir araya gelmiştir (*Florea/Romanya*, 2010, § 50-65; *Pavalache/Romanya*, 2011, §§ 87-101; *Vasilescu/Belçika*, 2014, §§ 88-107; *Sylla ve Nollomont/Belçika*, 2017, §§ 35-42).

Bununla birlikte, *Elefteriadis/Romanya* davasında (2011, §§ 46-55), 3. maddenin ihlal edildiğine ilişkin bulgu yalnızca, pulmoner fibrozis hastası olan başvurucunun, diğer mahkûmlardan gelen sigara dumanına maruz kalmasına dayandırılmıştır. Mahkeme özellikle, mahkûmun tıbbi muayeneler ve tavsiyeler ile ispat edilen sağlık durumunun gerektirdiği hâllerde, belirli bir mahkûmu pasif içiciliğin zararlı etkilerinden korumak için önlem alma gerekliliğini de içerecek şekilde, Devletlerin cezaevi sistemlerinde mahkûmların insanlık onuruna saygı gösterilmesini güvence altına alacak şekilde düzenleme yapma yükümlülüğünü vurgulamıştır.

36. Ayrıca, *Plathey/Fransa* davasında (2011, §§ 47-57), Mahkeme yalnızca başvurucunun bir hafta önce ateşe verilmiş ve hâlâ ağır yanık kokusuna sahip olan bir disiplin hücresinde yirmi sekiz gün boyunca günde yirmi üç saat tutulduğu gerekçesiyle 3. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir. Mahkeme, bu durumun, başvurucunun insanlık onurunu ihlal ettiğini ve aşağılayıcı muamele teşkil ettiğini değerlendirmiştir.

Madde 6 (medeni hukuk yönü) (adil yargılanma hakkı)

I. Çevresel zarardan etkilenen kişilerin açtığı davalar

A. Madde 6 § 1'in (medeni hukuk yönü) uygulanabilirliği

Sözleşme'nin 6. maddesi

"1. Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir. Karar aleni olarak verilir. Ancak, demokratik bir toplum içinde ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına, küçüklerin yararları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veyahut, aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda ve mahkemece bunun kaçınılmaz olarak değerlendirildiği ölçüde, duruşma salonu tüm dava süresince veya kısmen basına ve dinleyicilere kapatılabilir. ...".

37. Diğer tüm alanlarda olduğu gibi, çevresel alanda da, Madde 6 § 1'in "medeni hukuk" yönünün geçerli olabilmesi için, en azından ileri sürülebilir gerekçelerle, ulusal hukuka uygun olarak tanınabileceği söylenebilecek olan bir "hak" konusunda bir uyuşmazlık [*dispute* - Fransızca metinde çekişme (*contestation*)] olması gerekmektedir. Söz konusu uyuşmazlık "gerçek ve ciddi" olmalıdır; yalnızca bir hakkın gerçekten var olmasıyla değil, kapsamı ve kullanılış biçimiyle de ilgili olabilir. Yargılamanın sonucu, söz konusu hak için doğrudan belirleyici olmalı, yalnızca zayıf bağlantılar veya Madde 6 § 1'in uygulanabilir olması için yeterli olmayan uzak sonuçlar niteliğinde olmamalıdır (Bu ilkelerin ortaya konulduğu, çevre ile ilgili davalar: *Zander/İsveç*, 1993, § 22; *Balmer-Schafroth ve Diğerleri/İsviçre*, 1997, § 30; *Athanassoglou ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2000, § 43; *Ünver/Türkiye* (karar), 2000; *Lam ve Diğerleri/Birleşik Krallık* (karar), 2001; *Kyrtatou ve Kyrtatos/Yunanistan* (karar), 2001; *Gorraiz Lizarraga ve Diğerleri/İspanya*, 2004, § 43; *Taşkın ve Diğerleri/Türkiye*, 2004, § 130; *Okyay ve Diğerleri/Türkiye*, 2005, § 64; *Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox - Collectif Stop Melox ve Mox/Fransa* (karar), 2006; *Folkman ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti* (karar), 2006; *Sdružení Jihočeské Matky/Çek Cumhuriyeti* (karar), 2006; *Lorentzatou/Yunanistan* (karar), 2010; *Zapletal/Çek Cumhuriyeti* (karar), 2010; *Ivan Atanasov/Bulgaristan*, 2010, § 90; *Bursa Barosu Başkanlığı ve Diğerleri/Türkiye*, 2018, § 125; *Vecbaštika ve Diğerleri/Letonya* (karar), 2019, § 65; *Association Burestop 55 ve Diğerleri/Fransa*, 2021, § 52. Konunun nasıl karara bağlanacağını belirleyen mevzuatın ve konuyla ilgili yargı yetkisine sahip olan makamın niteliği önemsizdir (*Ivan Atanasov/Bulgaristan*, 2010, § 90).

38. Temel sonuç, 6 § 1 maddesinin medeni hukuk yönünün, kamu yararına yönelik bir değer olarak çevrenin korunmasını amaçlayan davalarda uygulanamaz olmasıdır. Bununla birlikte Mahkeme, *Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox - Collectif Stop Melox ve Mox/Fransa* (karar) davasında (2006), bir çevre koruma derneği tarafından idare mahkemesine sunulan, bir nükleer yakıt fabrikasının genişletilmesine izin veren kararnamenin iptali davasıyla ilgili olarak, bir dernek tarafından söz konusu hükmün ihlal edildiğinden şikâyet edilmesi durumunda, bu kriterlerin esnek bir şekilde uygulanması gerektiğine açıklık getirmiştir. Bu bağlamda, 6 § 1 maddesinin katı bir şekilde yorumlanması durumunda başvuru derneğinin kendisinin sahip olduğunu iddia edebileceği bir medeni hak üzerinde bir uyuşmazlık olmadığı hâllerde bu maddenin uygulanamaz olduğu izlenimi edinilebilecek olmakla birlikte, "böyle bir yaklaşım, diğerlerinin yanı sıra, özellikle çevre koruma alanında, derneklerin yerel makamlar veya mahkemeler nezdinde belirli gerekçeleri savunarak önemli bir rol oynadığı

günümüz sivil toplumunun gerçekleriyle çelişecektir”.

1. İç hukukta tanınan ve başvurucunun hak talebinde bulunabileceği medeni hukuk alanında bir hak

39. 6 § 1 maddesinin çevre davalarına uygulanabilirliği, öncelikle iç hukukun durumuna bağlıdır.

40. İç hukukta, çevreye yönelik bireysel bir hak tanınmış olabilir (*Taşkın ve Diğerleri/Türkiye*, 2004, §§ 131-133; *Okyay ve Diğerleri/Türkiye*, 2005, § 65; *Ivan Atanasov/Bulgaristan*, 2010, § 91; *Association Greenpeace France/Fransa* (karar), 2011) veya kanun, bu tür bir hakkın, örneğin halkın bilgi edinme ve sağlık veya çevre için risk oluşturan bir faaliyete izin verilmesine yönelik bir karar alma sürecine katılma hakkı gibi yönlerinden birini güvence altına almış olabilir (*Collectif national d’information et d’opposition à l’usine Melox - Collectif Stop Melox ve Mox/Fransa* (karar), 2006; *Association Burestop 55 ve Diğerleri/Fransa*, 2021, § 57).

İç hukukta böyle bir hakkın mevcut olduğu durumlarda, 6 § 1 maddesinin amaçları bakımından, bu hakkın “medeni hukuk” alanında olması muhtemeldir (*Taşkın ve Diğerleri/Türkiye*, 2004, §§ 133; *Okyay ve Diğerleri/Türkiye*, 2005, §§ 66-67; *Collectif national d’information et d’opposition à l’usine Melox - Collectif Stop Melox ve Mox/Fransa* (karar), 2006; *Folkman ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti* (karar), 2006; *Sdružení Jihočeské Matky/Çek Cumhuriyeti* (karar), 2006; *Ivan Atanasov/Bulgaristan*, 2010, § 91; *Association Greenpeace France/Fransa* (karar), 2011; *Association Burestop 55 ve Diğerleri/Fransa*, 2021, § 57).

Mahkeme, siyanürleme işleminin kullanıldığı bir altın madeninin yakınında yaşayan kişilerin madenin işletme iznini iptal eden yargı kararlarının uygulanmamasından şikâyet ettikleri *Taşkın ve Diğerleri/Türkiye* davasında (2004, §§ 133), söz konusu hakkın, bireylere madencilikten kaynaklanan tehlikelere karşı fiziksel bütünlüklerinin uygun şekilde korunması hakkı verdiğini kaydetmiştir. Sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkının Anayasa tarafından güvence altına alınmış olması nedeniyle, bu hakkın Türk hukukunda tanınmış olduğu sonucuna varmış ve bu nedenle, Türk hukuku uyarınca, başvuruçuların, madenin yol açtığı çevresel zarara karşı korunma hakkına sahip olduklarını iddia edebileceklerine hükmetmiştir. Sonuç olarak, bu hakkın medeni hukuk niteliğine ilişkin olarak Mahkeme, madenin işletilmesinde kullanılan siyanürleme yönteminin ortaya çıkardığı riskin kapsamının, çevresel etki araştırmaları temelinde yerel mahkeme tarafından belirlendiğini kaydetmiş ve başvuruçuların fiziksel bütünlüğünün korunmasının doğrudan etkilendiği sonucuna varmıştır.

Benzer şekilde, *Okyay ve Diğerleri/Türkiye* davasında (2005, §§ 66-67), termik santrallerden kaynaklanan kirliliğe maruz kalan kişiler, bu santrallerin kapatılmalarına yönelik yargı kararlarının uygulanmadığından şikâyet etmişlerdir. Başvuruçular, Türkiye Anayasası tarafından güvence altına alınan “sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama” haklarını gerekçe göstermişlerdir. Mahkeme, söz konusu hakkın hukuki bir nitelik taşıdığını tespit ederken, başvuruçuların itiraz ettikleri kirliliğe maruz kalmaları nedeniyle fiziksel bütünlüklerinin korunmasının ihlal edildiğini ve Türkiye mahkemelerinde çevreyi tehdit eden faaliyetler hakkında şikâyetle bulunmak ve lehteki mahkeme kararlarının uygulanmaması durumunda tazminat talep etmek için *davaya taraf olma hakkına* sahip olduklarını dikkate almıştır.

Bir çevre koruma derneği tarafından bir idare mahkemesine sunulan, bir nükleer yakıt fabrikasının genişletilmesine izin veren bir kararnamenin iptaliyle ilgili olan *Collectif national d’information et d’opposition à l’usine Melox - Collectif Stop Melox ve Mox/Fransa* (karar) davasında (2006), söz konusu hak, halka bilgi edinme ve karar alma süreçlerine katılma hakkı vermiştir. Mahkeme, ilgili taraflardan herhangi birinin bireysel olarak yerel mahkemeler önünde buna uyulmasını talep edebileceği gerçeğinden, bu hakkın bir medeni hak olduğu sonucuna varmıştır.

41. Alternatif olarak, ilgili hak, yaşamın, fiziksel bütünlüğün veya mülkiyetin korunmasına ilişkin olabilir.

Bir nükleer santralin yakınında yaşayan kişilerin, Federal Konsey tarafından söz konusu santralin işletme

ruhsatının uzatılmasına yönelik karara itiraz etmek için mahkemeye başvurma haklarının ihlal edildiğinden şikâyet ettikleri *Balmer-Schafroth ve Diğerleri/İsviçre* davasında (1997, §§ 33-34), Mahkeme, bu şartın yerine getirildiğini değerlendirmiştir. Başvurucuların gerekçe olarak gösterdiği hakkın (insanların, başkalarının mülkiyetinin ve önemli hakların korunması için gerekli olan durumlarda nükleer bir tesis inşa etme veya işletme izninin reddedilmesi veya şarta bağlanması gerektiğini belirten) Nükleer Enerji Kanunu'nun 5 (1) maddesine ve anayasadaki yaşam hakkına dayanan, fiziksel bütünlüklerinin nükleer enerji kullanımının yol açacağı risklerden yeterince korunması hakkı olduğu gözleminde bulunmuştur. Mahkeme, başvurucuların ulusal düzeyde, sadece fiziksel bütünlüklerine yönelik haklarını savunmak için değil, aynı zamanda yaşam ve mülkiyetlerine saygı haklarını da korumak istedikleri benzer bir durumla ilgili olan *Athanassoglou ve Diğerleri/İsviçre* [BD] davasında (2000, § 44) da benzer bir sonuca varmıştır. Mahkeme, komşuların haklarını düzenleyen Medeni Kanun hükümleri ve Anayasa da dahil olmak üzere İsviçre hukuk sisteminin, bu hakları herkese tanıdığını gözlemlemiştir.

Zander/İsveç davasında (1993, § 27), evsel ve endüstriyel atıkların depolanarak işlendiği ve sahasında siyanürlü bir kuyu bulunan bir tesisin yakınında yaşayan kişiler, iç hukuk uyarınca, işletme iznini yenileyerek tesisteki faaliyetlerin genişletilmesine izin veren ve ihtiyati tedbir kararını reddeden bir idari işlemi mahkemeye taşıyamadıklarından şikâyet etmişlerdir. Mahkeme, başvurucuların talebinin, kuyunun üzerinde bulunduğu arazinin sahipleri olmalarından doğan haklarıyla ilgili bir konu olarak, kuyularındaki suyu kullanabilmeleriyle doğrudan ilgili olduğunu ve mülkiyet hakkının 6 § 1 maddesi anlamında açıkça bir “medeni hak” olduğunu kaydetmiştir.

Bir baraj inşaatı projesini onaylayan Bakanlık Kararnamesi'nin iptaline yönelik işlemlerle ilgili olan *Gorraiz Lizarraga ve Diğerleri/İspanya* davasında (2004, §§ 45-46), Mahkeme, kamu yararı savunmasına ek olarak, yargılamanın amacının, sular altında kalacak olan vadide yaşayan ve yaşam tarzları ve mülkleri etkilenecek olan insanların belirli yararlarının savunulması olduğunu kaydetmiştir. Yargılamaların “ekonomik” boyut ve medeni hukuk boyutu içerdiği ve aynı zamanda ekonomik olan bir hakların ihlal edildiği iddiasına dayandığı sonucuna varmıştır.

42. Dava, başvurucuya ilişkin bir hak veya yükümlülükle ilgili olmalıdır (*Kyrtatou ve Kyrtatos/Yunanistan* (karar), 2001). Özellikle, bir medeni hak durumunda, başvurucular bunu kendi adlarına talep edebiliyor olmalıdır (*Gorraiz Lizarraga ve Diğerleri/İspanya*, 2004, § 46; *Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox - Collectif Stop Melox ve Mox/Fransa* (karar), 2006; *Association Burestop 55 ve Diğerleri/Fransa*, 2021, § 57).

Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox - Collectif Stop Melox ve Mox/Fransa (karar) davasında (2006) (ayrıca bkz. *Association Burestop 55 ve Diğerleri/Fransa*, 2021), Mahkeme, bir çevre koruma derneğinin, iç hukukta da tanındığı üzere, kendi adına, kamunun bilgi edinme ve çevre alanındaki karar alma süreçlerine katılma hakkını talep edebileceğine karar vermiştir. Sivil toplum aktörleri olarak tüzel kişiliğe sahip sivil toplum kuruluşlarının kamunun bir parçasını oluşturduğuna sonucuna varmış ve Fransa'nın da taraf olduğu Çevresel Konularda Bilgiye Erişim, Halkın Karar Alma Sürecine Katılımı ve Adalet Erişimine Dair Aarhus Sözleşmesi'nde bu kavramın tanımına derneklerin de dâhil edildiğini kaydetmiştir.

43. Mahkeme, çevre koruma dernekleri tarafından üyelerinin ve bir çevre sorununu gündeme getiren bir proje veya faaliyetten etkilenen yerel sakinlerin haklarının korunması amacıyla dava açıldığı bir durumda söz konusu medeni hukuk hakkının kimde olduğu konusunda, daha “esnek” bir yaklaşım belirlemiştir (*Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox - Collectif Stop Melox ve Mox/Fransa* (karar), 2006). Gerçekten de, 6 § 1 maddesinin bu tür derneklere uygulanabilir olduğu sonucu, söz konusu yargılamaların, dernek üyelerinin veya yerel sakinlerin medeni hakları açısından belirleyici olduğu gerçeğinden çıkarılabilir.

Örneğin *Gorraiz Lizarraga ve Diğerleri/İspanya* davasında (2004, §§ 45-48), Mahkeme tarafından incelenen yerel yargılama, başvuru derneğin kendi adına talep edebileceği herhangi bir hakla ilgili değildi. Mahkeme, özellikle başvuru derneğe ilişkin olarak, 6 § 1 maddesinin uygulanabilir olduğu

sonucuna, yerel yargılamaların, (Mahkeme nezdinde başvuru konumunda olan, ancak yerel yargılamalara taraf olmayan) dernek üyelerinin sahip olduğu medeni hakları korumaya yönelik olduğu gerçeğinden varmıştır.

L'Erablière A.S.B.L./Belçika davasında (2009, §§ 28-30), başvuru dernek, bir teknik çöp sahasının genişletilmesine yönelik imar izninin iptali için yerel mahkemelerde dava açmıştır. Mahkeme, başvuru dernek tarafından ileri sürülen uyuşmazlığın, başvuru kişinin kendi adına talep edebileceği bir hakla yeterli bağlantıya sahip olduğu sonucuna varırken, başvuru derneğin tüzüğünde derneğin amacının yerel düzeyde çevreyi korumak olduğunun belirtildiği, derneğin tüm kurucu üyelerinin ve idari görevlilerinin söz konusu sahanın yakınında oturduğu ve sahanın kapasitesindeki artışın bu kişilerin günlük yaşam kalitelerini düşürme ve mülklerinin piyasa değerini etkileme riski taşıdığı göz önüne alındığında, bu kişilerin medeni haklarının tehdit altında olduğu olgularına dayanmıştır.

44. Kamu yararının bir bileşeni olarak yalnızca çevrenin korunmasına ilişkin bir uyuşmazlık, medeni hukuka ilişkin bir hakla ilgili değildir. Ancak, ilgili davaların çevreyle ilgili kamu yararını korumayı amaçlaması, bu davaların belirli medeni haklar için doğrudan belirleyici nitelikte olma ihtimalini ortadan kaldırmaz (*Gorraiz Lizarraga ve Diğerleri/İspanya*, 2004, §§ 45-47; *Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox - Collectif Stop Melox ve Mox/Fransa* (karar), 2006; *L'Erablière A.S.B.L./Belçika*, 2009, § 25; *Karin Andersson ve Diğerleri/İsveç*, 2014, § 46; *Bursa Barosu Başkanlığı ve Diğerleri/Türkiye*, 2018, § 128; *Stichting Landgoed Steenberg ve Diğerleri/Hollanda*, 2021, § 30; *Association Burestop 55 ve Diğerleri/Fransa*, 2021, § 57).

2. “Gerçek ve ciddi” bir uyuşmazlık

45. Bir nükleer santralin yakınında yaşayan ve yerel mahkemelere, santralin işletme iznini uzatan bir kararın, kendi hakları açısından hukuka uygunluğu konusunda şikâyetle bulunan kişiler, bir uyuşmazlık (anlaşmazlık) ortaya koymuştur (*Balmer-Schafroth ve Diğerleri/İsviçre*, 1997, § 37; *Athanassoglou ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2000, §§ 45-46).

46. Uyuşmazlığın gerçekliği ve ciddiyeti, örneğin, ilgili itirazın yerel düzeyde kabul edilmesinden (*Balmer-Schafroth ve Diğerleri/İsviçre*, 1997, § 38; *Athanassoglou ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2000, § 45; *Kyrtatou ve Kyrtatos/Yunanistan* (karar), 2001), ulusal mahkemeler önündeki savunmaların esasından (*Association Greenpeace France/Fransa* (karar), 2011; *Association Burestop 55 ve Diğerleri/Fransa*, 2021, § 59) ya da yetkili makam veya hâkim tarafından itirazı reddetmek için kullanılan argümanlardan çıkarılabilir (*Balmer-Schafroth ve Diğerleri/İsviçre*, 1997, §§ 37-38; *Athanassoglou ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2000, § 45; *Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox - Collectif Stop Melox ve Mox/Fransa* (karar), 2006; *Association Burestop 55 ve Diğerleri/Fransa*, 2021, § 59).

3. Başvurucunun medeni hukuka ilişkin hakkı için “doğrudan belirleyici” olan bir uyuşmazlık

47. *Balmer-Schafroth ve Diğerleri/İsviçre* davasında (1997, §§ 39-40), Mahkeme, Federal Konseyin nükleer santralin işletme ruhsatının süresini uzatma kararı ile santral yakınında yaşayan başvuru kişilerin fiziksel bütünlüklerini koruma hakları arasındaki bağlantının, 6 § 1 maddesini uygulamak için çok fazla belirsiz ve ilgisiz olduğuna karar vermiştir. Bu bağlamda, başvuru kişilerin; elektrik santralinin işletilmesinin başvuru kişileri kişisel olarak hem ciddi hem de belirli ve her şeyden önce yakın bir tehlikeye maruz bıraktığını gösteremedikleri gözleminde bulunmuştur. Mahkeme, *Athanassoglou ve Diğerleri/İsviçre* davasında ([BD], 2000, §§ 49-55) da benzer bir tespitte bulunmuştur. Özellikle, her iki davada da başvuru kişilerin, yargılamanın herhangi bir aşamasında tazminat talep ettikleri mali veya diğer herhangi bir kayba uğradıklarını iddia etmediklerini gözlemlemiştir. Ayrıca, başvuru kişilerin,

nükleer enerji kullanımı ilkesine temelden karşı çıkmak veya en azından teknik kanıtlar temelinde bireysel nükleer enerji santrallerinin işletilmesine ilişkin nihai kararı alma sorumluluğunun Devlettten mahkemelere geçmesi için bir araç sağlamak amacıyla, Sözleşme'nin 6 § 1 maddesinden haksız yere bir hukuk yolu elde etmeye çalıştıklarını kaydetmiştir. Mahkeme, nükleer enerji kullanımını düzenlemenin en iyi yolunun, her Sözleşmeci Devletin kendi demokratik süreçlerine göre bir politika kararı alması olduğunu vurgulamıştır (ayrıca bkz.: *Folkman ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti* (karar), 2006; *Sdružení Jihočeské Matky/Çek Cumhuriyeti* (karar), 2006).

48. Mahkeme, *Ünver/Türkiye* (karar) davasında (2000), 6 § 1 maddesinin, özellikle sahanın doğal güzelliğini kamu yararına korumak amacıyla bir yapı ruhsatının iptali ve çalışmaların askıya alınması amacıyla yerel sakinlerden biri tarafından başlatılan işlemler için geçerli olmadığı yönünde benzer bir tespitte bulunmuştur. Yargılamaların sonucunun başvurunun hakları için doğrudan belirleyici olmadığını kaydederek, yargılamalarda tehlike altında olan herhangi bir maddi yarar bulunmadığına ve başvurunun, yerel mahkemeler önünde hiçbir zaman ihtilaf konusu imar işlemlerinin başvuru mülkünün değeri üzerinde olumsuz bir etkisi olduğunu ileri sürmediğine dikkat çekmiştir.

49. *Zapletal/Çek Cumhuriyeti* (karar) davasında (2010), metal levha presleme yöntemiyle otomobil parçaları üreten ve gürültü kirliliğine neden olan bir fabrikanın yakınında yaşayan bir kişi, fabrikaya onay veren kararın hukuka uygunluğunun incelenmesi için yerel düzeyde bir dava açmıştı. Mahkeme, başvurunun bu davayı açarak, kendi adına talep edebileceği ve iç hukukta tanınan medeni hukuk alanındaki haklarını savunmaya çalıştığını kabul etmiş, ancak onay usulünün bu haklar için doğrudan belirleyici olmadığı gerekçesiyle, 6 § 1 maddesinin geçerli olmadığı sonucuna varmıştır. Gürültü standartlarına uyma gerekliliği de dâhil olmak üzere, fabrikanın inşası ve işletilmesine ilişkin koşulların önceki işlemler çerçevesinde belirlendiğini ve onay usulünün yalnızca fabrikanın bu koşullara uygunluğunu teyit ettiğini kaydetmiştir. Mahkeme ayrıca, başvurunun, onay sonrasında ortaya çıkan gürültü kirliliğinin, başvurunun haklarının ihlalini teşkil edecek kadar şiddetli olduğunu gösteremediğini ve ne resmî onay usulünün ne de başvuru sahibi tarafından açılan davanın söz konusu gürültü kirliliğinden kaynaklanan zarar için bir tazminat ödenmesiyle sonuçlanamayacağını kaydetmiştir.

50. Bir arazi ıslah faaliyeti çerçevesinde bir göletin doldurulması amacıyla bir su arıtma tesisinde üretilen çamurun başvurunun evinden yaklaşık bir kilometre uzaklıkta bulunan eski bir bakır madenine ait atık havuzuna taşınmasına yönelik bir iznin iptaline ilişkin bir dava olan *Ivan Atanasov/Bulgaristan* (2010, §§ 89-96) davası ile rüzgâr santrallerinin inşasına yönelik bir kentsel planlama projesinin iptal edilmesi için yerel sakinler tarafından Anayasa Mahkemesine yapılan bir iptal başvurusu olan *Vecbaštika ve Diğerleri/Letonya* (karar) (2019) davasında, Mahkeme, uyuşmazlığın “doğrudan belirleyiciliği” koşulunun yerine getirilmediğine karar vermiştir.

51. *Association Burestop 55 ve Diğerleri/Fransa* davasında (2021, § 59), bazı çevre koruma dernekleri, yüksek seviyeli ve uzun ömürlü radyoaktif atıkların derin jeolojik depolarda depolanmasını amaçlayan *Cigeo* projesi bağlamında Ulusal Radyoaktif Atık Yönetimi Kurumuna hukuk mahkemelerinde dava açarak, kurumun iç hukuk uyarınca şart koşulduğu üzere radyoaktif atıkların yönetimine ilişkin bilgileri halka sağlamadaki ağır ihmali nedeniyle maruz kaldıklarını iddia ettikleri zararın tazminini talep etmişlerdir. Mahkeme, bu yargılamaların, başvuru derneklerin bilgi edinme ve çevre ile ilgili karar alma süreçlerine katılım hakları açısından doğrudan belirleyici olduğu kararına varmıştır.

B. Çevre davaları çerçevesinde 6 § 1 maddesinin uygulanmasına ilişkin örnekler

52. Mahkemenin 6 § 1 maddesi kapsamındaki şikâyetlerin esasını incelediği çevre davaları, aşağıdaki gibi konularla ilgilidir:

- mahallede gürültü yapılmasına ilişkin yargılamaların süresi (*Ekholm/Finlandiya*, 2007, §§ 92-

66);

- bir çöplük alanını genişletme yetkisi veya işletme izni gibi çevreyi etkileyen bir önleme (*Zander/İsveç*, 1993, § 29; *L'Erablière A.S.B.L./Belçika*, 2009, §§ 35-44) veya bir demir yolu hattının inşaat ruhsatına (*Karin Andersson ve Diğerleri/İsveç*, 2014, §§ 68-70) itiraz etmek için mahkemeye erişim hakkı;
- çevreyi kirleten bir işletmenin kurulmasına ihmalkâr bir şekilde izin veren ve gerekli önlemi almayan bir yerel makama karşı [*Lam ve Diğerleri/Birleşik Krallık* (karar), 2001], mesleki faaliyetleri kapsamında asbeste maruz kalmış bir çalışanın ölümü nedeniyle özel bir işverene ve bir sigorta fonuna karşı [*Howald Moor ve Diğerleri/İsviçre*, 2014, §§ 70-80] veya başvuruçunun mülküne zarar veren bir patlamadan sorumlu olan bir petrol rafinerisine karşı (*Kurşun/Türkiye*, 2018, §§ 93-105) tazminat davası açmak için mahkemeye erişim hakkı;
- iç hukuk kapsamındaki, radyoaktif atık yönetimi hakkında bilgi sağlanmasına yönelik bir gerekliliğin ihlali iddiasının neden olduğu zarar için tazminat talep eden bir çevre koruma derneği ile ilgili olarak mahkemeye erişim hakkı (*Association Burestop 55 ve Diğerleri/Fransa*, 2021, §§ 64-72);
- yetkili makamların elinde bulunan, ancak nükleer silahların atmosferik testleri sırasında radyasyona maruz kalan askerlerin durumunu kanıtlamak için gerekli olan belgelere, maluliyet aylığı alma davası çerçevesinde erişim sağlanması (*McGinley ve Egan/Birleşik Krallık*, 1998, §§ 85-90 ve 99);
- mahallede gürültü yapılması ile ilgili yargı kararlarını (*Ekholm/Finlandiya*, 2007, §§ 72-75; *Apanasewicz/Polonya*, 2011, §§ 72-83) veya kirletici termik santrallerin kapatılmasına yönelik mahkeme kararlarını (*Okyay ve Diğerleri/Türkiye*, 2005, §§ 72-75), bir fabrikanın inşasına ve işletilmesine izin veren idari işlemlerin iptali (*Bursa Barosu Başkanlığı ve Diğerleri/Türkiye*, 2018, §§ 133-145) veya siyanürleme ile işletilen ve sağlık ve çevre için tehdit oluşturan bir altın madeninin inşasına ve işletilmesine izin veren idari işlemlerin iptali (*Taşkın ve Diğerleri/Türkiye*, 2004, §§ 135-138; *Lemke/Türkiye*, 2007, §§ 51-53; *Genç ve Demirgan/Türkiye*, 2017, §§ 45-46) gibi çevrenin korunmasına yönelik kararları, kanuna aykırı olarak ve çevreye zarar verecek şekilde inşa edilmiş binaların yıkılmasına yönelik mahkeme kararını (*Kyrtatos/Yunanistan*, 2003, §§ 30-32) veya bir manastırın yakınında bulunan telekomünikasyon antenlerinin, halkı maruz bıraktığı elektromanyetik dalgalar bakımından güvenlik sınırlarını aştığı gerekçesiyle kaldırılmasına yönelik mahkeme kararını (*Iera Moni Profitou Iliou Thiras/Yunanistan*, 2005, §§ 34-38) uygulama veya bu kararların uygulanmasını sağlama yükümlülüğü;
- Çernobil felaketi sahasındaki acil kurtarma faaliyetlerine katılan kişilere ödenek ve ek tazminat verilmesine yönelik nihai karara itiraz edilebileceği sürenin tekrar başlatılması ve süre sona erdikten sonra yapılan itirazların kabulü bağlamında hukuki kesinlik ilkesine uygunluk (*Magomedov ve Diğerleri/Rusya*, 2017, §§ 86-101).

53. Bir manastırın yakınında bulunan telekomünikasyon antenlerinin, halkı maruz bıraktığı elektromanyetik dalgalar bakımından güvenlik sınırlarını aştığı gerekçesiyle kaldırılmasına yönelik bir mahkeme kararının yerine getirilmemesiyle ilgili bir dava olan *Iera Moni Profitou Iliou Thiras/Yunanistan* (2005, § 38) davasında, “[özellikle] doğal ve kültürel çevrenin korunması bakımından tehlikede olan konuları göz önünde bulundurarak” 6 § 1 maddesinin ihlal edildiği tespitinde bulunan Mahkemenin, davanın çevresel yönüne özel bir önem verdiği görülmektedir.

II. Çevre davalarında güçler dengesi

54. *Steel ve Morris/Birleşik Krallık* (2005, §§ 59-72) ve *Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox - Collectif Stop Melox ve Mox/Fransa* (2007, §§ 13-16) davalarında, Mahkeme, “hukuk” davalarında çevre koruma dernekleri aleyhine dengesizlik olabileceği hususunu dikkate almıştır.

Bu iki davadan ilkinde, çevre aktivistleri bir fast-food şirketini eleştiren broşürler dağıtarak, özellikle şirketin sömürücü ve ahlaka aykırı tarım uygulamalarına ve ormansızlaşmaya katkıda bulunduğunu ve sağlıksız gıda sattığını iddia etmişlerdir. Şirket tarafından aktivistlere iftira nedeniyle dava açılmış ve uzun yargılamaların ardından, aktivistler büyük miktarda tazminat ödemeye mahkûm edilmiştir. Bir avukat tutmak için gerekli maddi imkânı sahip olmayan aktivistler, hukuki destek talep etmişlerdir. Bu taleplerinin reddedilmesi üzerine, adil yargılanma haklarının ihlal edildiğini iddia etmişlerdir. Mahkeme, başvurularda adli yardım sağlanmamasının, başvuru sahipleri mahkeme önünde davalarını etkili bir şekilde savunma fırsatından mahrum bıraktığına ve davacı şirket ile aralarında kabul edilemez bir silahların eşitsizliği doğmasına katkıda bulunduğuna karar vererek, başvuru sahiplerinin lehine karar vermiştir.

İkinci davada, bir çevre koruma derneği ve çevre haklarını savunan bir siyasi parti, bir nükleer yakıt fabrikasının genişletilmesine izin veren bir kararnamenin iptali için yerel mahkemelere dava açmıştır. Dernek, Mahkeme nezdinde, fabrikayı işleten özel şirketin davaya taraf olarak katılmasına izin verildiğinden şikâyetçi olmuştur. Bunun iki hasımla birden yüzleşmek anlamına geldiğini iddia etmiş ve bu nedenle taraflar arasında kurulması gereken adil dengenin bozulduğundan ve şirketin masraflarının ödenmesine yönelik mahkeme kararıyla, bu durumun daha da ağırlaştığından şikâyet etmiştir. Mahkeme bu nedenle başvuru sahiplerinin “Devlet ve çok uluslu bir şirket olmak üzere iki dev ile karşı karşıya oldukları” gerçeğinin, ortak davalarını sunarken açık şekilde dezavantajlı durumda oldukları tespitinde bulunmak için yeterli olduğuna karar vermiştir. Bununla birlikte Mahkeme, yerel Mahkemenin, varlıklı bir çok uluslu şirket tarafından yapılan masrafların sınırlı kaynaklara sahip olan derneğe yüklenmesini adil bularak bu yönde bir karar vermesi karşısında şaşkınlığını ifade etmiştir. Mahkeme, yerel Mahkemenin yalnızca zayıf tarafı cezalandırmakla kalmadığını, aynı zamanda başvuru derneği gelecekte hukuki görevini yerine getirmek üzere yargı kanallarına başvurmadan caydıracak bir önlemi de kabul ettiğini kaydetmiştir; oysa ki, mahkemeler nezdinde çevrenin korunması gibi davaları savunmak, sivil toplum kuruluşlarının demokratik bir toplumda oynadığı önemli rolün bir parçasıdır. Ayrıca, 6 Ş 1 maddesinin uygulanabilir olduğu durumlarda, bu tür koşulların bu hükümde güvence altına alınan mahkemeye başvurma hakkıyla ters düşme olasılığını göz ardı etmekten kaçınmış, ancak özellikle başvuru derneğinin masrafların ödenmesine yönelik karara karşı itirazda bulunma imkânına sahip olmuş olması, tazminat miktarını belirlerken derneğinin mali kapasitesinin sınırlı olduğunun yerel mahkemeye dikkate alındığına dair kanıt bulunması ve bu miktarın makul olması nedeniyle, mahkemeye başvurma hakkının ihlal edilmediğine karar vermiştir.

III. Bireylerce çevre koruma önlemlerine karşı açılan davalar

55. Çevrenin korunmasına yönelik önlemlerin, bireyin (mülkiyetin korunması hakkı gibi) medeni haklarını etkilediği durumlarda Madde 6 Ş 1 geçerli olabilir. Sonuç olarak, başvuru sahipleri, mahkemeye erişime yönelik pratik ve etkili bir haktan yararlanmaktadırlar [*De Geouffre de la Pradelle/Fransa*, 1992, §§ 27-35; *Geffre/Fransa* (karar), 2003; *De Mortemart/Fransa* (karar), 2017; ayrıca *CRASH 2000 OOD ve Diğerleri/Bulgaristan* (karar) davasında (2013) verilen karara bakınız; bu davada Mahkeme, bir millî parkın kurulması bağlamında, genel politika kararlarına itiraz etmek için bir mahkemeye erişimin Sözleşme tarafından güvence altına alınmadığını vurgulamıştır].

IV. Diğer

56. *Dimopoulos/Türkiye* (2019, Ş 39) davasında, başvuru, “doğal sit alanı” olarak tanımlanan bir arazi üzerinde fiili işgal yoluyla mülkiyet haklarının tanınmasını talep eden bir dava açmıştır. Yerel mahkeme, dava açıldıktan sonra yürürlüğe giren bir kanun uyarınca, doğal sit alanlarının artık ziyetlik yoluyla iktisap edilemeyeceği gerekçesiyle davayı reddetmiştir. Başvurucunun adil yargılanma hakkının ihlal edildiğine ilişkin şikâyetinin incelenmesi çerçevesinde, Mahkeme, çevreyi koruma amacının, devam

eden davalarda yeni mevzuatın geriye dönük olarak uygulanmasına gerekçe oluşturabilecek genel bir yarar olabileceğini vurgulamıştır (yine de, davanın koşulları ışığında, 6 § 1 maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir).

Madde 8 (özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı)

Sözleşme'nin 8. maddesi

- "1. Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.
2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir önlem olması durumunda söz konusu olabilir."

I. Kirliliğe ve rahatsızlıklara veya çevresel bir tehlikeye maruz kalma

57. Çevre içtihadı büyük ölçüde Mahkemenin *López Ostra/İspanya* davasındaki (1994) kararına dayanarak geliştirilmiştir. Bu davada Mahkeme, şiddetli çevre kirliliğinin bireylerin refahını etkileyebileceğine ve özel ve aile hayatını olumsuz etkileyecek şekilde konutlarından yararlanmalarını engelleyebileceğine karar vermiştir (*López Ostra/İspanya*, 1994, § 51; ayrıca bkz.: *Guerra ve Diğerleri/İtalya*, 1998, § 60; *Gronuś/Polonya* (karar), 1999; *Băcilă/Romanya*, 2010, § 59; *Sciavilla/İtalya* (karar), 2000; *Kyrtatos/Yunanistan*, 2003, § 52; *Taşkın ve Diğerleri/Türkiye*, 2004, § 113; *Botti/İtalya* (karar), 2004; *Fägerskiöld/İsveç* (karar), 2008; *Furlepa/Polonya* (karar), 2008; *Greenpeace E.V. ve Diğerleri/Almanya* (karar), 2009; *Marchiş ve Diğerleri/Romanya* (karar), 2011; *Frankowski ve Diğerleri/Polonya* (karar), 2011; *Zammit Maempel/Malta*, 2011, § 36; *Di Sarno ve Diğerleri/İtalya*, 2012, § 104; *Dzemyuk/Ukrayna*, 2014, § 88; *Fieroiu ve Diğerleri/Romanya* (karar), 2017; *Cordella ve Diğerleri/İtalya*, 2019, § 157; *Jugheli ve Diğerleri/Gürcistan*, 2017, § 62; *Yevgeniy Dmitriyev/Rusya*, 2020, § 32); bu karar, şiddetli çevre kirliliği bireylerin sağlığını ciddi şekilde tehlikeye atmasa dahi geçerlidir (*López Ostra/İspanya*, 1994, § 51; ayrıca bkz.: *Sciavilla/İtalya* (karar), 2000; *Botti/İtalya* (karar), 2004; *Kyrtatos/Yunanistan*, 2003, § 52; *Taşkın ve Diğerleri/Türkiye*, 2004, § 113; *Fägerskiöld/İsveç* (karar), 2008; *Furlepa/Polonya* (karar), 2008; *Greenpeace E.V. ve Diğerleri/Almanya* (karar), 2009; *Băcilă/Romanya*, 2010, §§ 63-64; *Marchiş ve Diğerleri/Romanya* (karar), 2011; *Frankowski ve Diğerleri/Polonya* (karar), 2011; *Zammit Maempel/Malta*, 2011, § 36; *Dzemyuk/Ukrayna*, 2014, § 88; *Jugheli ve Diğerleri/Gürcistan*, 2017, § 62; *Yevgeniy Dmitriyev/Rusya*, 2020, § 32).

58. Dolayısıyla, Sözleşme'de temiz ve sessiz bir çevreye yönelik açıkça ifade edilen bir hak olmamasına rağmen, bir bireyin gürültü veya diğer kirlilikten doğrudan ve ciddi şekilde etkilendiği durumlarda, 8. madde kapsamında bir sorun ortaya çıkabilir (*Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2003, § 96; *Fägerskiöld/İsveç* (karar), 2008; *Furlepa/Polonya* (karar), 2008; *Tătar/Romanya*, 2009, § 86; *Greenpeace E.V. ve Diğerleri/Almanya* (karar), 2009; *Oluić/Hırvatistan*, 2010, § 45; *Leon ve Agnieszka Kania/Polonya*, 2009, § 98; *Apanasewicz/Polonya*, 2011, § 94; *Marchiş ve Diğerleri/Romanya* (karar), 2011; *Frankowski ve Diğerleri/Polonya* (karar), 2011; *Zammit Maempel/Malta*, 2011, § 36; *Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa*, 2012, § 133; *Udovičić/Hırvatistan*, 2014, § 137; *Fieroiu ve Diğerleri/Romanya* (karar), 2017, § 18; *Jugheli ve Diğerleri/Gürcistan*, 2017, § 62; *Kožel ve Diğerleri/Bosna Hersek*, 2019, § 31; *Çiçek ve Diğerleri/Türkiye* (karar), 2020, § 22; *Yevgeniy Dmitriyev/Rusya*, 2020, § 32).

Özellikle gürültü, emisyon, koku veya diğer müdahale biçimleri gibi somut veya fiziksel olmayan ihlaller, kişinin özel hayatına ve konutuna saygı gösterilmesi hakkını etkileyebilir; bu, kişinin yalnızca fiziksel alana yönelik fiili bir hakka değil, aynı zamanda o alandan sessizce yararlanma hakkına da sahip olduğu anlamına gelmektedir (*Moreno Gómez/İspanya*, 2004; *Luginbühl/İsviçre* (karar), 2006; *Wałkuska/Polonya* (karar), 2008; *Oluić/Hırvatistan*, 2010, § 44; *Deés/Macaristan*, 2010, § 21; *Apanasewicz/Polonya*, 2011, § 93; *Martinez ve Pino Manzano/İspanya*, 2012, § 40; *Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa*, 2012, § 133).

A. Uygulanabilirlik

1. Kirliliğe ve rahatsızlıklara maruz kalma: özel hayata ve aile hayatına ve konuta yönelik doğrudan ve şiddetli bir etkinin söz konusu olmasının gerekmesi

59. 8. maddenin uygulanabilmesi için, başvuru, aşağıdaki hususları gösterebilmelidir: 1. şikâyet edilen çevresel durum nedeniyle özel alanına gerçek bir müdahalede bulunduğu ve 2. müdahalenin asgari ciddiye düzeyine ulaştığı [*Çiçek ve Diğerleri/Türkiye* (karar), 2020, § 29].

a. Doğrudan etki

60. Mahkeme, günümüz toplumunda çevrenin korunmasının giderek daha fazla önem kazanan bir konu olduğunu kabul etmektedir. Bununla birlikte, 8. madde, çevresel bozulmanın meydana geldiği her durumda devreye girmez. Bu bağlamda, Devletin bu hüküm kapsamındaki yükümlülükleri, ancak ihtilaf konusu durum ile başvuru konutu veya özel ya da aile hayatı arasında doğrudan ve yakın bir bağlantı varsa devreye girer (*Ivan Atanasov/Bulgaristan*, 2010, § 66). Başka bir deyişle, 8. madde kapsamında bir konuyu gündeme getirebilmek için, çevresel zararın başvuru konutuna, aile hayatına veya özel hayatına saygı gösterilmesi hakkını doğrudan etkilemesi gerekir (*Guerra ve Diğerleri/İtalya*, 1998, § 57; *Luginbühl/İsviçre* (karar), 2006); [*Fadeyeva/Rusya*, 2005, § 68]; (*Borysiewicz/Polonya*, 2008, § 51; *Fägerskiöld/İsveç* (karar), 2008; *Leon ve Agnieszka Kania/Polonya*, 2009, § 100; *Marchiş ve Diğerleri/Romanya* (karar), 2011; *Hardy ve Maile/Birleşik Krallık*, 2012, § 187; *Dzemyuk/Ukrayna*, 2014, § 77; *Koźul ve Diğerleri/Bosna Hersek*, 2019, § 34].

61. Bu, çevrenin genel olarak bozulmasının yeterli olmadığı anlamına gelir; bireyin özel veya aile alanı üzerinde olumsuz bir etkisi olması (*Kyrtatos/Yunanistan*, 2003, § 52; *Martinez ve Pino Manzano/İspanya*, 2012, § 42) ve bu etkinin bir müdahale olarak nitelendirilebilmesi (*Fadeyeva/Rusya*, 2005, § 70) gerekmektedir.

Kyrtatos/Yunanistan, davasında (2003, § 53), başvurucular, kentsel gelişimin mülklerine bitişik olan bataklık tahrip ettiğinden ve evlerinin bulunduğu bölgenin tüm doğal güzelliğini yitirdiğinden şikâyet etmişlerdir. Mahkeme, bölgenin kentsel gelişimi nedeniyle çevrenin ciddi şekilde zarar gördüğü varsayılrsa dahi, başvurucular tarafından, bataklıkta yaşayan kuşların ve diğer korunan türlerin uğradığı iddia edilen zararın, Sözleşme'nin 8 § 1 maddesi kapsamındaki kendi haklarını doğrudan etkileyecek nitelikte olduğunu göstermek için herhangi bir ikna edici argüman ileri sürülmediğini kaydetmiştir. Örneğin, şikâyet edilen çevresel bozulmanın, başvurucuların evinin yakınındaki bir orman alanının tahrip edilmesi şeklinde ortaya çıkması hâlinde durumun farklı olabileceğini ve başvurucuların refahının daha doğrudan etkilenmiş olabileceğini göz önünde bulundurarak, bataklıktaki hayvanların yaşam koşullarına yapılan müdahalenin, başvurucuların özel veya aile hayatına yönelik bir saldırı niteliğinde olduğunu kabul etmemiştir.

Ivan Atanasov/Bulgaristan davasında (2010, §§ 76-79), başvuru, evinden bir kilometre uzakta bulunan eski bir bakır madeninin atıklarını içeren bir atık havuzunun, havuzda bulunan atık istasyonundan çamur boşaltılması da dâhil olmak üzere, temizlenmesine yönelik bir plan hakkında şikâyetle bulunmuştur. Mahkeme, bu işlemin çevrede nahoş bir durum yarattığından şüphe duymamakla birlikte, ortaya çıkan kirliliğin başvuru konutunun özel alanını 8. maddenin uygulanmasını gerektirecek ölçüde etkilediğine ikna olmadığını ifade etmiştir. Birincisi, başvuru konutunun evi ve arazisi, kirliliğin kaynağından oldukça uzakta bulunmaktaydı. İkincisi, havuzdan yayılan kirlilik, büyük miktarlarda zehirli gazların veya maddelerin ani bir şekilde salınımına yol açabilecek aktif üretim süreçlerinden kaynaklanmamaktaydı ve bu da, durumun ani bir şekilde kötüye gitmesi riskini azaltmaktaydı. Üçüncüsü, bölgede yaşayanların sağlığı için olumsuz sonuçlar ortaya çıkaran olayların meydana geldiğine dair hiçbir gösterge bulunmamaktaydı. Mahkeme ayrıca, atık çamurundan kaynaklandığı iddia edilen kirliliğin, başvuru veya ailesi üzerinde herhangi bir doğrudan etkiye neden olduğuna dair herhangi bir kanıt bulunmadığını kaydetmiştir.

Başvurucuların evlerinden birkaç yüz metre uzakta bulunan bir kireç üretim tesisinden yayılan dumanlardan şikâyet ettiği [Çiçek ve Diğerleri/Türkiye](#) (karar) davasında (2020, §§ 30-32), Mahkeme, başvuru veya yaşam kaliteleri üzerinde doğrudan bir etki olduğuna dair herhangi bir kanıt bulunmadığına dikkat çekerek, başvuru için özel hayatlarına bir müdahalede bulunulduğuna ikna olmadığını ifade etmiştir. Bu nedenle, 8. maddenin uygulanamaz olduğuna karar vermiştir.

62. Kirliliğe veya diğer rahatsızlıklara neden olan özel bir işletmenin kanuna aykırılığı, 8. madde kapsamında güvence altına alınan haklara müdahale teşkil etmeye yeterli değildir (yasa dışı olarak inşa edilmiş bir araç tamirhanesinden kaynaklanan gürültü ve hava kirliliği ile ilgili olarak [Furlepa/Polonya](#) (karar) davasına (2008); başvuru için apartman binasında yasa dışı olarak kurulmuş bir dışçı muayenehanesinin çıkardığı gürültü ile ilgili olarak [Galev ve Diğerleri/Bulgaristan](#) (karar) davasına (2009) ve başvuru için apartman binasındaki yasa dışı bir internet kafeden gelen gürültü ile ilgili olarak [Mileva ve Diğerleri/Bulgaristan](#) davasına (2010, § 91) bakınız. Ayrıca bkz. [Çiçek ve Diğerleri/Türkiye](#) (karar), 2020, § 29).

b. Ciddiyet eşiği

63. Çevre kirliliğinin olumsuz etkilerinin 8. madde kapsamına girmesi için, belirli bir asgari ciddiyet düzeyine erişmesi gerekir ([Kyrtatos/Yunanistan](#), 2003, § 54; [Fadeyeve/Rusya](#), 2005, § 69; [Borysiewicz/Polonya](#), 2008, § 51; [Fägerskiöld/İsveç](#) (karar), 2008; [Furlepa/Polonya](#) (karar), 2008; [Mileva ve Diğerleri/Bulgaristan](#), 2010, § 90; [Leon ve Agnieszka Kania/Polonya](#), 2009, § 100; [Marchiş ve Diğerleri/Romanya](#) (karar), 2011; [Zammit Maempel/Malta](#), 2011, § 37; [Apanasewicz/Polonya](#), 2011, § 96; [Dubetska ve Diğerleri/Ukrayna](#), 2011, § 105; [Grimkovskaya/Ukrayna](#), 2011, § 58; [Martínez Martínez ve Pino Manzano/İspanya](#), 2012, § 46; [Hardy ve Maile/Birleşik Krallık](#), 2012, § 188; [Udovičić/Hırvatistan](#), 2014, § 139; [Dzemyuk/Ukrayna](#), 2014, § 77; [Pfachta ve Diğerleri/Polonya](#) (karar), 2014, § 80; [Fieroiu ve Diğerleri/Romanya](#) (karar), 2017, § 19; [Jugheli ve Diğerleri/Gürcistan](#), 2017, § 62; [Calancea ve Diğerleri/Moldova](#) (karar), 2018; [Kožul ve Diğerleri/Bosna Hersek](#), 2019, § 34; [Cordella ve Diğerleri/İtalya](#), 2019, § 157; [Çiçek ve Diğerleri/Türkiye](#) (karar), 2020, § 22; [Yevgeniy Dmitriyev/Rusya](#), 2020, § 32).

64. Bu asgari düzey değerlendirilmesi görecelidir ve rahatsızlığın yoğunluğu ve süresi, başvuru için sağlığı veya yaşam kalitesi üzerindeki fiziksel veya zihinsel etkileri gibi davanın tüm koşullarına bağlıdır ([Fadeyeve/Rusya](#), 2005, § 69; [Borysiewicz/Polonya](#), 2008, § 51; [Fägerskiöld/İsveç](#) (karar), 2008; [Oluić/Hırvatistan](#), 2010, § 49; [Mileva ve Diğerleri/Bulgaristan](#), 2010, § 90; [Leon ve Agnieszka Kania/Polonya](#), 2009, § 100; [Dubetska ve Diğerleri/Ukrayna](#), 2011, § 105; [Apanasewicz/Polonya](#), 2011, § 96; [Marchiş ve Diğerleri/Romanya](#) (karar), 2011; [Grimkovskaya/Ukrayna](#), 2011, § 58; [Zammit Maempel/Malta](#), 2011, § 37; [Hardy ve Maile/Birleşik Krallık](#), 2012, § 188; [Martínez Martínez ve Pino Manzano/İspanya](#), 2012, § 46; [Udovičić/Hırvatistan](#), 2014, § 139; [Dzemyuk/Ukrayna](#), 2014, § 78; [Pfachta ve Diğerleri/Polonya](#) (karar), 2014, § 80; [Fieroiu ve Diğerleri/Romanya](#) (karar), 2017, § 19; [Jugheli ve Diğerleri/Gürcistan](#), 2017, § 62; [Calancea ve Diğerleri/Moldova](#) (karar), 2018, § 27; [Kožul ve Diğerleri/Bosna Hersek](#), 2019, § 34; [Cordella ve Diğerleri/İtalya](#), 2019, § 157; [Çiçek ve Diğerleri/Türkiye](#) (karar), 2020, § 22; [Yevgeniy Dmitriyev/Rusya](#), 2020, § 32).

Genel çevresel bağlamın da dikkate alınması gerekmektedir. Şikâyet edilen zararın her modern şehirdeki yaşamın doğasında var olan çevresel tehlikelere kıyasla ihmal edilebilir düzeyde olması hâlinde, 8. madde kapsamında ileri sürülebilir bir iddia söz konusu olmayacaktır ([Fadeyeve/Rusya](#), 2005, § 69; [Fägerskiöld/İsveç](#) (karar), 2008; [Galev ve Diğerleri/Bulgaristan](#) (karar), 2009; [Mileva ve Diğerleri/Bulgaristan](#), 2010, § 90; [Dubetska ve Diğerleri/Ukrayna](#), 2011, § 105; [Zammit Maempel/Malta](#), 2011, § 37; [Apanasewicz/Polonya](#), 2011, § 96; [Marchiş ve Diğerleri/Romanya](#) (karar), 2011; [Hardy ve Maile/Birleşik Krallık](#), 2012, § 188; [Pfachta ve Diğerleri/Polonya](#) (karar), 2014, § 80; [Fieroiu ve Diğerleri/Romanya](#) (karar), 2017, § 19; [Jugheli ve Diğerleri/Gürcistan](#), 2017, § 62; [Kožul ve Diğerleri/Bosna Hersek](#), 2019, § 34; [Çiçek ve Diğerleri/Türkiye](#) (karar), 2020, § 22).

Dolayısıyla *Mileva ve Diğerleri/Bulgaristan* davasında (2010, §§ 95-96), Mahkeme, bir apartman binasındaki bir ofisten veya bu binada yürütülen çalışmalardan kaynaklı gürültü seviyesinin, kural olarak, modern bir şehirde bulunan bir apartman binasındaki olağan gürültü seviyesini aştığının varsayılacağı sonucuna varmıştır.

65. Koşullara bağlı olarak, kirlilik veya gürültünün yalnızca ara sıra ortaya çıktığı durumlarda dahi, ciddiyet eşiğine ulaşılmış olabilir [yilda yalnızca iki ayrı hafta boyunca fırlatılan havai fişeklerden kaynaklanan gürültüyle ilgili *Zammit Maempel/Malta* davasına (2011, § 38) bakın].

66. Kirliliğe veya diğer rahatsızlıklara maruz kalınması nedeniyle 8. madde kapsamında bir sorunun ortaya çıkması için, bir kişinin sağlığının mutlaka etkilenmesi ve hatta tehdit altında kalması şart değildir (*López Ostra/İspanya*, 1994, § 51; ayrıca bkz.: *Sciavilla/İtalya* (karar), 2000; *Botti/İtalya* (karar), 2004; *Kyrtatos/Yunanistan*, 2003, § 52; *Taşkın ve Diğerleri/Türkiye*, 2004, § 113; *Fägerskiöld/İsveç* (karar), 2008; *Furlepa/Polonya* (karar), 2008; *Greenpeace E.V. ve Diğerleri/Almanya* (karar), 2009; *Marchiş ve Diğerleri/Romanya* (karar), 2011; *Zammit Maempel/Malta*, 2011, § 36; *Dzemyuk/Ukrayna*, 2014, § 88; *Jugheli ve Diğerleri/Gürcistan*, 2017, § 62; *Yevgeniy Dmitriyev/Rusya*, 2020, § 32).

Bu durum, bir çöplüğün yakınındaki bir cezaevinde tutulan bir kişiyi etkileyen rahatsız edici kokularla ilgili *Brândușe/Romanya* davasında (2006, § 67) görülmüştür. Mahkeme, başvurunun sağlık durumunun bozulmamış olmasının, 8. maddenin uygulanabilir olmadığına karar vermek için yetersiz olduğunu vurgulamıştır. Hükmün uygulanabilir olduğuna, söz konusu rahatsızlıkların başvurunun yaşam kalitesini ve refahını etkilediği gerçeğinden varmıştır. Benzer şekilde, *Di Sarno ve Diğerleri/İtalya* davasında (2012, § 108), Mahkeme, aylarca sokaklarda bırakılan çöpler nedeniyle kirlenmiş bir ortamda yaşamaya zorlanan başvuru sahiplerinin hastalandıklarını iddia etmediklerini ve hayatlarının ve sağlıklarının tehlikede olduğuna dair hiçbir kanıt bulunmadığını ifade etmiştir. Bununla birlikte, bu durumun başvuru sahiplerinin yaşam kalitesinin bozulmasına yol açabileceğini ve özellikle konutlarına ve aile yaşamlarına saygı gösterilmesi haklarını olumsuz yönde etkilemiş olabileceğini değerlendirmiştir ve “insan sağlığı için ciddi bir tehlike olduğuna dair herhangi bir kanıt bulunmasa dahi 8. maddeye dayanılabileceğini” vurgulamıştır.

Bu durumda, kirlilik veya başka bir rahatsızlığın insan sağlığını etkilediği durumlarda, ciddiyet eşiğine ulaşıldığı çıkarımında bulunulması daha kolay olabilir (*Fadeyeva/Rusya*, 2005, § 88; *Ledyayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2006, § 100; *Băcilă/Romanya*, 2010, §§ 63-64; buna karşılık bkz.: *Borysiewicz/Polonya*, 2008, § 54; *Ruano Morcuende/İspanya* (karar), 2005; *Fägerskiöld/İsveç* (karar), 2008; *Furlepa/Polonya* (karar), 2008).

2. Çevresel tehdide maruz kalma

67. Bir kişinin, etkilerini doğrudan yaşadığı kirlilik veya rahatsızlıkların aksine, çevresel bir tehlikeye maruz kalması, 8. maddenin uygulanmasını gerektirmek için yeterli olabilir. Söz konusu çevresel tehlike, kişinin konutundan, özel hayatından veya aile hayatından keyif alma kabiliyetini önemli ölçüde etkileyecek düzeyde olmalıdır (*McGinley ve Egan/Birleşik Krallık*, 1998, §§ 96-97; *Roche/Birleşik Krallık* [BD], 2005, § 155-156; *Dubetska ve Diğerleri/Ukrayna*, 2011, §§ 105 ve 111; *Hardy ve Maile/Birleşik Krallık*, 2012, § 192; *Dzemyuk/Ukrayna*, 2014, §§ 81-84; *Cordella ve Diğerleri/İtalya*, 2019, §§ 157 ve 172).

68. Mahkeme özellikle, ilgili bireylerin maruz kalma olasılığı bulunan bir faaliyetin tehlikeli etkilerinin, bir çevresel etki değerlendirmesi prosedürü kapsamında, Sözleşme’nin 8. maddesinin amaçları doğrultusunda özel hayat ve aile hayatı ile yeterince yakın bir bağ kuracak şekilde tespit edildiği durumlarda 8. maddenin geçerli olduğuna karar vermiştir (*Taşkın ve Diğerleri/Türkiye*, 2004, §§ 112-113; *Öçkan ve Diğerleri/Türkiye*, 2006, § 39; *Hardy ve Maile/Birleşik Krallık*, 2012, § 189). Aksi bir durumda, başvurunun 8. maddenin 1. fıkrası kapsamındaki haklarının güvence altına alınması için makul ve uygun önlemleri almaya yönelik Devletin pozitif yükümlülüğünün geçersiz kalacağını vurgulamıştır (*Taşkın ve Diğerleri/Türkiye*, 2004, § 113).

69. *Folkman ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti* (karar) (2006) ve *Sdružení Jihočeské Matky/Çek Cumhuriyeti* (karar) (2006) davalarındaki kararlarda görüldüğü üzere, söz konusu tehlike, başvurunun durumu ışığında tanımlanmalıdır. Bu davalarda, Temelin nükleer santraline yönelik hasar kontrol planı kapsamında bulunan bölgede yaşayan ve santralin işletilmesinin çevre, halk sağlığı ve insan yaşamı için bir tehdit oluşturduğunu düşünen kişiler, faaliyete geçme kararının iptali için Anayasa Mahkemesine başvurmuş, ancak başvuru reddedilmiştir. Mahkeme, 6. madde kapsamındaki şikâyeti değerlendirirken, başvuru sahiplerinin kendi sağlıklarına veya yaşamlarına yönelik belirli ve yakın bir tehditten ziyade nükleer enerji kullanımının yarattığı genel tehlike hakkında şikâyetinde bulunduklarını ve böylece *toplum yararı* ile ilgili argümanlar öne sürdüklerini gözlemleyerek, itiraz konusu karar ile bu hüküm kapsamında güvence altına alınan haklar arasındaki bağlantının son derece zayıf olması nedeniyle, 8. madde kapsamındaki şikâyetin ileri sürülebilir olmadığına karar vermiştir.

70. Mahkeme tarafından esasa ilişkin olarak incelenen davalar, temel olarak insanların sağlıklarına veya fiziksel bütünlüklerine yönelik bir tehlikeye maruz kaldıkları durumlarla ilgilidir. Bununla birlikte, Mahkemenin kararlarında “çevresel tehlike” veya “çevresel risk/tehlike” ifadelerini kullanması, 8. maddenin, gerçekleşmesi durumunda çok ciddi sonuçlar yaratmayacak çevresel risklerle ilgili davalar için geçerli olduğunu düşündürebilir (bkz. *Dzemyuk/Ukrayna*, 2014, §§ 81-84; bu davada başvuru, evinin yakınında bir mezarlık inşa edilmesinden şikâyetçi olarak, şehir su şebekesinin mevcut olmaması nedeniyle, bu mezarlığın, su temin ettiği kuyuda bulunan suyu kirletebileceğini beyan etmiştir).

3. Örnekler

71. Kirlilik ve rahatsızlıklar ve kişilerin yaşam kalitesine yönelik saldırılar:

- genel olarak Heathrow havalimanından (*Powell ve Rayner/Birleşik Krallık*, 1990) ve özel olarak gece uçuşlarından (*Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2003) veya bir havalimanındaki ana iniş pistinin uzatılmasından (*Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa*, 2012) veya askeri havaalanından (*Pfacht ve Diğerleri /Polonya* (karar), 2014) kaynaklanan hava trafiği gürültüsü;
- bir bardan (*Sciavilla/İtalya* (karar), 2000; *Oluić/Hırvatistan*, 2010; *Udovičić/Hırvatistan*, 2014), gece kulüplerinden (*Moreno Gómez/İspanya*, 2004) veya barlardan, meyhanelerden ve diskoteklerden (*Cuenca Zarzoso/İspanya*, 2018) kaynaklanan, gece saatlerindeki gürültü;
- bir terzilik atölyesinden kaynaklanan gürültü (*Borysiewicz/Polonya*, 2008);
- bir rüzgâr çiftliğinden kaynaklanan gürültü (*Fägerskiöld/İsveç* (karar), 2008);
- bir internet kafeden kaynaklı gürültü ve titreşimler (*Mileva ve Diğerleri/Bulgaristan*, 2010);
- yılda iki ayrı hafta boyunca yapılan havai fişek gösterilerinin neden olduğu gürültü (*Zammit Maempel/Malta*, 2011);
- sıvı ve katı atıkların işlenmesine yönelik bir tesisten yayılan kokular, gürültü ve zehirli dumanlar (*López Ostra/İspanya*, 1994);
- belediye çöplüğünden yayılan rahatsız edici kokular (*Brândușe/Romanya*, 2009);
- atık toplama ve işleme faaliyetlerinin yanlış yönetilmesinden kaynaklanan kirlilik ve diğer rahatsızlıklar (*Di Sarno ve Diğerleri/İtalya*, 2012);
- planlı bir demir yolu hattından kaynaklanacak gürültü, titreşim ve kirlilik (*Maatschap Smits ve Diğerleri/Hollanda* (karar), 2001);
- bir otoyoldan kaynaklanan gürültü ve kirlilik [*Ward/Birleşik Krallık* (karar), 2004];
- kara yolu trafiğinin neden olduğu gürültü, titreşim, kirlilik ve kokular (*Deés/Macaristan*, 2010; *Grimkovskaya/Ukrayna*, 2011);
- bir kentsel tren istasyonundan kaynaklanan gürültü (*Bor/Macaristan*, 2013);
- bir çelik fabrikasından kaynaklanan hava kirliliği (*Fadeyeva/Rusya*, 2005; *Ledyayeva ve*

Diğerleri/Rusya, 2006);

- yasa dışı olarak açılmış bir araç tamirhanesinin neden olduğu gürültü ve hava kirliliği [*Furlepa/Polonya* (karar), 2008];
- bir kömür madeninden, bir kömür işleme fabrikasından ve atık yığınlarından kaynaklanan su, hava ve toprak kirliliğine maruz kalma (*Dubetska ve Diğerleri/Ukrayna*, 2011);
- bir çimento üretim tesisinin işletilmesinden ve malzeme taşıyan kamyonların hareketinden kaynaklanan gürültü ve toz (*Apanasewicz/Polonya*, 2011);
- taş ocağı faaliyetlerinden kaynaklanan gürültü (*Martínez Martínez ve Pino Manzano/İspanya*,

2012);

- bir termik santralden kaynaklanan hava kirliliği (*Jugheli ve Diğerleri/Gürcistan*, 2017);
- bir kireç taşı ve çimento fabrikasından gelen gürültü (*Podelean/Romanya* (karar), 2019).

72. Kirlilik ve diğer rahatsızlıklar ve sağlığa verilen zararlar:

- bir çelik fabrikasından kaynaklanan hava kirliliği (*Fadeyeva/Rusya*, 2005; *Ledyayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2006);
- bir altın ve gümüş madeninin yakınında yaşayan bir kişinin madencilik sürecinde kullanılan sodyum siyanüre maruz kalması (*Tătar/Romanya*, 2009);
- kurşun ve çinko fabrikasından kaynaklanan hava kirliliği (*Băcilă/Romanya*, 2010);
- bir termik santralden kaynaklanan hava kirliliği (*Jugheli ve Diğerleri/Gürcistan*, 2017).

73. Çevresel riske maruz kalma:

- üretim döngüsü sırasında büyük miktarlarda yanıcı gaz ve zehirli madde salınımının gerçekleştiği ve geçmişte 150 kişinin hastaneye kaldırıldığı bir kazanın meydana geldiği, “Seveso yüksek risk” düzeyinde sınıflandırılan bir kimyasal madde fabrikasının yakınlığı (*Guerra ve Diğerleri/İtalya*, 1998);
- 1950’lerin sonlarında Christmas Adası’nda Birleşik Krallık tarafından gerçekleştirilen nükleer silahların atmosferik testleri sırasında askerlerin radyasyona maruz kalması (*McGinley ve Egan/Birleşik Krallık*, 1998, §§ 96-97 ve 99);
- “çevre ve insan sağlığı için potansiyel olarak önemli riskler doğuran”, tehlikeli atıkların kimyasallar aracılığıyla depolanmasına ve işlenmesine yönelik bir tesisin yakınlığı (*Giacomelli/İtalya*, 2006, §§ 85 ve 89);
- siyanürleme yöntemiyle faaliyet gösterme iznine sahip bir altın madeninin yakınında bulunan köylerin sakinlerinin karşı karşıya olduğu bir sağlık ve güvenlik riski (*Taşkın ve Diğerleri/Türkiye*, 2004; *Öçkan ve Diğerleri/Türkiye*, 2006, §§ 39-40);
- kamusal alanlarda (*Botti/İtalya* (karar), 2004) veya cezaevinde (*Aparicio Benito/İspanya* (karar), 2006) pasif içiciliğe maruz kalma;
- bir askerinin araştırma amacıyla düşük dozda hardal gazı ve sinir gazına maruz kalması (*Roche/Birleşik Krallık* [BD], 2005, §§ 155-156);
- baz istasyonlarından (*Luginbühl/İsviçre* (karar), 2006) veya cep telefonu baz istasyonundan (*Gaida/Almanya* (karar), 2007) kaynaklanan radyasyona maruz kalma;
- siyanürleme işleminin ve bir atık havuzunun kullanıldığı bir altın ve gümüş madeninin yakınlığı (*Tătar /Romanya*, 2009);
- dizel araçlardan yayılan kurum ve toz parçacıklarına maruz kalma (*Greenpeace E.V. ve Diğerleri/Almanya* (karar), 2009);
- bir kömür madeninden, bir kömür işleme fabrikasından ve atık yığınlarından kaynaklanan su, hava ve toprak kirliliğine maruz kalma (*Dubetska ve Diğerleri/Ukrayna*, 2011);
- patlama riski oluşturan, sıvılaştırılmış doğal gaz terminallerinin yakınlığı (*Hardy ve*

Maile/Birleşik Krallık, 2012) ;

- bir kişinin evinin yakınında, bu kişiyi çevresel riske, özellikle içme suyu da dâhil olmak üzere su kirliliğine maruz bırakan bir mezarlığın inşa edilmesi (*Dzemyuk/Ukrayna*, 2014);
- bir çelik fabrikasından kaynaklanan ve sağlık riskine yol açtığı kanıtlanmış kirletici emisyonlara maruz kalma (*Cordella ve Diğerleri/İtalya*, 2019).

74. Bir su deposunun, deponun duvarlarını patlatmasını önlemek amacıyla, aniden ve büyük ölçekli bir şekilde tahliye edilmesi nedeniyle meydana gelen sel sonucunda, diğerlerinin yanı sıra, başvuruçuların oturduğu evlerin zarar gördüğü *Kolyadenko ve Diğerleri/Rusya* davasına (2012) da dikkat çekmek istiyoruz. Mahkeme, konuyu Sözleşme'nin 8. maddesi ve 1 no.lu Protokol'ün 1. maddesi kapsamında değerlendirerek, bu hükümler kapsamındaki pozitif yükümlülük gereğince, yerel makamların Sözleşme'nin 2. maddesi kapsamındaki pozitif yükümlülükle aynı pratik önlemleri alması gerektiği sonucuna varmıştır (aşağıya bakınız).

4. İspat

a. Genel

75. Başvurucu, şikâyet ettiği rahatsızlıklar, kirlilik veya çevresel tehlikeler nedeniyle özel yaşamına müdahale edildiğini ispat etmekle yükümlüdür (*Ivan Atanasov/Bulgaristan*, 2010, § 75).

76. Başvurucunun ayrıca asgari bir ciddiyet düzeyine ulaşıldığını veya çevresel bir tehlikeye maruz kaldığını da kanıtlaması gerekmektedir (bkz. örneğin *Furlepa/Polonya* (karar), 2008; *Galev ve Diğerleri/Bulgaristan* (karar), 2009; *Ivan Atanasov/Bulgaristan*, 2010, § 75; *Calancea ve Diğerleri/Moldova Cumhuriyeti* (karar), 2018, § 28).

77. Başvurucunun beyanları, prensip olarak yetersizdir. Bununla birlikte, gece uçuşlarına ilişkin yönetmelik değişikliği kapsamında Heathrow Havalimanı yakınlarında yaşayan kişilerin maruz kaldığı gürültü kirliliğine ilişkin *Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD] davasında (2003, § 118), Mahkemenin esas olarak başvuruçuların beyanlarını esas aldığına ve söz konusu durumun, başvuruçuların özel hayatlarının kalitesini ve konutlarının olanaklarından yararlanma düzeylerini olumsuz yönde etkileyebileceğinden şüphe duymadığını vurgulayarak, başvuruçuların samimiyetlerinden şüphe etmek için herhangi bir neden görmediğine dikkat çekmekte fayda vardır. Mahkeme, gürültüye karşı hassasiyetin öznel bir unsur içerdiği ve ilgili bireylere verilen rahatsızlığın, yalnızca çeşitli uçuş yollarına göre başvuruçuların evlerinin coğrafi konumuyla değil, aynı zamanda başvuruçuların gürültüden rahatsız olmalarına ilişkin bireysel eğilimlerine de bağlı olduğu gözleminde bulunmuştur. Benzer şekilde, özel bir havalimanı yakınında yaşayan kişilerin gürültü kirliliğinden şikâyet ettikleri *Ashworth ve Diğerleri/Birleşik Krallık* (karar) davasında (2004), Mahkeme, görünüşe göre başvuruçuların beyanlarına dayanarak, Mahkemenin görüşüne göre uçaktan kaynaklanan gürültü seviyesinin Sözleşme'nin 8. maddesinin uygulanabilirliği için yeterli olduğuna işaret etmiştir.

78. Mahkeme genellikle “makul şüphenin ötesinde” ispat standardını uygulamaktadır. Bu tür bir ispat, yeterince güçlü, açık ve uyumlu çıkarımların ya da aksi ispatlanmamış benzer fiili karinelerin bir arada bulunmasından kaynaklanabilir. Mahkeme, söz konusu temel hakkın niteliğini ve ispat aşamasında karşılaşılan güçlükleri dikkate alarak, bu açıdan esnekliğe izin vermektedir. Bazı durumlarda, başvuruçunun iddialarını destekleyebilecek veya çürütebilecek bilgilere yalnızca Devlet tarafından erişilebilmektedir; dolayısıyla, *ispat yükünün inkâr edene değil iddia edene yüklenmesi* ilkesinin kesin bir şekilde uygulanması mümkün olmamaktadır (*Fadeyeva/Rusya*, 2005, § 79).

79. Özellikle kirlilikle ilgili olarak, Mahkeme, ciddi endüstriyel kirliliğin genel halk sağlığını olumsuz olarak etkilediğine dair herhangi bir şüphe bulunmadığına karar vermiştir (*Ledyayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2006, § 90; *Wafkuska/Polonya* (karar), 2008). Bununla birlikte, çevresel tehlikelerin etkileri ile yaş, meslek veya kişisel yaşam tarzı gibi diğer ilgili faktörlerden kaynaklanan etkiler arasında ayırım yapmak zordur. Aynısı, endüstriyel kirliliğin bir sonucu olarak kötüleşen yaşam kalitesi için de

geçerlidir; “yaşam kalitesi”nin kendisi, net bir şekilde tanımlanamayan, öznel bir niteliktir. Bu hususlar, endüstriyel kaynaklı olmayan kirlilik için de geçerlidir ([Dzemyuk/Ukrayna](#), 2014, § 79).

80. Sonuç olarak Mahkeme, baktığı davaların olgusal koşullarını tespit ederken, münhasıran olmasa da, temelde yerel mahkemelerin ve diğer yetkili yerel makamların bulgularına dayanmaktadır [[Ledyayeva ve Diğerleri/Rusya](#), 2006, § 90; [Watkuska/Polonya](#) (karar), 2008; [Dubetska ve Diğerleri/Ukrayna](#), 2011, § 107; [Jugheli ve Diğerleri/Gürcistan](#), 2017, § 63; [Cordella ve Diğerleri/İtalya](#), 2019, § 160].

81. Bununla birlikte Mahkeme, yerel makamların kararlarına (özellikle de bu kararların açık bir şekilde tutarsız olduğu veya birbiriyle çeliştiği durumlarda) körü körüne güvenemeyeceğini de vurgulamıştır. Bu gibi durumlarda, Mahkemenin delilleri bütünüyle değerlendirmesi gerekir ([Ledyayeva ve Diğerleri/Rusya](#), 2006, § 90; [Dubetska ve Diğerleri/Ukrayna](#), 2011, § 107; [Dzemyuk/Ukrayna](#), 2014, § 80; [Jugheli ve Diğerleri /Gürcistan](#), 2017, § 63).

82. Mahkeme, ciddiyet eşiğine ulaşıp ulaşılmadığını veya çevresel bir risk olup olmadığını değerlendirmek için, sadece yerel değil, aynı zamanda uluslararası kirlilik standartlarının da ihlal edilmiş olmasını dikkate alabilir (örneğin: [Fägerskiöld/İsveç](#) (karar), 2008; [Oluić/Hırvatistan](#), 2010, §§ 52-62 ve 65; [Frankowski ve Diğerleri/Polonya](#) (karar), 2011). Ayrıca, özel uzmanlar tarafından hazırlananlar da dâhil olmak üzere bilirkişi değerlendirmelerini ve raporlarını da dikkate alabilir (örneğin: [Oluić /Hırvatistan](#), 2010, §§ 52-62 ve 65). Aslında Mahkeme birçok davada, farklı kaynaklardan elde edilen verileri bir araya getirerek, bu veriler temelinde eşiğe ulaşıldığı sonucuna varmaktadır.

83. Örnekler

Bir atık arıtma tesisinden kaynaklanan koku, gürültü ve dumanlarla ilgili olan [López Ostra/İspanya](#) davasında (1994, § 50), Mahkeme, yerel mahkemece, söz konusu rahatsızlıkların civarda yaşayan kişilerin yaşam kalitesini bozduğunun kabul edildiğini gözlemlemiştir.

[Guerra ve Diğerleri/İtalya](#) davasında (1998, § 57), Mahkeme, bir kimyasal madde fabrikasının yakınında yaşayan kişilerin sağlık riskine maruz kaldıkları sonucuna, yerel düzeyde, fabrikanın “Seveso yüksek risk” düzeyinde sınıflandırılmış olmasından, üretim döngüsü sırasında büyük miktarlarda yanıcı gaz ve zehirli madde salınımı gerçekleşmesinden ve bunun teyit edilebilir olmasından, geçmişte sahada ciddi bir kaza meydana gelmiş olmasından ve bir bilirkişi raporunda fabrikanın atmosfere yaptığı emisyonların sıklıkla başvuruçuların yaşadığı kasabaya doğru yönlendirildiğinin ortaya konulmuş olmasından varmıştır.

Nükleer silahların atmosferik testleri sırasında askerlerin radyasyona maruz kalmasıyla ilgili [McGinley ve Egan/Birleşik Krallık](#) davasında (1998, § 99), Mahkeme, başvuruçulara diğer askerlerle birlikte açık havada patlamalar arkalarında kalacak şekilde sıraya girmeleri ve patlamalardan sonra yirmi saniye boyunca gözlerini kapalı tutmaları emri verildiğini kaydederek, yalnızca, yüksek düzeyde radyasyona maruz kalmanın sağlık üzerinde gizli, ancak ciddi ve uzun süreli etkilere sahip olduğunun bilindiği gözleminde bulunmuştur.

Bir altın madeninin siyanürleme yöntemi kullanılarak işletilmesine dair izinle ilgili [Taşkın ve Diğerleri/Türkiye](#) davasında (2004, § 112) (ayrıca bkz. [Öçkan ve Diğerleri/Türkiye](#), 2006, § 40), Mahkeme, Danıştayın birçok çalışmaya dayanarak faaliyete izin veren kararın kamu yararına uygun olmadığı sonucuna varmış olduğuna dikkat çekmiştir. Danıştay tarafından, altın madeni ocağının coğrafi konumundan ve bölgenin toprak ve zemin özelliklerinden dolayı, maden ocağında sodyum siyanür kullanımının, çevreyi ve çevre halkının yaşam haklarını tehlikeye koyabilen bir tehdit olduğu ve şirketin taahhüt ettiği güvenlik önlemlerinin de böyle bir faaliyetin ihtiva ettiği riski ortadan kaldırma konusunda yetersiz kaldığı tespitinin yapıldığını kaydetmiştir. Mahkeme ayrıca, yerel yargılamalar çerçevesinde yürütülen etki araştırmasını da dikkate alarak, bu araştırma ile başvuruçuların maruz kaldıkları sağlık riskinin tespit edildiğini ve böylelikle başvuruçuların özel ve aile yaşamlarıyla yeterince sıkı bir bağlantı olduğunun kanıtlandığını kaydetmiştir.

Gece kulüplerinden gelen gürültü ile ilgili [Moreno Gómez/İspanya](#) davasında (2004, §§ 58-59),

Mahkeme, yerel mahkemelerce yapılan, başvuruçunun evinin içindeki gürültü seviyelerini kanıtlamadığı değerlendirilmesini belirleyici bulmamıştır. Başvuruçunun yaşadığı bölge Şehir makamları tarafından hâlihazırda akustik doyumluğa ulaşmış bir bölge (diğer bir deyişle yerel sakinlerin ciddi rahatsızlıklara neden olan yüksek gürültü seviyelerine maruz kaldıkları bir alan) olarak belirlenmiş olduğundan ve izin verilen maksimum gürültü seviyelerinin aşıldığı gerçeğinin belediye personeli tarafından birkaç kez teyit edilmiş olması nedeniyle, mevcut davada bu tür kanıtların talep edilmesinin, gereksiz düzeyde şekilci olduğuna karar vermiştir. Mahkeme, başvuruçunun yaşadığı bölge gibi akustik doyumluğa ulaşmış bir bölgede yaşayan bir kişinin, belediye makamınca hâlihazırda resmî olarak bilinen bir gerçeği kanıtlaması için talepte bulunmaya gerek olmadığı sonucuna varmıştır. Gürültünün düzeyini (gece meydana geliyor olması ve izin verilen düzeyleri aşması) ve birkaç yıldır devam ediyor olmasını göz önüne alarak, Mahkeme, 8. madde ile korunan hakların ihlal edildiğine karar vermiştir.

Kara yolu ve demir yolu altyapılarına yakın bir gezgin konaklama sahasında karavanda yaşayan bir kişiyi etkileyen gürültü ve kirlilik ile ilgili *Ward/Birleşik Krallık* (karar) davasında (2004), Mahkeme, özellikle gürültü ve nitrojen dioksit seviyeleri nedeniyle, sahanın karavan park etmek için uygun bir yer olmadığı tespitinde bulunan ve bağımsız çevre sağlığı yetkilileri tarafından hazırlanan raporlara atıfta bulunmuştur.

Benzer şekilde, belediye çöplüğü yanındaki bir cezaevinde tutuklu bulunan bir kişinin maruz kaldığı rahatsız edici kokularla ilgili *Brândușe/Romanya* davasında (2009, § 66), Mahkeme, çöplük çevresinde, yerel sakinlere aşırı rahatsızlık veren çok yüksek düzeyde bir hava kirliliği olduğunu doğrulayan sonraki etki çalışmalarını dikkate almıştır.

Bir internet kafeden kaynaklı gürültü kirliliği ve titreşimlerle ilgili *Mileva ve Diğerleri/Bulgaristan* davasında (2010, § 97), Mahkeme, dava dosyasında başvuruçuların dairelerindeki gürültü seviyelerinin kesin ölçümlerinin bulunmadığını gözlemleyerek, başvuruçular tarafından internet kafenin yaklaşık dört yıl boyunca haftanın yedi günü ve günün yirmi dört saati açık olduğunun gösterildiği ve kafede yaklaşık elli bilgisayar bulunduğu dikkate alındığında sayıları oldukça fazla olan internet kafe müşterilerinin, söz konusu binanın temelinde konut niteliğinde olduğu akılda tutularak, hem bina içinde hem de bina dışında yüksek bir gürültü düzeyine neden olduklarının gösterildiği gerçeğinden, ciddiyet düzeyine ulaşıldığı çıkarımında bulunmuştur.

Bir çelik fabrikasının yakınında yaşayan bir kişinin kirliliğe maruz kaldığından şikâyet ettiği *Fadeyeva/Rusya* davasında (2005, §§ 80-88), Mahkeme, başvuruçunun evinin yakınında ölçülen havadaki çeşitli zehirli maddelerin yoğunluğunun, uzun bir süre boyunca, izin verilen maksimum seviyeleri (diğer bir deyişle Rusya kanunları uyarınca, zehirli kirleticilerin sağlığa yönelik herhangi bir risk oluşturmaksızın gelebileceği maksimum yoğunluk seviyelerini) çok fazla aştığını kaydetmiştir. Belirli bir bölgedeki kirliliğin bu sınırları aştığı durumlarda, bu kirliliğe maruz kalan kişilerin sağlığı ve refahı için potansiyel olarak tehlikeli hâle geldiğine ilişkin, aksi ispatlanabilir bir varsayımı kabul etmiştir. Ayrıca, başvuruçunun geçirdiği hastalıkların söz konusu maruziyetle bağlantılı olduğunu açıkça gösteren herhangi bir tıbbi kanıt sunmamış olsa da, dolaylı kanıtlar ve varsayımlar bir araya getirilerek oluşturulan çok güçlü bir kanaatin, başvuruçunun sağlığının endüstriyel emisyonlara uzun süre maruz kalması sonucunda bozulduğu sonucuna varmayı mümkün kıldığını kaydetmiştir. Mahkeme ayrıca, kirliliğin başvuruçunun sağlığına ölçülebilir herhangi bir zarar vermediği varsayılsa bile, kaçınılmaz olarak başvuruçuyu çeşitli hastalıklara karşı daha savunmasız hâle getirdiğini ve şüphesiz evdeki yaşam kalitesini olumsuz etkilediğini ifade etmiştir. Dolayısıyla Mahkeme, başvuruçunun sağlığına ve refahına yönelik fiili zararın, 8. madde kapsamında değerlendirilmeye yetecek bir düzeye ulaştığını kabul etmiştir [*Gronú/Polonya* (karar), 1999 davası ile karşılaştırınız].

Başvuruçunun evinin bitişiğindeki bir elektrik trafosundan yayılan elektromanyetik radyasyon ve titreşimlerle ilgili *Ruano Morcuende/İspanya* (karar) davasında (2005), Mahkeme, yerel mahkemelerin, bir dizi bilirkişi değerlendirmesi temelinde alınan, yeterince gerekçelendirilmiş ve keyfi olmayan kararlarla, başvuruçunun evindeki kirlilik düzeylerinin, sağlığa zararlı olarak kabul edilen değerlerin

altında kaldığı değerlendirmesinde bulunulduğunu kaydetmiştir. Mahkeme, başvurusunun, evindeki titreşim ve radyasyon yoğunluğunun ciddiyet eşliğini aştığını kanıtlamamış olduğunu değerlendirmiştir.

Rüzgâr türbinleri tarafından üretilen gürültü ile ilgili *Fägerskiöld/İsveç* (karar) davasında (2008), Mahkeme, bu gürültünün İsveç'te tavsiye edilen düzeyleri bir miktar aşmış olmasına rağmen, Dünya Sağlık Örgütü tarafından tavsiye edilen azami seviyeleri aşmadığını dikkate almıştır.

Siyanürleme yöntemini kullanan bir altın madeniyle ilgili *Tătar/Romanya* 2009 davasında (§§ 93-97 ve 107), Mahkeme, söz konusu faaliyetin insan sağlığı ve çevre için ne kadar tehlikeli olduğunu açıkça gösteren herhangi bir yargı kararının veya başka bir resmî belgenin verilmemiş olduğu hususunu incelemiştir. Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği ve Romanya Çevre Bakanlığı tarafından hazırlanan resmî raporların yanı sıra, Ocak 2000'de meydana gelen ve bir atık havuzunda depolanan büyük miktarda kirli suyun, madenin yakınındaki bir nehre ve ardından Tuna'ya dökülerek büyük bir çevresel zarara neden olduğu bir kazanın ardından Rumen makamları tarafından yürütülen etki çalışmalarını dikkate almıştır. Raporlarda, kazadan bir süre sonra, çeşitli kirlletici maddelerin (siyanür, kurşun, çinko ve kadmiyum), başvurucların evinin çevresi de dâhil olmak üzere çevre için izin verilen yerel ve uluslararası seviyeleri aştığının gösterildiğine ve etki araştırmalarının insan sağlığına tehdit oluşturan kimyasal maddelerden kaynaklı kirlilik riskine işaret ettiğine dair gözlemlerde bulunmuştur. Bu temelde, ortaya çıkan kirliliğin, yerel sakinlerin yaşam kalitesine zarar verebileceği ve özellikle başvurucların refahını etkileyerek, özel ve aile yaşamına zarar verecek şekilde evlerini kullanmaktan mahrum bırakabileceği sonucuna varmıştır.

Kara yolu altyapılarının yakınında yaşayan kişilerin dizel araçlar tarafından yayılan dumanlardan kaynaklı kirlilikten şikâyet ettikleri *Greenpeace E.V. ve Diğerleri/Almanya* (karar) davasında (2009), Mahkeme, dumanın ve solunabilir toz parçacıklarının, özellikle trafiğin yoğun olduğu yoğun nüfuslu bölgelerde sağlığa ciddi zararlar verebileceğini tespit etmek için, yerel mahkemeler tarafından varılan sonuçlara ve başvuruclar tarafından sunulan bilirkişi raporlarına dayanmıştır.

Metal işleri alanında uzmanlaşmış bir zanaatkârlar kooperatifinden kaynaklan gürültü ve kirlilik ile ilgili olan *Leon ve Agnieszka Kania/Polonya* davasında (2009, § 102), Mahkeme, ciddiyet eşğine ulaşılmadığı sonucuna varırken, tesislerde gerçekleştirilen birçok incelemede, kooperatifin faaliyetlerinin bir rahatsızlık yaratmadığının ve izin verilen gürültü seviyesini aşmadığının görüldüğü bulgusuna dayanmıştır. Ayrıca, kooperatifin nihai olarak tüm faaliyetlerini durdurduğunu ve başvurucların, şikâyet ettikleri gürültünün bir sonucu olarak ciddi ve uzun vadeli sağlık sorunları yaşadıklarına dair geçerli bir iddiada bulunmadıklarını kaydetmiştir.

Gece saatlerinde bir bardan gelen gürültüyle ilgili olan *Oluic/Hırvatistan* davasında (2010, §§ 52-62 ve 65), Mahkeme, temel olarak, yerel standartların ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından belirlenen maksimum seviyelerin aşıldığını gösteren, bağımsız bilirkişiler tarafından gerçekleştirilen bir dizi akustik ölçüme dayanmıştır. Gürültünün düzeyi, gece meydana geldiği ve birkaç yıl boyunca devam ettiği gerçeği göz önüne alındığında, rahatsızlık düzeyinin, 8. maddenin uygulanması için gereken minimum ciddiyet düzeyine ulaştığına ve başvurucluyu korumaya yönelik pozitif yükümlülüğü doğurduğuna karar vermiştir.

Bir çimento üretim fabrikasının işletilmesinden kaynaklanan gürültü ve toz ile buna bağlı kamyon hareketleri hakkındaki *Apanasewicz/Polonya* davasında (2011, §§ 98-101), Mahkeme, yerel mahkeme tarafından, komşuların neden olduğu olağan rahatsızlık düzeyinin ötesine geçecek şekilde başvurusunun mülkünden huzur içerisinde faydalanmasını olumsuz etkilediği gerekçesiyle tesisin faaliyetlerinin durdurulmasına karar verildiğini dikkate almıştır. Yerel Mahkemenin, kararını, fabrika sahibi tarafından yapılan inşaatın hukuka aykırı olmasına, rahatsızlıkların uzun süreli ve yoğun olmasına, mülklerin fabrikanın hemen yakınında olmasına ve ilgili kentsel planlama düzenlemeleri kapsamında fabrika faaliyetlerinin arazi için belirlenen kullanım amacına uygun olmamasına dayandığını kaydetmiştir. Mahkeme ayrıca, yerel mahkemenin, sahada yapılan (ve yerel ve uluslararası standartların üzerinde, yüksek düzeyde bir gürültüye işaret eden) bir gürültü ölçüm çalışması üzerine

toplanan teknik verilere dayandığını kaydetmiştir. Mahkeme, dosyada yerel düzeyde kesin kararın verilmesinden sonra gürültü düzeylerinde ne gibi değişiklikler olduğunu gösteren hiçbir kanıt bulunmadığını gözlemleyerek, sahada faaliyetleri genişletmeyi amaçlayan başka yasa dışı çalışmalar ve gelişmeler olduğunu kaydetmiştir.

Yerel sakinlerin köylerinde bulunan bir içki fabrikası ve alkol artık madde toplama havzasının neden olduğu rahatsızlıklardan şikâyet ettiği *Marchiş ve Diğerleri/Romanya* (karar) davasında (2011), Mahkeme, söz konusu rahatsızlıkların başvuruçuların haklarına bir müdahale teşkil etmediği tespitinde bulunurken, çevre ruhsatı almak için tüm koşulları yerine getirmedikleri gerekçesiyle başvuruçuların itirazının yerel mahkemelerce reddedildiği ve yetkili makamlarca damıtma tesisinin mahalleyi ve çevreyi rahatsız etmediği sonucuna varıldığı, idari ve adli makamlar tarafından sunulan gerekçelerin makul olduğu ve davanın dikkatli bir şekilde incelenmesine dayalı oldukları; gerekçelerde herhangi bir keyfilik belirtisinin bulunmadığı ve başvuruçuların ulusal makamlar nezdinde iddia edilen çevresel rahatsızlıkla ilgili şikâyetlerini kanıtlayamadıkları gerçeklerine dayanmıştır. Başvuruçular, ulusal yargılama veya Mahkeme önündeki yargılama sırasında, mülklerinin yakınında bulunan içki fabrikasının işletilmesi nedeniyle uğradıklarını iddia ettikleri zarar veya rahatsızlığa dair hiçbir tıbbi görüş veya çevre uzmanı görüşü veya başka bir kanıt sunmamışlar, bu nedenle içki fabrikasının işletilmesinin çevresel bir tehlikeye yol açtığı veya içki fabrikasının neden olduğu kirliliğin geçerli düzenlemelerle belirlenen güvenli seviyeleri aştığı güvenilir bir şekilde tespit edilememiştir; kokular başvuruçuları ciddi şekilde etkileyecek veya evlerinden, özel ve aile hayatlarından keyif almalarına engel olacak nitelikte değildi ve içki fabrikasının yılda yalnızca otuz gün, günde yirmi dört saat çalışmasına izin verilmiş ve fabrika yalnızca toplam üç yıl faaliyet göstermişti.

Bir kömür madeninin işletilmesinden kaynaklanan su, hava ve toprak kirliliği ve rahatsızlıklar ile ilgili olan *Dubetska ve Diğerleri/Ukrayna* davasında (2011, § 111), Mahkeme, yürürlükteki güvenlik standartlarını net bir şekilde aşan bir kirlilik düzeyinden etkilenen bir bölgede yaşamının, başvuruçuları büyük bir sağlık riskine maruz bıraktığına karar vermiştir.

Başvuruçunun ve ailesinin yaşadığı sokaktaki trafikten kaynaklanan kirlilik ve gürültü ile ilgili olan *Grimkovskaya/Ukrayna* davasında (2011, §§ 59-62), Mahkeme, maruz kalınan gürültü düzeylerinin ve gürültünün özel ve aile hayatı üzerindeki etkisinin ölçülmediğini kaydetmiştir. Bununla birlikte Mahkeme, sağlık makamları tarafından hazırlanan ve başvuruçunun evinin yakınındaki yolun yüzeyinin ciddi şekilde hasar gördüğünü ve bir saatlik bir süre içerisinde bu yol üzerinden yüzden fazla aracın geçtiğini gösteren yerinde inceleme raporunu göz önünde bulundurarak, başvuruçunun gürültü ve titreşimden düzenli olarak rahatsız olmasının makul olduğunu değerlendirmiştir. Mahkeme ayrıca, rapordan, incelenen araçların yarısından fazlasının, geçerli sağlık ve güvenlik standartlarını aşan düzeyde (kurşun ve bakır da dâhil olmak üzere) kirlletici madde yaydığının ve başvuruçunun oğluna kronik kurşun ve bakır tuzu zehirlenmesi teşhisi konulduğunun anlaşıldığını kaydetmiştir. Yukarıda belirtilen hususlardan, otoyoldan kaynaklanan gürültü, titreşim ve hava ve toprak kirliliğinin toplu etkisinin, başvuruçunun 8. madde kapsamındaki haklarından yararlanmasını önemli ölçüde engellediği, dolayısıyla bu maddenin uygulanabilir olduğu sonucuna varmıştır.

Bir taş ocağındaki faaliyetlerden kaynaklanan rahatsızlıklarla ilgili olan *Martínez Martínez ve Pino Manzano/İspanya* davasında (2012, § 46), Mahkeme, başvuruçular tarafından çevre suçlarına ilişkin olarak açılan ceza davası çerçevesinde hazırlanan bir jandarma raporuna ve raporun iç düzenlemelere uygunluk konusundaki sonuçlarına dayanmıştır.

Bir havalimanından kaynaklanan gürültüyle ilgili olan *Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa* davasında (2012, § 140), Mahkeme, yerel mahkemelerce, uçakların yukarıdan geçişi sırasında başvuruçuların yüksek düzeyde gürültüye maruz kalmış olabileceklerine karar verildiğini kaydetmiştir. Başvuruçuların maruz kaldıkları gürültünün, 8. maddenin uygulanmasını gerektirecek düzeye ulaştığı sonucuna varmıştır.

Bir kentsel tren istasyonunun yakınında yaşayan bir kişiyi etkileyen gürültü ile ilgili olan *Bor/Macaristan* davasında (2013, § 26), Mahkeme, Devlet tarafından itiraz edilmeyen, yerel yasal standartların aşılmış

olmasına önem vermiştir.

Bir bardan gelen gürültü ile ilgili olan *Udovičić/Hirvatistan* davasının (2014, §§ 141-149) dosyasında bulunan bir dizi bilirkişi raporundan bazılarında standartlara uyulduğu, diğerlerinde ise standartlardaki düzeylerin aşıldığı tespit edilmiştir. Mahkeme, raporların ayrıntılı bir analizini gerçekleştirerek, özellikle son raporda standartlardaki düzeylerin aşıldığının ve ses yalıtımının yetersiz olduğunun tespit edildiğini gözlemlemiştir. Mahkeme ayrıca barın on yıldır faaliyet gösterdiği ve polisin seksen yedi kez arandığı, bu aramalar sonucunda ise kamu huzur ve düzenini ihlal etmekten çeşitli kişilere karşı hafif suçlara yönelik kırk iki dava açıldığı gerçeğini dikkate almıştır.

Bir askeri havaalanından gelen gürültüyle ilgili olan *Piachta ve Diğerleri/Polonya*(karar) davasında (2014, §§ 83-84), Mahkeme, yerel mahkemeler tarafından görevlendirilen bilirkişilerce, başvuruçuların mülklerinin yakınındaki uçaklardan kaynaklanan gürültünün azami seviyelerin çok üstünde olduğunun ve askeri eğitim uçuşlarının yerel sakinleri kesinlikle rahatsız ettiğinin tespit edildiği gerçeğine dayanmıştır.

Bireylerin, konutlarından birkaç yüz metre uzakta bulunan ve atıkların işlenmesine ve depolanmasına yönelik geçici bir saha hakkında şikâyetle bulundukları *Fieroiu ve Diğerleri/Romanya* (karar) davasında (2017, §§ 22-23), Mahkeme, konutlarla saha arasındaki mesafenin 200 metreden fazla olduğunu, çevre kirliliğinin veya insan sağlığına zararlı etkilerin varlığını gösteren hiçbir rapor veya başka belgenin bulunmadığını ve başvuruçuların, iddia ettikleri kirliliğin sağlıkları üzerindeki etkisini belgeleyen veya herhangi bir sağlık riskinden bahseden herhangi bir tıbbi belge sunmadıklarını kaydetmiştir. Söz konusu sahanın, başvuruçuların özel ve aile yaşamlarına ve evlerini kullanmalarına müdahale edecek düzeyde yaşam kalitelerini ve refahlarını etkilediği sonucuna varmak için hiçbir neden olmadığına karar vermiştir.

Jugheli ve Diğerleri/Gürcistan davasında (2017, §§ 65-72), bir termik santralin yakınında yaşayan kişiler hava kirliliğinden, gürültü kirliliğinden ve elektromanyetik kirlilikten şikâyet etmişlerdir. Mahkeme, gürültü kirliliği ve elektromanyetik kirlilik iddialarının yerel yargılamalar çerçevesinde yürütülen bilirkişi değerlendirmeleriyle desteklenmediğini ve yerel mahkemelerin bu nedenle başvuruçuların iddialarını reddettiğini kaydetmiştir. Sonuç olarak Mahkeme, başvurunun bu yönünün açıkça temelden yoksun olduğunu beyan etmiştir. Diğer taraftan, hava kirliliği bakımından 8. maddenin uygulanabilir olduğuna hükmetmiş, bu bağlamda, söz konusu bilirkişi raporlarında, santral ile başvuruçunun yaşadığı bina arasında bir tampon bölge bulunmamasının (tesisın bacaları üzerinde filtre veya diğer arıtma ekipmanlarının olmaması ile birlikte dikkate alındığında) bölge sakinleri için gerçek bir risk oluşturduğunun teyit edildiğini ve raporlarda, santral tarafından yayılan çeşitli maddelerin toksik yoğunluk değerinin normal değerini iki katı olduğunun belirtildiğini gözlemlemiştir. Ayrıca, Çalışma, Sağlık ve Sosyal İşler Bakanlığına karşı sorumlu bir kurum tarafından hazırlanan ve başvuruçulardan birkaçının, nevrasteni ve asteni sendromu gibi, büyük ölçüde benzer olan ve “zararlı etkenlere maruz kalmanın uzun süreli ve birleşik etkisinden” kaynaklanmış olabilecek hastalıklardan muzdarip olduğunu gösteren adli tıp raporunu da dikkate almıştır. Mahkeme, kirliliğin başvuruçuların sağlığına ölçülebilir herhangi bir zarar vermediği varsayılsa bile, kaçınılmaz olarak başvuruçuları çeşitli hastalıklara karşı daha savunmasız hâle getirdiğine ve evdeki yaşam kalitelerini kesinlikle olumsuz etkilediğine karar vermiştir.

Bir yüksek gerilimli enerji hattının yakınında yaşayan kişilerin hatta yakınlıkları nedeniyle maruz kaldıkları risklerden şikâyet ettikleri *Calancea ve Diğerleri/Moldova Cumhuriyeti* (karar) davasında (2018, §§ 29-33), (ayrıca bkz. *Mastelica ve Diğerleri/Sırbistan* (karar), 2020, §§ 47-50), Mahkeme, başvuruçuların mülklerinde ölçülen elektriksel alan gücünün Dünya Sağlık Örgütü tarafından önerilen sınırın çok altında olduğunu dikkate almıştır. Manyetik alanla ilgili olarak, dava dosyasında manyetik alanın gücüne yönelik herhangi bir ölçüme dair hiçbir tespit bulunmadığını kaydetmiştir. Mahkeme ayrıca, başvuruçulardan bazılarının bildirdiği hastalıkların (bu hastalıklar ve yüksek gerilimli enerji hattı arasında bir illiyet bağı kurulamayacak şekilde) evlerindeki inşaat çalışmaları tamamlanmadan önce

teşhis edildiğini kaydetmiştir.

Hukuka aykırı olarak yapıldığı gerekçesiyle yıkım kararı verilen bir sanayi tesisinin yakınında oturan kişilerin, tesisten kaynaklanan gürültü ve tozdan şikâyet ettikleri *Kožel ve Diğerleri/Bosna Hersek* davasında (2019, §§ 35-38), Mahkeme, Devlet tarafından sunulan bilirkişi raporunun ilgili yerel normlara uyulduğunu gösterdiğini göz önüne alarak, ciddiye eşğine ulaşılmadığına karar vermiştir. Başvurucular tarafından raporun sonuçlarına itiraz edildiğini, ancak başvurucuların evlerindeki gürültü ve hava kalitesinin gerçekten de iç hukukta veya geçerli uluslararası çevre standartlarında belirlenen normları aştığına veya modern bir kentte yaşamının doğasında var olan çevresel tehlike düzeyini aştığına dair herhangi bir kanıt sunulmadığını kaydetmiştir.

Konut niteliğindeki bir binada yer alan polis karakolundan kaynaklanan gürültü ve diğer rahatsızlıklarla ilgili olan *Yevgeniy Dmitriyev/Rusya* davasında (2020, § 33-34), Mahkeme, başvurunun, dairesindeki gürültünün kabul edilebilir seviyeleri aştığını veya ilgili herhangi bir ölçüm yapıldığını gösteren herhangi bir doğrudan kanıt sunmadığını kaydetmiştir. Yine de, Devlet denetimindeki bir tüketici koruma kurumu tarafından düzenlenen bir denetim raporuna ve yerel bir mahkeme tarafından başvurunun huzur içinde kalma hakkının ihlal edildiğine dair bir karar verilmiş olduğu, polis karakolunun yasa dışı bir şekilde bir konut binasına yerleştirildiğinin yetkililerce kabul edilmiş olduğu ve bu durumun on üç yıl sürdüğü gerçeğine dayanarak, ciddiye eşğine ulaşıldığına karar vermiştir.

B. Özel: bir hastalık ile kirlilik ve rahatsızlık kaynağı arasındaki illiyet bağının kanıtlanması - olasılığa dayalı bir yaklaşım benimseme imkânı

84. Başvurucuların kirlilik veya rahatsızlıkların sağlıkları üzerinde olumsuz etkileri olduğunu iddia etmeleri durumunda, hastalıklarının ve hastalıkları ile ihtilaf konusu kirlilik veya rahatsızlık arasındaki illiyet bağının kanıtı olarak sağlık raporları sunulması gereklidir (örnekler: *Fägerskiöld/İsveç* (karar), 2008; *Cuenca Zarzoso/İspanya*, 2018, § 47).

85. Bir patolojinin kirliliğe veya rahatsızlığa maruz kalınmadan önce ortaya çıkmış olması, bu ikisi arasında bir illiyet bağı kurulmasını engelleyebilir (*Calancea ve Diğerleri/Moldova Cumhuriyeti* (karar), 2018, § 31).

86. *Tatar/Romanya* davasında (2009, §§ 102-106), Mahkeme, “olasılığa dayalı bir yaklaşım” benimsenmesinin göz ardı edilemeyeceğini vurgulamıştır. Davadaki başvurulardan biri, madenin işletilmesinde kullanılan sodyum siyanüre maruz kalması nedeniyle astımının ağırlaştığını ileri sürmüştür. Mahkeme, başvurunun bu hastalıktan muzdarip olduğunun sağlık raporlarıyla doğrulandığını, sodyum siyanürün, tartışmasız olarak, belirli koşullar altında insan sağlığını tehlikeye atabilecek zehirli bir madde olduğunu ve Ocak 2000’de meydana gelen bir çevre kazasının ardından başvurulardan evinin yakınında yüksek derecede kirlilik tespit edildiğini kaydetmiştir. Bununla birlikte, dosyadaki bilimsel çalışmalara dayanarak, astım gibi solunum yolu hastalıklarını ağırlaştırmak için gereken sodyum siyanür yoğunluğunun kimse tarafından bilinmediğini gözlemlemiştir. Ayrıca, şunları da eklemiştir: “[...] ilgili kanıtların yokluğunda, birçok modern patolojinin birçok farklı nedenlere sahip olması bu patolojilerin ortak bir özelliği olduğundan, muhtemelen olasılığa dayalı bir yaklaşım benimsenebilir. Yeterli ve ikna edici istatistiklerle birlikte bilimsel bir belirsizliğin söz konusu olduğu durumlarda, bu mümkün olacaktır”. Mevcut davada böyle bir kanıt bulunmadığını gözlemleyen Mahkeme, başvurulardan, belirli seviyelerde sodyum siyanüre maruz kalınması ile başvurulardan birinin muzdarip olduğu astımın kötüleşmesi arasında uygun şekilde kurulmuş bir illiyet bağının varlığını kanıtlamayı başaramadıkları sonucuna varmıştır.

5. Uygulanabilirlik ile ilgili diğer etkenler

87. *Dubetska ve Diğerleri/Ukrayna* davasında (2011, § 108), Mahkeme, Devletin Sözleşme’nin 8. maddesi uyarınca sorumlu tutulup tutulamayacağını belirlemek için, şu hususların da tespit edilmesi gerektiğine işaret etmiştir:

- bir durumun ani ve beklenmedik bir gelişmenin sonucu mu yoksa aksine uzun süredir devam eden ve Devlet yetkilileri tarafından iyi bilinen bir durum mu olduğu;
- tehlike veya sıkıntının başvurunun özel hayatını etkilediğinin Devlet tarafından bilinip bilinmediği veya biliniyor olması gerekip gerekmediği;
- başvurunun kendisine yönelik bu durumun ortaya çıkmasına ne ölçüde katkıda bulunduğu ve gücünün yetmeyeceği bir harcama olmaksızın durumu ne ölçüde düzeltebileceği.

88. Dolayısıyla, bir maden işletmesi, bir kömür işleme fabrikası ve atık yığınlarından kaynaklanan ve yerel sakinleri etkileyen su, hava ve toprak kirliliğine ve rahatsızlıklara ilişkin yukarıda belirtilen davada, Mahkeme, şikâyet konusu çevresel rahatsızlıkların, şikâyetin 8. madde kapsamına girmesi için gereken ciddiyet eşliğine ulaştığını tespit ederken, aşağıdaki etkenleri göz önünde bulundurmıştır:

- geçerli güvenlik standartlarını açıkça aşan kirliliğin göze çarptığı bir bölgede yaşadıkları gerçeğinden yola çıkarak, başvuruçuların sağlığına yönelik bir riskin varlığı;
- başvuruçuların yaşam kalitesi ile ilgili olarak, kirlenmiş suya ait fotoğraflar ve başvuruçuların günlük yaşamlarına ilişkin açıklamalar;
- madenin işletmesinin birkaç yıl boyunca, en azından belirli bir dereceye kadar, söz konusu çevre sorunlarında payı olduğunu gösteren, dosyaya eklenmiş kanıtlar;
- iç mevzuatta evlerin maden tampon bölgeleri içerisinde yer alamayacağı öngörülmüş, atık yığınlarının tartışmasız şekilde çevresel açıdan tehlikeli olduğu belirtilmiş ve bir evle yüksekliği 50 metreyi aşan bir çöp yığını arasındaki “güvenli mesafe” 500 metre olarak öngörülmüş olmakla birlikte, başvuruçuların evlerinin, söz konusu çöp yığınlarından 500 metreden daha az bir mesafede olması;
- itiraza konu altyapıların çevresindeki kirleticiler için gerçekleştirilen ve normların aşıldığını gösteren ölçümler;
- yetkililerce birkaç kez başvuruçulara bir başka konut temin edilmesinin değerlendirilmiş olması ve yerel mahkemece başvuruçulardan bazılarına başka bir konut temin edilmesi gereğinin doğrulanmış olması.

Mahkeme, Sözleşme’nin Ukrayna için yürürlüğe girmesinden itibaren on iki yıldan fazla bir süre boyunca, başvuruçuların, iç hukuka ve sahada yapılan ölçümlere göre, Devlete ait iki sanayi tesisinin işletilmesinden kaynaklı hava ve su kirliliği ve toprakta meydana gelen çökme nedeniyle yaşamının tehlikeli olduğu bir bölgede sürekli olarak ikamet ettiği sonucuna varmıştır. Akabinde Mahkeme, kirlilik ile Devlet arasında, 8. madde kapsamında Devletin sorumluluğunu doğuracak yeterli bir bağlantı olup olmadığını, aşağıdaki olgulardan yaptığı çıkarımlarla değerlendirmeye geçmiştir:

- Devlet, kömür madeninin ve kömür işleme fabrikasının sahibi olarak bunların işletilmesinin çevresel etkilerinin farkında olmalıydı ve fiilen de farkındaydı;
- başvuruçuların evlerini taşıma konusunda gerçekçi bir umutları yoktu;
- başvuruçular, itiraza konu tesisler faaliyete geçmeden önce evlerine yerleşmişlerdi.

89. Bir termik santralin yakınında bulunan yerel sakinleri etkileyen hava kirliliği ile ilgili *Jugheli ve Diğerleri/Gürcistan* davasında (2017, § 72), Mahkeme, *Dubetska ve Diğerleri/Ukrayna* davasındakilerden (2011) farklı olarak, başvuruçuların elektrik santrali faaliyet hâlindeyken apartmanlarına taşındıklarını kaydetmiştir. Bununla birlikte, ilgili tarihte bilinçli bir seçim yapamamış olabileceklerini ve muhtemelen Sovyet döneminde Devlet tarafından sunulan konutu reddedecek durumda bile olamayacaklarını değerlendirmiştir. Mahkeme, 8. maddenin uygulanabilirliğini incelerken, başvuruçuların şikâyet edilen durumu kendilerinin yarattıklarının veya bir şekilde bundan sorumlu olduklarının iddia edilemeyeceği sonucuna varmıştır.

90. Bir ev sakininin yakındaki bir kireçtaşı ve çimento fabrikasından kaynaklanan gürültüden şikâyet ettiği *Podelean/Romanya* (karar) davasında (2019), Mahkeme, başvuruçunun rahatsızlığı biliyor olmasına rağmen evde yaşama kararının, şikâyet ettiği duruma yol açtığını değerlendirmiştir. Bu durum, başvuruçunun iç hukuk tarafından belirlenen normları aşan bir gürültüye maruz kaldığı dava dosyasında görülmesine rağmen, Mahkemenin 8. maddenin uygulanabilirliğini sorgulamasına neden olmuştur.

B. Devletlerin yükümlülükleri ve Mahkeme tarafından gerçekleştirilen denetim

1. Negatif yükümlülükler ve pozitif yükümlülükler

91. Kirliliğin doğrudan Devletten kaynaklandığı veya Devletin özel sanayi veya özel sektör üzerindeki düzenleyici görevini uygun şekilde yerine getirememesi nedeniyle sorumlu olduğu çevre davalarında, 8. madde geçerli olabilir (*Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2003, §§ 98 ve 119; *Fadeyeva/Rusya*, 2005, § 89; *Borysiewicz/Polonya*, 2008, § 50; *Wałkuska/Polonya* (karar), 2008; *Tătar/Romanya*, 2009, § 87; *Giacomelli/İtalya*, 2006, § 78; *Leon ve Agnieszka Kania/Polonya*, 2009, § 99; *Frankowski ve Diğerleri/Polonya* (karar), 2011; *Zammit Maempel/Malta*, 2011, § 61; *Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa*, 2012, § 134).

92. Bir dava ister Devletin 8. maddenin 1. fıkrası uyarınca başvuruçuların haklarını güvence altına almak için makul ve uygun önlemleri alma konusundaki pozitif yükümlülüğü isterse bir kamu makamı tarafından 2. fıkra uyarınca haklı görülebilecek bir müdahale açısından incelensin, uygulanabilir ilkeler büyük ölçüde benzerdir. Her iki bağlamda da, bireyin ve bir bütün olarak toplumun çıkarışan yararları arasında kurulması gereken adil denge dikkate alınmalıdır; her iki bağlamda da Devlet, Sözleşmeye uygunluğu sağlamak için atılacak adımları belirlemede belirli bir takdir yetkisine sahiptir (*Powell ve Rayner/Birleşik Krallık*, 1990, § 41; *López Ostra/İspanya*, 1994, § 51; *Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2003, § 98; *Sciavilla/İtalya* (karar), 2000; *Apanasewicz/Polonya*, 2011; *Moreno Gómez/İspanya*, 2004, § 55; *Fadeyeva/Rusya*, 2005, § 94; *Giacomelli/İtalya*, 2006, § 78; *Wałkuska/Polonya* (karar), 2008; *Oluić/Hırvatistan*, 2010, § 46; *Zammit Maempel/Malta*, 2011, § 61; *Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa*, 2012, § 134; *Greenpeace E.V. ve Diğerleri/Almanya* (karar), 2009; *Bor/Macaristan*, 2013, § 24; *Udovičić/Hırvatistan*, 2014, § 138; *Jugheli ve Diğerleri/Gürcistan*, 2017, §§ 64 ve 73; *Kožel ve Diğerleri/Bosna Hersek*, 2019, § 33; *Cordella ve Diğerleri/İtalya*, 2019, § 158).

Ayrıca, 8. maddenin birinci fıkrasından kaynaklanan pozitif yükümlülüklerle ilgili durumlarda dahi, ikinci fıkrada belirtilen amaçlar, gerekli dengenin sağlanmasında belirli bir ölçüde önemli olabilir (*Powell ve Rayner/Birleşik Krallık*, 1990, § 41; *López Ostra/İspanya*, 1994, § 51; *Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2003, § 98; *Moreno Gómez/İspanya*, 2004, § 55; *Gaida/Almanya* (karar), 2007; *Giacomelli/İtalya*, 2006, § 78; *Wałkuska/Polonya* (karar), 2008; *Greenpeace E.V. ve Diğerleri/Almanya* (karar), 2009; *Oluić/Hırvatistan*, 2010, § 46; *Apanasewicz/Polonya*, 2011; *Zammit Maempel/Malta*, 2011, § 61; *Martinez ve Pino Manzano/İspanya*, 2012, § 43; *Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa*, 2012, § 134; *Bor/Macaristan*, 2013, § 24; *Udovičić/Hırvatistan*, 2014, § 138).

Dolayısıyla, yılda iki ayrı hafta boyunca gerçekleştirilen yerel şenlikler çerçevesinde yapılan havai fişek gösterilerinden kaynaklı gürültü ile ilgili *Zammit Maempel/Malta* davasında (2011), Mahkeme, bu etkinliklerin turistleri cezbedtiğini ve dolayısıyla gelir getirdiğini ve Malta kültürel ve dinî mirasının bir parçası olduğunu dikkate almıştır. Mahkeme, Madde 8 (2)'de belirtilen meşru amaçlardan (ülkenin ekonomik refahı ve başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması) bazılarıyla olan bağlantıya dikkat çekerek, havai fişek kültürü için geçerli düzenleyici çerçeveyi şekillendirirken Devletin yukarıdaki yararları dikkate almasının meşru olduğu değerlendirmesini yapmıştır.

93. Temel soru, kirlilik veya rahatsızlıklardan etkilenen kişilerin yararı ile bir bütün olarak toplumun çıkarışan yararları arasında adil bir dengenin kurulup kurulmadığı olduğundan, Mahkeme, bazı durumlarda, belirli bir davanın 8. maddede güvence altına alınan haklardan faydalanılmasına müdahale etmemeye yönelik negatif yükümlülük bakımından mı yoksa bu haklara saygı gösterilmesini sağlayacak şekilde özel sektörde düzenlemeler yapılmasına yönelik pozitif yükümlülük bakımından mı incelenmesi gerektiğini belirtmekten kaçınmaktadır (*Powell ve Rayner/Birleşik Krallık*, 1990; *López Ostra/İspanya*, 1994; *Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2003, § 119; *Gaida/Almanya* (karar), 2007; *Dubetska ve Diğerleri/Ukrayna*, 2011; *Zammit Maempel/Malta*, 2011, § 63).

Bu davaların çoğunda Mahkeme, pozitif yükümlülükler bağlamında gerçekleştirdiği türde bir inceleme yapmış ve genellikle yukarıda belirtilen adil dengenin sağlanıp sağlanmadığını tespit etmeye çalışmıştır.

(*Powell ve Rayner/Birleşik Krallık*, 1990; *López Ostra/İspanya*, 1994; *Hatton ve Diğerleri /Birleşik Krallık* [BD], 2003; *Dubetska ve Diğerleri/Ukrayna*, 2011; *Zammit Maempel/Malta*, 2011; *Yevgeniy Dmitriyev/Rusya*, 2020).

Bununla birlikte, Mahkeme tarafından, hukuki bir temelin ve meşru bir amacın varlığı önceden tespit edilerek, negatif yükümlülükler bağlamında gerçekleştirdiğine benzer türde bir inceleme yaptığı durumlar da olmuştur. Devletin ana hissedarı olduğu bir telefon operatörü tarafından kurulan bir cep telefonu baz istasyonundan yayılan radyasyonla ilgili *Gaida/Almanya* (karar) davasında (2007), Mahkeme, bu yönde bir yaklaşım benimsemiştir. Söz konusu altyapının inşaat izninin kanunda öngörüldüğü şekilde alınıp alınmadığını, iznin meşru bir amaç doğrultusunda (bu davada ülkenin ekonomik refahı ve genel olarak toplumun cep telefonu teknolojisini kullanmadaki yararı) verilip verilmediğini ve yetkililerin, kamu yararı ile başvuruçunun potansiyel olarak zararlı radyasyona karşı korunmasına yönelik yararları arasında adil bir denge kurup kurmadıklarını teyit etmiştir.

94. Mahkeme bazı durumlarda, negatif yükümlülük testini, 8. madde kapsamında güvence altına alınan haklara saygı gösterilmesini sağlamaya yönelik pozitif yükümlülüğün incelenmesine uygulamıştır (*Fadeyeva/Rusya*, 2005). Ayrıca, zaman zaman bir müdahale tespit ederek, bu müdahaleyi 8. maddenin ikinci fıkrası kapsamında değerlendirmeye karar vermiş ve ardından pozitif yükümlülükler bakımından kullanılan gerekçeleri ortaya koymuştur (*Yevgeniy Dmitriyev/Rusya*, 2020, §§ 53-57).

95. Mahkeme, çevrenin korunması konusunun, kendi takdir yetkisi dâhilinde hareket ederken Devletler tarafından ve bu takdir yetkisinin gözden geçirilmesi sırasında Mahkeme tarafından dikkate alınması gerektiğini vurgulasa da, Mahkemenin, çevresel insan haklarının korunmasına ilişkin özel bir statüye atıfta bulunarak bu konuda özel bir yaklaşım benimsemesi uygun olmayacaktır (*Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2003, § 122; *Ashworth ve Diğerleri/Birleşik Krallık* (karar), 2004).

96. Mahkeme ayrıca, çevre sorunlarının gündeme getirildiği davalarda, Devlete geniş bir takdir yetkisi tanınması gerektiğine karar vermiştir (*Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2003, § 100; *Taşkın ve Diğerleri/Türkiye*, 2004, § 116; *Luginbühl/İsviçre* (karar), 2006; *Giacomelli/İtalya*, 2006, § 80; *Gaida/Almanya* (karar), 2007; *Wałkuska/Polonya* (karar), 2008; *Frankowski ve Diğerleri/Polonya* (karar), 2011; *Hardy ve Maile/Birleşik Krallık*, 2012, § 218; *Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa*, 2012, § 136; *Ptachta ve Diğerleri/Polonya* (karar), 2014, § 79).

2. Mahkemenin denetimi

97. Çevresel konuları etkileyen Devlet kararlarıyla ilgili davalarda, incelemenin Mahkeme tarafından yürütülebilecek iki yönü vardır. İlk olarak, Mahkeme, 8. maddeye uygun olmasını sağlamak için, Devletin kararını esastan değerlendirebilir. İkinci olarak, bireyin yararına gereken ağırlığın verilmesini sağlamak için, karar verme sürecini inceleyebilir. Bu, 8. madde ile güvence altına alınan hakları korumak için yetkililer tarafından alınan kararların veya önlemlerin incelenmesi ve ayrıca bir kamu makamının, bu hakların kullanılmasına bir müdahale niteliğinde olan kararlarının veya önlemlerinin incelenmesi durumlarında geçerlidir (*Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2003, § 99; *Taşkın ve Diğerleri/Türkiye*, 2004, § 115; *Öçkan ve Diğerleri/Türkiye*, 2006, § 41; *Gaida/Almanya* (karar), 2007; *Giacomelli/İtalya*, 2006, § 79; *Wałkuska /Polonya* (karar), 2008; *Hardy ve Maile/Birleşik Krallık*, 2012, § 217; *Brândușe/Romanya*, 2009, § 62; *Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa*, 2012, § 135; *Udovičić/Hırvatistan*, 2014, § 150).

a. Esasa ilişkin yön

Negatif yükümlülükler: bir kamu makamının müdahalesi

98. Bir kamu makamının müdahalesine örnekler:

- *Maatschap Smits ve Diğerleri/Hollanda* (karar), 2001: planlı devlet demir yolu hattı;
- *Ruano Morcuende/İspanya* (karar), 2005: elektromanyetik radyasyon ve titreşimler yayan bir

elektrik trafosunun belediye tarafından kurulması;

- *Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa*, 2012, § 141: bir kamu kurumuna ait bir iniş pistinin altyapısıyla birlikte uzatılmasından kaynaklanan gürültü; iniş pistinin uzatılmasına ilişkin kararlar kamu yetkilileri tarafından alınmakta, pistin yeniden imarı, yönetimi ve bakımı ise kamu kurumları tarafından yapılmaktaydı;
- *Dzemyuk/Ukrayna*, 2014, § 90: bir özel konutun yakınında, bu konut sakinini çevresel riske, özellikle de içme suyu da dâhil olmak üzere su kirliliğine maruz bırakan bir belediye mezarlığının inşa edilmesi;
- *Plachta ve Diğerleri/Polonya* (karar), 2014, § 85: bir askeri havaalanından kaynaklanan gürültü;
- *Yevgeniy Dmitriyev/Rusya*, 2020, § 53: bir konut binasında bulunan polis karakolundan kaynaklanan gürültü ve diğer rahatsızlıklar.

99. Mahkeme, Madde 8 § 2 kapsamına giren tüm davalarda olduğu gibi, müdahalenin kanunda öngörülüp öngörülmediğini, meşru bir amaca yönelik olup olmadığını ve demokratik bir toplumda gerekli olup olmadığını belirlemektedir (*Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa*, 2012, § 142; *Pfachta ve Diğerleri/Polonya* (karar), 2014, § 85).

α. Kanunda öngörülen müdahale

100. Mahkeme, bu bağlamda yerel hâkimin bulgularına önemli bir ağırlık vermektedir (*Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa*, 2012, § 144).

Başvurucunun evinin yakınında, kendisini başta içme suyu kirliliği olmak üzere riske maruz bırakan bir mezarlığın belediye makamları tarafından inşa edilmesine ilişkin *Dzemyuk/Ukrayna* davasında (2014, §§ 91-92), Mahkeme, 8. maddenin ihlal edildiğine ilişkin tespitini, mezarlığın hukuka aykırı olarak inşa edilmiş olması ve kullanılması gerçeğine (bu gerçek, yerel düzeyde birçok kez vurgulanmış ve davalı Hükûmet tarafından kabul edilmişti) dayandırmıştır. Dolayısıyla, itiraz konusu müdahale, kanunda öngörülmemiştir.

β. Meşru amaç

101. Kamuya ait sivil havaalanlarının işletilmesinden kaynaklanan gürültüyle ilgili davalarda, Mahkeme, ekonomik çıkarların temelde yerel düzeyde olduğu durumlarda dahi, 8. madde anlamında “ülkenin ekonomik refahına” dayanmıştır (*Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa*, 2012, §§ 147-149; ayrıca bkz. *Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2003, § 121, bununla birlikte Mahkeme, bu davayı açıkça negatif yükümlülükler atıfta bulunarak değerlendirmemiştir).

Ayrıca, planlı bir devlet demir yolu hattıyla ilgili olarak bkz. *Maatschap Smits ve Diğerleri/Hollanda* (karar), 2001.

102. Bir elektrik trafosu tarafından üretilen elektromanyetik radyasyon ve titreşimlerle ilgili olan *Ruano Morcuende/İspanya* (karar) davasında (2005), Mahkeme, trafo tesisatının, bir belediye bölgesine elektrik sağlayarak belediye sınırlarındaki yaşam kalitesini ve ekonomik ve sosyal refahı iyileştirmek doğrultusunda meşru bir amaç güttüğünü kaydetmiştir.

103. Bir askeri havaalanından kaynaklanan gürültüyle ilgili *Pfachta ve Diğerleri/Polonya* (karar) davasında (2014, § 87) Mahkeme, ulusal güvenliğin korunmasını meşru bir amaç olarak kabul etmiştir.

χ. Müdahalenin gerekliliği

104. Çevre davalarında Devletlere tanınan geniş takdir yetkisi dikkate alındığında, bir müdahalenin “gerekliliğini” değerlendirmek öncelikle ulusal makamların görevidir (*Maatschap Smits ve Diğerleri/Hollanda* (karar), 2001; *Giacomelli/İtalya*, 2006, § 80; *Hardy ve Maile/Birleşik Krallık*, 2012, § 218); bu değerlendirme, hem hukuki çerçeve hem de özel uygulama önlemleri açısından yapılmalıdır (*Maatschap Smits ve Diğerleri/Hollanda* (karar), 2001).

105. Bununla birlikte, Mahkemenin, ulusal makamların takdirinde açık bir hata olduğu sonucuna varması mümkündür (*Maatschap Smits ve Diğerleri/Hollanda* (karar), 2001).

106. Müdahalenin izlenen meşru amaçla orantılı olup olmadığını ve özellikle, Devletin çevre konusundaki geniş takdir yetkisi dikkate alındığında, çatışan yararlar arasında adil bir dengenin kurulup kurulmadığını değerlendirmek Mahkemenin görevidir (*Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa*, 2012, § 150).

Mahkeme, bunu yaparken, kirliliği ve rahatsızlıkları sınırlamak için yetkililer tarafından uygulanan tüm önlemleri dikkate almalıdır (*Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa*, 2012, § 153).

Bazı durumlarda, vatandaşların özel hayatlarına yapılan müdahalenin olası olumsuz sonuçlarıyla başa çıkmak amacıyla “acil bir sosyal ihtiyacı” karşılamak için yetkililerin başvurabileceği önlem seçeneklerinin kaçınılmaz bir şekilde sınırlı olduğunu kabul etmektedir (*Ruano Morcuende/İspanya* (karar), 2005).

107. Örnekler:

Bir havalimanının ana iniş pistinin uzatılmasıyla ilgili *Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa* davasında (2012, §§ 150-154), Mahkeme, dava dosyasında, başvuruclar tarafından beyan edildiği üzere iniş pistinin uzatılmasının hava trafiğinde önemli bir artışa yol açtığının tespit edildiğini gösteren hiçbir husus bulunmadığı kanaatindedir. Gürültüden kaynaklı rahatsızlıkların etkisini sınırlamak için yetkililer tarafından alınan önlemler Mahkeme tarafından incelenmiştir; buna göre, gürültüden kaynaklı rahatsızlığı azaltmak için iniş pisti, planlanan 2.750 metre yerine 2.550 metre uzunluğunda olacaktı, gürültü düzeyi en yüksek olan hava araçlarının artık Fransız hava sahasında uçuşuna izin verilmeyecekti, havalimanında artık süzülme veya askeri eğitim uçuşları yapılmayacaktı, sivil eğitim amaçlı uçuşlar da düzenlenmiş ve sınırlandırılmıştı, çok az sayıda gece uçuşuna izin verilmişti ve tüm havaalanlarında uçakların iniş ve kalkışlarının irtifa ve yörüngesi değiştirilmişti. Mahkeme, yetkililerin davadaki çatışan yararlar arasında adil bir denge kurdukları sonucuna varmıştır.

Pfacht ve Diğerleri/Polonya (karar) davasında (2014, §§ 88-94), Mahkeme, bir askeri havaalanı yakınında yaşayan kişiler tarafından şikâyet edilen müdahaleye neden olan ses ile ilgili rahatsızlıkların, söz konusu tesisi işletmenin meşru amacı ile orantısız olmadığına karar vermiştir. Başvuruculardan bazılarının gerçekleştirdikleri ses yalıtımı çalışmaları için ödeme yapıldığı, başvurucların evlerinin yakınında algılanabilen rahatsızlıkların bir havalimanının yakınında yaşayan çoğu kişiye kıyasla tahammül edilemez ve istisnai kabul edilecek kadar yoğun ve sık meydana geldiğini gösteremedikleri, başvurucların mülklerinin kullanım amacını değiştirmek zorunda kalmadıklarının yerel mahkemelerce tespit edildiği, başvurucların gürültü seviyeleri nedeniyle mülklerinin satılamaz veya kullanılamaz hâle geldiğini veya değerinin önemli ölçüde azaldığını ya da bu durum yüzünden, taşınmak istemeleri durumunda, önemli bir mali kayba uğramaksızın taşınamayacaklarını gösteremedikleri gözlemlerinde bulunmuştur.

ii. Pozitif yükümlülükler: koruyucu önlemler

α. Genel

108. Devletler, 8. madde kapsamında güvence altına alınan hakları korumak için “gerekli önlemleri” (*López Ostra/İspanya*, 1994, § 55; *Guerra ve Diğerleri/İtalya*, 1998, § 58; *Sciavilla/İtalya* (karar), 2000) veya farklı şekilde ifade etmek gerekirse “gerekli tüm önlemleri” (*Luginbühl/İsviçre* (karar), 2006; *Cordella ve Diğerleri/İtalya*, 2019, § 173) ya da “makul ve uygun önlemleri” (*Fadeyeva/Rusya*, 2005, § 89; *Di Sarno ve Diğerleri/İtalya*, 2012, § 110) almalıdırlar. Bu pozitif yükümlülükler kapsamında, yetkililer, bu hakları korumak amacıyla bireylerin kendi aralarındaki ilişkiler alanında dahi önlemler alabilir (*Sciavilla/İtalya* (karar), 2000; *Botti/İtalya* (karar), 2004; *Deés/Macaristan*, 2010, § 21).

109. Bu nedenle, şikâyet edilen kirlilik veya çevresel rahatsızlık ya da risk, bireylerin eylemlerinin sonucu ortaya çıkmış olsa dahi, Devletin sorumluluğu söz konusu olabilir (*Ashworth ve Diğerleri/Birleşik Krallık* (karar), 2004); bunun nedeni özellikle, özel sektör üzerindeki düzenleyici görevin yerine

getirilmemiş olmasıdır (*Fadeyeva/Rusya*, 2005, § 89).

110. Devlet bu bağlamda yetkili makamların kamu hizmeti faaliyetlerini özel bir kuruma devrettiği iddiasında bulunabilir (*Di Sarno ve Diğerleri/İtalya*, 2012, § 111).

111. Yetkili makamların kirliliğe ve diğer rahatsızlıklara veya sağlık riskine maruz kalan bireylerin haklarını korumaya yönelik önlemleri almaması, tek başına 8. maddenin ihlali anlamına gelebilir (*Dubetska ve Diğerleri/Ukrayna*, 2011, §§ 154-156).

Bir atık arıtma tesisinden kaynaklanan rahatsız edici kokular, gürültü ve dumanlar ile ilgili olan *López Ostra/İspanya* davasında (1994, § 56), Mahkeme, yetkililerin hem başvurunun konutuna, özel ve aile hayatına saygı hakkını korumaya yönelik adımlar atmadıklarını hem de bu yöndeki yargı kararlarına direndiklerini kaydetmiştir. Mahkeme, davalı Devletlere tanınan takdir yetkisine rağmen, bu davada Devletin, şehrin ekonomik refahına ilişkin yararlar (diğer bir deyişle bir atık arıtma tesisinin mevcut olması) ile başvurunun konutuna, özel ve aile hayatına saygı gösterilmesi hakkından etkili bir şekilde yararlanması arasında adil bir denge kurmayı başaramadığı ve bu nedenle 8. maddenin ihlal edildiği sonucuna varmıştır.

Bir kentsel tren istasyonunun yakınında yaşayan bir kişiyi etkileyen gürültü ile ilgili *Bor/Macaristan* davasında (2013, §§ 25-28), Mahkeme, yasal normlarda belirtilen düzeyi önemli ölçüde aşan gürültünün, Devlet tarafından uygun önlemlerle ele alınmadığı takdirde, 8. maddenin ihlaline yol açabileceğini vurgulamıştır. Mahkeme, başvurunun şikâyetini takiben, başvurunun sessiz bir yaşam ortamına sahip olmasındaki yararı ile diğer kişilerin ve bir bütün olarak toplumun demir yolu taşımacılığına sahip olmasındaki çakışan yararı arasında adil bir denge kurulması konusunda Devlet makamlarının pozitif bir yükümlülüğe sahip olduğuna işaret ederek, yerel mahkemelerce uygun bir denge kurma çalışmasının ve bir karar verilmesinin on altı yıl sürdüğünü kaydetmiştir. Mahkeme, 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir.

Bir konut binasında bulunan polis karakolundan kaynaklanan gürültü ve diğer rahatsızlıklarla ilgili olan *Yevgeniy Dmitriyev/Rusya* davasında (2020, §§ 53-57), yerel polis müdürü tarafından karakolun bu amaçlar için tahsis edilmemiş bir binada bulunduğu kabul edilmesine rağmen birkaç yıl boyunca hiçbir işlem yapılmamış, yerel sakinler tarafından sunulan bir dilekçe “hükümsüz bir yazı” olarak işlem görmüş ve yetkililerin, başvurunun evinde dinlenme hakkının çiğnendiği yönündeki yerel karara yönelik bir adım atmaları neredeyse yedi yıl sürmüştür. Mahkeme, Devletin, yerel toplumun kamusal barış ve güvenliğinin korunmasından faydalanma konusundaki yararı ve kanunların polis kuvvetleri tarafından etkili bir şekilde uygulanması ile başvurunun özel hayatına ve konutuna saygı gösterilmesi hakkından etkin bir şekilde yararlanması arasında adil bir denge kurmayı başaramadığına karar vermiştir.

112. Aynı durum, yetkililerce alınan önlemlerin etkin bir şekilde uygulanmasının sağlanamaması hâlinde de geçerlidir (*Oluć/Hırvatistan*, 2010, § 63; *Dubetska ve Diğerleri/Ukrayna*, 2011, § 144; *Yevgeniy Dmitriyev/Rusya*, 2020, § 53): güvence altına alınan hakları korumaya yönelik düzenlemeler, usulüne uygun olarak uygulanmadıkları takdirde, amaçlarına yeterince hizmet etmemiş olurlar (*Moreno Gómez/İspanya*, 2004, § 61; *Oluć/Hırvatistan*, 2010, § 63; *Cuenca Zarzoso/İspanya*, 2018, § 51).

Gece kulüplerinden kaynaklanan gürültü ile ilgili olan *Moreno Gómez/İspanya*, davasında (2004, §§ 61-63) (ayrıca bkz. *Cuenca Zarzoso/İspanya*, 2018, §§ 50-54), Mahkeme, belediye yetkililerince (örneğin, gürültü ve titreşimlerle ilgili bir yönetmelik kapsamında) güvence altına alınan haklara saygı gösterilmesini sağlamak için, prensipte yeterli olması gereken önlemler alındığını, ancak kendilerinin koymuş oldukları kuralların tekrar tekrar çiğnenmesine müsamaha gösterdiklerini ve bu nedenle katkıda bulunduklarını kaydetmiştir. Mahkeme, güvence altına alınan hakları korumaya yönelik düzenlemelerin gerektiği gibi uygulanmadığı takdirde amaçlarına yeterince hizmet etmemiş olacaklarını ve Sözleşme’nin hayali veya teorik hakları değil, etkin hakları korumayı amaçladığını vurgulayarak, olguların, gece yaşanan rahatsızlıklarla başa çıkmak amacıyla yetkililerce gereken adımların atılmamasının bir sonucu olarak, başvurunun evine saygı gösterilmesi hakkının ciddi bir şekilde ihlal

edildiğini gösterdiği değerlendirmesinde bulunmuştur. Devletin, başvurunun konutuna ve özel hayatına saygı hakkını güvence altına alma konusundaki pozitif yükümlülüğünü yerine getirmediğine karar vermiştir.

Benzer şekilde, gece saatlerinde bir bardan gelen gürültüyle ilgili olan [Oluić/Hırvatistan](#) davasında (2010, §§ 63-66), Mahkeme, yetkililerin önlemler aldığını ancak bunları gerektiği gibi uygulamadığını gözlemlemiştir. Barın sahibine, müzik çalma ekipmanlarından gelen gürültü seviyesini azaltması talimatı verilmiştir. Ancak, bu talimata uyulmamıştır. Ardından bar sahibine, ilgili yerel standartlar uyarınca duvarlara ve katlar arası yapıya ses yalıtımı eklemesi talimatı verilmiş, ancak uygulanan yalıtımın yetersiz olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca, başvuru tarafından sunulan idari taleple ilgili yargılamalar yaklaşık dört yıl sürmüştür. İdari makamlar ve İdare Mahkemesi nezdindeki çeşitli davalar devam ederken, yetkili makamlarca bu durumun yaklaşık sekiz yıl sürmesine izin verildiğini ve dolayısıyla bu davaların etkisiz hâle getirildiğini kaydeden Mahkeme, davalı Devletin, başvurunun konutuna ve özel hayatına saygı hakkını güvence altına alma konusundaki pozitif yükümlülüğünü yerine getirmediğine karar vermiştir.

Bir çimento üretim fabrikasının işletilmesinden kaynaklanan gürültü ve toz ile buna bağlı kamyon hareketleri ile ilgili olan [Apanasewicz/Polonya](#) davasında (2011, §§ 102-104), başvurunun iddiası yerel mahkemede kabul edilmiş ve mahkeme tarafından, rahatsızlığa yol açan faaliyetlerin durdurulmasına karar verilmiştir. Bu kararı uygulamak için yetkililer tarafından alınan önlemlerin yetersiz olduğuna dikkat çeken Mahkeme, başvurunun 8. madde kapsamındaki haklarını korumaya yönelik önlemlerin tamamen etkisiz kaldığına ve bu maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir.

113. Diğer birçok alanda olduğu gibi, çevresel konularda da, Devletler tarafından hangi olumlu önlemlerin uygulanacağını seçimi, prensipte, Devletlerin takdir yetkisi dâhilindedir ([Fadeyeve/Rusya](#), 2005, § 96; [Greenpeace E.V. ve Diğerleri/Almanya](#) (karar), 2009; [Dubetska ve Diğerleri/Ukrayna](#), § 141, 2011; [Zammit Maempel/Malta](#), 2011, § 66).

Devletin 8. madde uyarınca güvence altına almakla yükümlü olduğu bireysel yararlar gereken önemi vermesi gerekmele birlikte, ilke olarak, bu yükümlülüğü yerine getirirken kullanabileceği farklı yollar ve araçlar arasında bir seçim yapması gerekir. Mahkemenin denetim işlevi ikincil nitelikte olduğundan, uygulanan özel çözümün adil bir denge sağlayıp sağlamadığının incelenmesiyle sınırlıdır ([Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık](#) [BD], 2003, § 123; [Zammit Maempel/Malta](#), 2011, § 66).

114. Mahkeme özellikle, endüstriyel tesislerin yakınında yaşayan kişilerin bu tesislerden kaynaklanan kirliliğe maruz kalmasıyla bağlantılı olarak, 8. madde kapsamındaki çevresel yükümlülükleri bağlamında Devletlere sunulan geniş takdir yetkisi söz konusu olduğunda, bu hüküm kapsamındaki şikâyetler çevresel tehlikelerin gerektiği gibi ele alınmasıyla da giderilebileceğinden, bir başvuru için masrafları Devlete ait olmak üzere ücretsiz ve yeni bir konut edinmeye yönelik genel bir hak tesis etmenin aşırıya kaçmak olacağını vurgulamıştır ([Dubetska ve Diğerleri/Ukrayna](#), 2011, § 150).

Ayrıca, yetkililerce bir otoyolun güzergâhının belirli bir cadde üzerinden geçecek şekilde değiştirilmesi kararı sonucunda söz konusu caddede meydana gelen trafiğin neden olduğu kirlilik ve rahatsızlıklara maruz kalma ile ilgili olan [Grimkovskaya/Ukrayna](#) davasına (2011, § 65) bakınız; Mahkeme bu davada, 8. maddenin, Devlet tarafından herkesin belirli çevre standartlarına uygun konutlara sahip olmasının sağlanmasını şart koştuğu şeklinde yorumlanamayacağına işaret etmiştir.

Ayrıca, kara yolu ve demir yolu altyapılarına yakın bir gezgin konaklama sahasında karavanda yaşayan bir kişiyi etkileyen gürültü ve kirlilik ile ilgili [Ward/Birleşik Krallık](#) (karar) davasında (2004), Mahkeme, 8. madde kapsamında, yetkililerin belirli çevresel standartları karşılayan veya belirli bir yerde bulunan konut veya konut koşulları sağlamasını şart koşan hiçbir hakkın bulunmadığına işaret etmiştir.

115. Bununla birlikte, Mahkemenin, bu alandaki farklı özel aktörlerin çatışan yararları arasındaki ([Fadeyeve/Rusya](#), 2005, § 105) veya bir bütün olarak topluluk ile başvurunun çatışan yararları arasındaki ([Dubetska ve Diğerleri/Ukrayna](#), 2011, §§ 141-142) dengenin kurulması aşamasında ulusal

makamların takdirinde açık bir hata olduğu sonucuna varması mümkündür. Bununla birlikte, çevre politikalarının belirlenmesi ile ilgili konuların karmaşıklığı, Mahkemenin rolünü öncelikle ikincil bir rol hâline getirmektedir. Mahkeme öncelikle karar alma sürecinin adil olup olmadığını incelemelidir ve yalnızca istisnai durumlarda bu sınırın ötesine geçerek yerel makamların maddi olgularla ilgili verdiği sonuçları gözden geçirebilir (*Fadeyeva/Rusya*, 2005, § 105; *Dubetska ve Diğerleri/Ukrayna*, 2011, § 142).

116. Bu nedenle Mahkemeden, yetkililer tarafından alınan önlemlerin yeterliliğini incelemesi talep edilebilir. Örneğin, şehir içinde bulunan bir kara yolundaki trafiğin neden olduğu rahatsızlıklarla ilgili olan *Deés/Macaristan* (2010, §§ 23-24) davasında Mahkeme, gürültünün yasada belirtilen düzeylerin çok üzerinde olmasının ve Devletin bu gürültüye karşı gerekli önlemleri almamasının, Sözleşme'nin 8. maddesinin ihlali anlamına gelebileceğine işaret etmiştir.

117. Ulusal makamların bu alanda sahip oldukları takdir yetkisi göz önüne alındığında, rahatsızlığı sona erdirmek veya azaltmak için tam olarak nelerin yapılması gerektiğini belirlemek Mahkemenin görevi değildir. Bununla birlikte Mahkeme, yetkililerin konuya gerekli özeni gösterip göstermediğini ve tüm çatışan yararları dikkate alıp almadığını değerlendirebilir (*Mileva ve Diğerleri/Bulgaristan*, 2010, § 98; *Podelean/Romanya* (karar), 2019).

118. Bu bağlamda, diğer hususların yanı sıra, ulusal makamların iç hukuka uygun hareket edip etmediğini de dikkate alacaktır (*Mileva ve Diğerleri/Bulgaristan*, 2010, § 98; *Dubetska ve Diğerleri/Ukrayna*, 2011, § 141).

Dolayısıyla, belediye çöplüğünden kaynaklanan rahatsız edici kokular hakkındaki *Brândușe/Romanya* davasında (2009, §§ 71-72), Mahkeme, çöplüğün ne işletilmesi ne de kapatılması için gerekli izinlerin alınmadığını ve gerekli prosedürü takip etmeyen yerel makamların, çöplüğün yeri ve hava kirliliği izleme sistemlerinin kurulumuyla ilgili gereklilikleri görmezden gelebildiğini dikkate almıştır.

Bununla birlikte Mahkeme, bir Devletin iç hukukta öngörülen belirli bir önlemi uygulamamasının, pozitif yükümlülüğünü başka şekillerde yerine getirmesinin önünde bir engel teşkil etmediğine dikkat çekmiştir. İç hukuka ayrı ve kesin bir analiz olarak değil, Devletin Madde 8 § 2 uyarınca “adil bir denge” kurup kurmadığının değerlendirilmesinde dikkate alınması gereken birçok konudan biri olarak yaklaşılmalıdır. (*Fadeyeva/Rusya*, 2005, § 98).

Bir yüksek gerilimli enerji hattının yakınında yaşayan kişilerin enerji hattına yakınlıkları nedeniyle maruz kaldıkları risklerden şikâyet ettikleri *Calancea ve Diğerleri/Moldova Cumhuriyeti* (karar) davasında (2018, § 26), Mahkeme, yerel makamlarca, başvuruçuların evlerinin, yerel düzenlemelere aykırı olarak, enerji hatlarının etrafındaki yirmi metrelik koruma bölgesi içerisinde olacak şekilde inşa edilmesine izin verildiğini kaydetmiştir. Bununla birlikte, bu olgunun tek başına 8. maddenin ihlal edildiği tespitini yapmak için yeterli olmadığı sonucuna varmıştır.

119. Mahallede yaşanan rahatsızlık ile bağlantılı olarak, başvuruçuların evlerine yerleştikleri tarihte, hukuki olarak burada yaşama hakkına sahip oldukları gerçeğine bakılmaksızın, söz konusu kirlilikten, rahatsızlıklardan veya risklerden haberdar olmaları, denge kurma çalışmasında dikkate alınan önemli bir etken olmuştur (*Zammit Maempel/Malta*, 2011, § 72).

Mahkeme ayrıca, başvuruçuların durumunun hukuka aykırılığını da dikkate alabilir. Bir taş ocağının işletilmesinden kaynaklanan rahatsızlıklarla ilgili olan *Martinez ve Pino Manzano/İspanya* davasında (2012, § 47-50), Mahkeme, başvuruçuların sonradan yaptıkları izin başvuruları reddedilmiş olmasına rağmen evlerini iç hukuka göre konut olarak kullanılmaması gereken bir “endüstriyel bina” içerisinde kurduklarını kaydetmiştir. Mahkeme, başvuruçuların kendilerini kasten yasa dışı bir durum içerisine soktukları ve bunun sonuçlarını kabul etmeleri gerektiği ve yasaya uygun olarak endüstriyel faaliyetler için belirlenmiş bir araziye yasal olarak kurulmuş bir taş ocağından kaynaklanan gürültüden şikâyet edecek durumda olmadıkları sonucuna varmıştır.

120. Havaalanlarından kaynaklı gürültü ile ilgili davalarda Mahkeme tarafından önem verilen bir konu,

başvurucuların herhangi bir maddi kayıp yaşamadan evlerini taşıyabilecek olmalarıydı (*Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2003, § 127; *Ashworth ve Diğerleri/Birleşik Krallık* (karar), 2004).

Benzer şekilde, kara yolu ve demir yolu altyapılarına yakın bir gezgin konaklama sahasında karavanda yaşayan bir kişiyi etkileyen gürültü ve kirlilik ile ilgili *Ward/Birleşik Krallık* (karar) davasında (2004), kişinin söz konusu yerden başka bir yere gidebilme imkânına sahip olması, Mahkeme tarafından dikkate alınmıştır. Gezinlerin karavanlarında yaşayabilecekleri alternatif yerler bulmada karşılaştıkları zorluklarla ilgili olarak, Mahkeme, birçok Çingene ailenin hâlâ resmî konaklama sahalarından faydalanmak zorunda kalmaksızın gezici bir yaşam sürdüğüne ve resmî konaklama sahalarında belirli aralıklarla boş yerler açıldığına vurgu yaptığı *Chapman/Birleşik Krallık* [BD] davasına (2001, § 111) atıfta bulunmuştur. Mahkeme, *Chapman* davasında olduğu gibi, başvurunun başka bir yer bulmak için sarf ettiği çabalar hakkında herhangi bir bilgi verilmediğini ve başka bir alternatifin bulunmadığı tespitinin yapılamayacağını vurgulamıştır.

121. Örnekler:

Heathrow havalimanından kaynaklanan gürültüyle ilgili olan *Powell ve Rayner/Birleşik Krallık* davasında (1990, §§ 42-45), Mahkeme, büyük çaplı uluslararası havaalanlarında gerçekleştirilen faaliyetlerin meşru bir amaç güttüğünü ve dolayısıyla çevre üzerindeki olumsuz etkilerin tamamen ortadan kaldırılamayacağını vurgulayarak, bu faaliyetlerin ülkenin ekonomik refahı için gerekliliğini dikkate almıştır. Ayrıca, Heathrow Havalimanı ve çevresinde uçak gürültüsünü kontrol etmek, azaltmak ve telafi etmek üzere, sorumlu makamlar tarafından; uçak gürültü belgelendirmesi, jet motorlu hava araçlarının gece saatlerindeki hareketleriyle ilgili kısıtlamalar, gürültü izleme, rotaların gürültü durumuna göre tercihi olarak belirlenmesi, pistin değişimli olarak kullanılması, gürültü bazında iniş ücretlerinin uygulanması, Gatwick/Heathrow helikopter bağlantısına yönelik iznin iptali, bir gürültü yalıtımı hibe planı ve havalimanına yakın olan ve gürültüden etkilenen mülklerin satın alınması için bir plan vb. bir dizi önlemin getirildiğini kaydetmiştir. Farklı yararlar ve ilgili kişilerin düşünceleri dikkate alınarak aşamalı şekilde kabul edilen bu önlemlerde, oluşturulan uluslararası standartların, uçak teknolojisindeki gelişmelerin ve havalimanı çevresinde yaşayanların maruz kaldığı çeşitli rahatsızlık seviyelerinin gerektiği gibi dikkate alındığını gözlemlemiştir. Gürültüye maruz kalan kişilerin itiraz hakları üzerindeki kısıtlamalara rağmen, soruna yönelik olarak benimsenen politika yaklaşımının veya Birleşik Krallık makamları tarafından benimsenen belirli düzenleyici önlemlerin içeriğinin, pozitif veya negatif başlığı altında 8. maddenin ihlaline yol açtığını savunmak için ciddi bir neden olmadığına karar vermiştir. Mahkeme, Heathrow havalimanına inen ve bu havalimanından kalkan uçaklara yönelik gürültü azaltma önlemlerinin kapsamının uygunluğuna karar verilirken, Birleşik Krallık devletinin kendisine tanınan takdir yetkisini aştığının veya 8. madde kapsamında sağlanması gereken adil dengeyi bozduğunun iddia edilemeyeceğine karar vermiştir.

Benzer şekilde, gece uçuşlarına ilişkin düzenlemelerde yapılan değişiklikler bağlamında Heathrow Havalimanı yakınında yaşayan insanların maruz kaldığı gürültü kirliliğiyle ilgili olan *Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD] davasında (2003, § 126-130), Mahkeme, gece uçuşlarından kaynaklı ekonomik yararlar ile gürültü kirliliğini azaltmak için alınan önlemler arasında bir denge kurma çalışması yapmıştır. Gürültü kirliliğini azaltmak için alınan önlemler bağlamında, öncelikle, itiraz edilen kota sayım sistemine dayalı düzenlemelerle gürültünün azaltılmasının amaçlandığı gözleminde bulunmuştur. Ayrıca, genel olarak uçak gürültüsünün etkilerini azaltmak için uygulanan; gürültüyü kaynağında azaltmak için uçak gürültü sertifikalandırması uygulaması, eski ve daha gürültülü jet uçaklarının aşamalı olarak kullanımdan kaldırılması, rotaların gürültü durumuna göre tercihi olarak belirlenmesi ve kalkış yapan uçaklar için minimum tırmanma eğimleri belirlenmesi, gürültü azaltma yaklaşımına yönelik prosedürler, hava taşımacılığı hareketlerinin sınırlandırılması, havalimanında gürültü bazlı ücret uygulanması, ses yalıtımına yönelik hibe programları ve gürültü nedeniyle ev sahiplerine verilen rahatsızlık için tazminat ödenmesi gibi önlemleri de dikkate almıştır. Mahkeme ayrıca, belirli bir mahalde yaşayan sınırlı sayıda kişinin genel bir önlemden özellikle etkilendiği durumlarda, bu kişilerin

tercih etmeleri hâlinde mali kayıp olmaksızın başka bir yere taşınabilmelerinin, söz konusu genel önlemin makullüğü bakımından önem taşıyan bir husus olarak görülmesi gerektiğini vurgulayarak, civardaki ev sahiplerinin mülklerini mali kayıp olmaksızın satabileceklerini de göz önünde bulundurmıştır. Ayrıca Mahkeme, 8. maddenin ihlal edilmediğini tespit ederken, incelemelerin ve araştırmaların yapıldığını, kamunun gerektiği gibi bilgilendirildiğini, ilgili Danışma Belgesine erişebildiğini, gözlemlerini ortaya koyabildiğini ve uygun gördüğü herhangi bir beyanda bulunabildiğini dikkate alarak, karar verme sürecinin uygun şekilde yürütüldüğünü kaydetmiştir.

Bir çelik fabrikasının yakınında yaşayan bir kişinin maruz kaldığı kirlilikten şikâyet ettiği [Fadeyeve/Rusya](#) davasında (2005, §§ 99-134), Mahkeme, iç hukuka uygunluk, meşru bir amacın varlığı ve demokratik bir toplumda fabrika faaliyetlerine duyulan ihtiyaç konularını değerlendirmiştir (pozitif yükümlülükler daha geleneksel bir yaklaşım için ayrıca bkz. [Ledyaeva ve Diğerleri/Rusya](#), 2006, §§ 101-110). Çelik fabrikasının faaliyetlerini sürdürmesinin, bölgedeki ekonomik faaliyetlere katkıda bulunmak üzere meşru bir amaç güttüğü konusunda devletle hemfikirdir. Adil bir dengenin kurulup kurulmadığını incelerken, her şeyden önce, başvurunun yetkililer tarafından kendisine başka bir konut sağlanması gerektiği yönündeki iddiasını dikkate almıştır. Başvurucunun yaşadığı yerin çelik fabrikasının sıhhi güvenlik bölgesi içerisinde bulunduğuna, bu bölgede ise endüstriyel kirlilik seviyesinin güvenli seviyeleri aştığına ve prensipte iç hukuk uyarınca herhangi bir konutun bulunmasının yasak olduğuna dikkat çekmiştir. Bununla birlikte, başvurunun konutu Devletten hukuka uygun olarak edindiğini kaydederek, başvurunun şikâyet edilen durumu kendisinin yaratmış olmasını veya bir şekilde bundan sorumlu olmasını ihtimal dışı tutmuştur. Mahkeme ayrıca, başvurunun bir başka konuta taşınmadığını ve bu durumda iç hukuk uyarınca sunulan tek çözümün, başvurucuyu barınma için bir bekleme listesine almak olduğunu kaydetmiştir. Mahkeme, öngörülebilir gelecekte yeni bir konut sağlanmasına dair bir umut olmadığından, yerel mahkemelerce uygulanan önlemin başvuru için herhangi bir fark yaratmadığı ve başvurucuya kirliliğin kaynağından uzaklaşmak konusunda gerçekçi bir umut vermediği sonucuna varmıştır. Mahkeme ayrıca, Devletin kirliliği önlemek veya azaltmak için başka önlemler alıp almadığını da tespit etmeye çalışmıştır. Önceki on ila yirmi yılda emisyonların azaltılmasında önemli ilerleme kaydedilmiş olmasına rağmen, çevresel durumun genel olarak iyileştirilmesi sürecinin çok yavaş ilerlediğini kaydetmiştir. Ayrıca Devletin, çelik fabrikalarının yakınında yaşayan kişilerin yararlarını dikkate almak için ne gibi pratik önlemleri aldığını açıklamadığını kaydetmiştir. Sonuç olarak, fabrika çevresinde söz konusu olan durum nedeniyle, bu bölgede yaşayan kişilere özel muamele edilmesi gerekirken, Devletin, başvurucuya, tehlikeli bölgeden uzaklaşmasına yardımcı olacak herhangi bir etkili çözüm önermediğini gözlemlemiştir. Ayrıca, kirliliğe neden olan söz konusu fabrikanın faaliyetleri yerel çevre standartlarını ihlal etmesine rağmen, Devletin, kirlilikten etkilenen yerel nüfusun yararlarını dikkate almak amacıyla, endüstriyel kirliliği kabul edilebilir seviyelere indirebilecek etkili önlemleri tasarladığına veya uyguladığına dair hiçbir işaret olmadığını gözlemlemiştir. Mahkeme, davalı Devlete tanınan geniş takdir yetkisine rağmen, Devletin, toplumun çıkarları ile başvurunun konutuna ve özel hayatına saygı hakkından etkin biçimde yararlanması arasında adil bir denge kuramadığı sonucuna varmıştır.

Gece saatlerinde bir bardan gelen gürültüyle ilgili olan [Sciavilla/İtalya](#) (karar) davasında (2000) Mahkeme, belediye başkanı tarafından bar sahibinin haklarına yönelik kısıtlamalar getirildiği, mahkemelerce bar sahibinin başvurucuya tazminat ödemesine hükmedildiği ve belediye başkanı tarafından işlem yapılmasından bir yıl dokuz ay sonra gürültünün kesildiği göz önüne alındığında yetkililerin başvurunun konutuna, özel ve aile hayatına saygı hakkını korumak için gerekli çabayı sarf ettiği ve bu hak ile bar yöneticisinin hakları arasında adil bir denge kurduğu sonucuna varmıştır. Mahkeme, başvurunun açıkça temelden yoksun olduğuna karar vermiştir.

Özel bir havalimanından kaynaklanan gürültü rahatsızlıkları ile ilgili [Ashworth ve Diğerleri/Birleşik Krallık](#) (karar) davasında (2004), Mahkeme, gürültü sorunları da dâhil olmak üzere yerel havaalanlarının işletilmesine ilişkin konuların yerel olarak çözüme kavuşturulması gerektiği ve nihai düzenleme yetkisinin mahkemelerin denetimine tabi olarak Hükûmete ve Sivil Havacılık İdaresine ait olduğu

yönündeki Devletin politikasının; mevzuat çerçevesinin ve yerel düzenlemelerin birbiriyle çatışan yararlar arasında adil bir dengeyi koruyacak şekilde olduğunun gösterilmesi şartıyla, prensipte 8. madde kapsamında kabul edilebilir olduğuna karar vermiştir. Mahkeme, hukuki çerçeveyi ve yerel düzenlemeleri göz önünde bulundurarak ve havalimanından kaynaklanan gürültü rahatsızlığının (varsa) genel olarak konut fiyatları veya özel olarak başvuruçuların mülklerinin değeri üzerindeki etkisini göstermek için ya da gerçekçi bir taşınma imkânının bulunmadığını tespit etmek için herhangi bir kanıtın sunulmadığını dikkate alarak, Devletin kendisine tanınan takdir yetkisini aştığını veya adil bir denge kurmak ve başvuruçuların 8. madde kapsamındaki haklarını güvence altına almak için uygun önlemleri almadığını tespit edememiştir.

Botti/İtalya (karar) davasında (2004), Mahkeme, halkın erişebildiği yerlerde sigara içmeyenlerin pasif içiciliğe maruz kalması konusunu 2. ve 8. maddeler kapsamında ele almıştır. Mahkeme, sigara içmeyen bir kişi olarak başvuruçunun yararının sigara içmeye devam eden diğer bireylerin yararıyla çatıştığını ve ulusal makamların sahip olduğu takdir yetkisini göz önünde bulundurarak, kamuya açık yerlerde sigara içilmesine ilişkin geniş çaplı bir yasağın bulunmamasının, İtalya Devletinin başvuruçunun Sözleşme'nin 2. ve 8. maddeleri kapsamındaki haklarını korumadaki başarısızlığı olarak değerlendirilemeyeceğine karar vermiştir.

Mahkeme, cezaevinde pasif içicilikle ilgili olan *Aparicio Benito/İspanya* (karar) davasında (2006) da benzer bir yaklaşım benimsemiştir. Üye Devletlerin pasif içiciliğe karşı tek tip bir müdahale benimsemediğini kaydetmiş ve Devletlere toplumun her kesiminde benimsenecek belirli bir davranışı dayatmanın Mahkemenin görevi olmadığına dikkat çekmiştir. Açıklamak gerekirse, kendisine ait bir hücreye sahip olan başvuruçunki gibi durumların ve sigara içmeyen hükümlülerin hücrelerini sigara içenlerle paylaştığı durumların bir arada görüldüğüne ve cezaevinde sigara içilmesi bakımından bu durumlara yönelik herhangi bir standart yaklaşımın bulunmadığına dikkat çekmiştir. Benzer şekilde, İspanya gibi bazı Taraf Devletler sigara içilmesine izin verilen ortak alanları kısıtlarken, diğerleri bu tür kısıtlamalar getirmemiştir. Mahkeme, Taraf Devletlerde sigara içme ve sigara içmenin cezaevlerinde düzenlenme şekli konusunda bir fikir birliğinin olmamasını ve davanın özel koşullarını göz önünde bulundurarak, 8. madde kapsamındaki şikâyetin açıkça temelden yoksun olduğunu beyan etmiştir.

Elektromanyetik aşırı duyarlılıktan muzdarip olan bir kişinin cep telefonu baz istasyonlarının planlı kurulumu hakkındaki endişeleri ile ilgili olan *Luginbühl/İsviçre* (karar) davasında (2006), Mahkeme, öncelikle yerel standartlara uyulduğunu ve ikinci olarak bu tür bir altyapının halk sağlığına zararının henüz bilimsel olarak kanıtlanmadığını kaydetmiştir. Başvuruçunun elektromanyetik aşırı duyarlılıkla ilgili durumuna rağmen, Devletin geniş takdir yetkisi ve modern toplumun kapsamlı bir cep telefonu şebekesine sahip olma konusundaki yararı dikkate alındığında, başvuruçunun haklarının korunması için, radyo sinyallerine ilişkin geçerli düzenlemeleri yapmaktan ve bunlara uyulmasını sağlamaktan daha kapsamlı önlemler alınmasına dair bir yükümlülüğün Devlete yüklenmesinin şart olduğu sonucuna varmanın makul ve uygun olmadığına karar vermiştir. 8. madde kapsamındaki şikâyetin açıkça temelden yoksun olduğunu beyan etmiştir.

Ward/Birleşik Krallık (karar) davasında (2004), kara yolu ve demir yolu altyapılarına yakın bir gezgin konaklama sahasında karavanda yaşayan bir kişi, maruz kaldığı gürültü ve kirlilikten şikâyet etmiştir. Mahkeme, yetkililerce, başvuruçunun konutuna veya özel hayatına saygı gösterilmesi hakkına müdahale edilmediği veya herhangi bir saygısızlık gösterilmediği sonucuna varmıştır. Başvuruçunun başka bir alternatifi olmadığının gösterilmediğini kaydederek ve durumu iyileştirmek için önlemler alınmış olduğu gerçeğini göz önünde bulundurarak, kurşunlu benzin kullanımının yasaklanmasının çocuklar için önemli bir sağlık sorununu ortadan kaldırdığı, yerel mahkemelerce yerel konseyin sahada yenileme çalışmaları yapmak amacıyla büyük bir Devlet hibesi aldığına dikkat çekildiği ve çevre koruma mevzuatı kapsamında başvurulabilecek hukuk yolları bulunduğu gözlemlerini yapmıştır.

Kara yolu altyapılarının yakınında yaşayan kişilerin dizel araçlar tarafından yayılan dumanlardan kaynaklı kirlilikten şikâyet ettikleri *Greenpeace E.V. ve Diğerleri/Almanya* (karar) davasında (2009),

Mahkeme, davalı Devletin dizel araç emisyonlarını azaltmak üzere önlemler aldığını gözlemleyerek, Devletin başvuruçular tarafından tavsiye edilen özel önlemi (dizel araçlara partikül filtrelerinin takılmasının zorunlu hâle getirilmesi) almayı reddetmesi nedeniyle bireyin ve bir bütün olarak toplumun çıkarları arasında adil bir denge kurmayarak takdir yetkisini aştığının başvuruçular tarafından gösterilemediğine karar vermiştir.

Bir şehir içi kara yolunun yakınında yaşayan bir kişinin, yakındaki bir otoyolda ücretli geçiş uygulamasının başlatılmasının ardından oluşan yoğun trafikten kaynaklı gürültü, titreşim, kirlilik ve rahatsız edici kokulardan şikâyet ettiği *Deés/Macaristan* davasında (2010, §§ 22-24), Mahkeme, yetkililer tarafından rahatsızlıkları azaltmak için (üç yan yol inşaatının yapılması, gece hız sınırının düşürülmesi, trafik ışıklarının yerleştirilmesi ve ağır araçların erişimini yasaklayarak trafiği yeniden yönlendiren yeni yol işaretlerinin konulması gibi) adımların atıldığını kaydetmiştir. Bununla birlikte Mahkeme, bu önlemlerin yetersiz kaldığını ve bunun sonucunda başvuruçunun uzun bir süre boyunca, kendisini orantısız bir sıkıntıya sokan, aşırı gürültüden kaynaklı bir rahatsızlığa maruz kaldığını kaydetmiştir. Devletin mahalledeki trafiği yavaşlatmaya ve yeniden düzenlemeye yönelik çabalarına rağmen, yasal normlarda belirtilen düzeylerin birkaç yıldır aşıldığını gözlemleyen Mahkeme, başvuruçunun yaşadığı sokağın, konutundan faydalanmasını engelleyen, doğrudan ve ciddi bir sıkıntıdan etkilendiğini değerlendirmiş ve davalı Devletin, başvuruçunun konutuna ve özel hayatına saygı hakkını güvence altına alma konusundaki pozitif yükümlülüğünü yerine getirmediğini tespit etmiştir.

Bir konut binasında faaliyet gösteren bir internet kafeden kaynaklanan gürültü ve rahatsızlıklarla ilgili olan *Mileva ve Diğerleri/Bulgaristan* davasında (2010, §§ 99-102), Mahkeme, bir dizi şikâyet alınmasına ve kafenin gerekli izin olmaksızın faaliyet gösterdiğinin tespit edilmesine rağmen, polis ve belediye yetkililerince, kafe faaliyetlerinin aynı binada yaşayan kişilerin refahı üzerindeki etkisini tespit etmek için etkili adımlar atılmadığını veya konut binalarındaki gürültü ile ilgili düzenlemeleri açıkça ihlal ettiği anlaşılan rahatsızlıkları kontrol altında tutmak için yetkilerin kullanılmadığını kaydetmiştir. Belediye, konut binalarındaki ticari yapıların mevcudiyeti ile bu binalarda yaşayan kişilerin refahı arasında bir uzlaşmaya varmayı amaçlayan iç hukuk kurallarına uyulup uyulmadığını tespit etmeye çalışmaksızın, kulübün bulunduğu dairenin ticari binaya dönüştürülmesine yönelik bir planı onaylamıştı. Belediye daha sonra kafenin işletme iznini kafe müşterilerinin bina sakinlerinin kullandığı kapıdan değil de arka kapıdan girmesi şartına bağlamış, ancak bu şart, kafenin açılmasından yaklaşık iki buçuk yıl sonra getirilmiş olup bu şarta uyulmamıştır. Ayrıca yerel mahkeme, dairenin internet kafe olarak kullanılmasını yasaklayarak su ve elektriğinin kesilmesi talimatını veren Bölge Yapı Kontrol Müdürlüğü kararının yürütmesini durdurmuş, bu durum da, yargılamaların süresi ile birlikte dikkate alındığında, başvuruçuların haklarının etkin bir şekilde korunmasını engellemiştir. Mahkeme, davalı Devletin konuya gereken özeni göstermediği veya tüm çatışan yararları gerektiği gibi dikkate almadığı ve dolayısıyla başvuruçuların konutlarına, özel ve aile yaşamlarına saygı gösterilmesi hakkını güvence altına alma konusundaki pozitif yükümlülüğünü yerine getirmediği sonucuna varmıştır.

Bir kömür madeninden, bir kömür işleme fabrikasından ve atık yığınlarından kaynaklanan su, hava ve toprak kirliliği ile ilgili olan *Dubetska ve Diğerleri/Ukrayna* davasında (2011, §§ 146-156), Mahkeme, yetkililer tarafından zararlı etkileri en aza indirmek için birtakım adımlar atıldığını kaydetmiştir: itiraz edilmeyen bir hukuki çerçeve mevcuttu; kirlilik seviyeleri düzenli olarak ölçülmekteydi; madene ve fabrikaya yaptırımlar uygulanmıştı; bir tampon bölge tespit edilmişti; içme suyu sağlamak için bir su kemeri inşa edilmişti ve başvuruçulara bir başka konut temin etmek için çeşitli planlar yapılmıştı. Yine de Mahkeme, bu çabalara rağmen, yetkililerce başvuruçuların on iki yıldan daha uzun süren söz konusu dönem boyunca neredeyse hiçbir değişiklik olmayan kişisel durumu için etkili bir çözüm ortaya konulmadığını kaydetmiştir. Nitekim, madenin ve fabrikanın sahibi olan Devlet, başvuruçuların durumuyla ilgili olarak iki ana politika seçeneğini (başvuruçuların daha güvenli bir alana taşınmalarını kolaylaştırmak ya da kirliliğin etkilerini bir şekilde azaltmak) değerlendirmiştir. Bir başka konut temin etme seçeneği ve alınması amaçlanan hafifletici önlemler (bir tampon bölge yönetim planının yürürlüğe

konulması gibi) hiçbir zaman netice vermemiştir.

Yılda iki ayrı hafta boyunca gerçekleştirilen havai fişek gösterilerinden kaynaklı gürültü ile ilgili olan *Zammit Maempel/Malta* davasında (2011, §§ 68-69), Mahkeme, havai fişeklerin polis ve itfaiyecilerin gözetiminde atılacağı ve zorunlu sigorta kapsamına alınacağı şekilde söz konusu faaliyetin Devlet tarafından düzenlenmiş ve gösterileri gerçekleştiren üçüncü kişilere yükümlülükler getirilmiş olmasına önem vermiştir.

Başvurucuların birkaç ay boyunca sokaklarda biriken atıkların yol açtığı kirlilik ve rahatsızlıklardan şikâyet ettiği *Di Sarno ve Diğerleri/İtalya* davasında (2012, §§ 111-112), Mahkeme, kişilerin özel hayatlarına ve konutlarına saygı gösterilmesi haklarının ihlal edildiğine ilişkin tespitini, yetkililer tarafından uzun bir süre boyunca atık toplama, işleme ve bertaraf hizmetinin düzgün işleyişinin sağlanamamasına dayandırmıştır.

Bir bardan gelen gürültü ile ilgili olan *Udovičić/Hrvatistan* davasında (2014, §§ 152-160), Mahkeme, başvurunun yetkili idari makamlar nezdinde yaptığı tüm şikâyet ve işlemlere rağmen, idari makamların on yıldan daha uzun bir süredir uygun herhangi bir karara varamadığını kaydetmiştir. Mahkeme, durumun on yıldan fazla bir süredir bu şekilde devam etmesine izin veren davalı Devletin, konuya gereken özeni göstermediği ve tüm çatışan yararları gerektiği gibi dikkate almadığı ve dolayısıyla başvurunun konutuna, özel ve aile yaşamına saygı gösterilmesi hakkını güvence altına alma konusundaki pozitif yükümlülüğünü yerine getirmede sonucuna varmıştır.

Bir kişinin bir kireç taşı ve çimento fabrikasından kaynaklanan gürültüden şikâyet ettiği *Podelean/Romanya* (karar) davasında (2019), Mahkeme, Devletin pozitif yükümlülüklerini yerine getirdiğini tespit ederken dört faktöre özel önem vermiştir. Bunlar, başvurunun durumu bilmesine rağmen gürültü kaynağının yakınında yaşamaya karar vermiş olması; maruz kaldığı sesle ilgili rahatsızlıklara eşlik eden diğer gürültü kaynakları hakkında yetkililere ve mahkemelere şikâyetle bulunmamış olması; gerekli usuli güvencelerinden yararlanmış olması ve yerel makamların (fabrikanın faaliyetinin çevre izinlerine göre yürütülmesini sağlayarak, gürültü seviyelerini ölçerek, modernizasyon ve ses yalıtımı çalışmaları yaparak) gürültüyü azaltmaya çalışmış olmasıdır. Mahkeme, yetkililerin çabaları sonucunda gürültü seviyelerinin iç hukukta belirtilen sınırın altına düşmemiş olmasına rağmen, bu durumun, kısmen diğer kirlilik kaynaklarından ve başvurunun tüm bu kaynaklardan şikâyet etmek için yerel düzeyde işlem başlatmama kararından dolayı ortaya çıktığına karar vermiştir.

β. Tehlikeli faaliyetlere özgü hususlar: önleme ve bilgilendirme

• Önlemeye vurgu yapılması

122. Mahkeme, *tehlikeli faaliyetler bağlamında*, Sözleşme'nin 2. ve 8. maddeleri kapsamındaki pozitif yükümlülüklerin kapsamının büyük ölçüde örtüştüğünü vurgulamıştır. Dolayısıyla, 8. madde kapsamındaki pozitif yükümlülük, ulusal makamların, 2. madde kapsamındaki pozitif yükümlülükleri bağlamında kendilerinden beklenenlerle aynı pratik önlemleri almalarını gerektirmektedir (*Kolyadenko ve Diğerleri/Rusya*, 2012, §§ 212 ve 216; *Brincat ve Diğerleri/Malta*, 2014, § 102).

123. Özellikle, 2. madde çerçevesinde olduğu gibi, başvuruçuların 8 § 1 maddesi kapsamındaki haklarını korumak için tüm uygun önlemleri almaya yönelik pozitif yükümlülük, her şeyden önce Devlete, çevre ve insan sağlığına yönelik zararların etkili bir şekilde önlenmesini sağlamak için tasarlanmış bir yasal ve idari çerçeve oluşturmaya yönelik birincil bir görev yükler (*Tătar/Romanya*, 2009, § 88).

Mahkeme, 8. madde kapsamındaki şikâyetleri incelerken, *başta tehlikeli faaliyetlerle ilgili davalar* olmak üzere, bir Devletin karmaşık çevresel ve ekonomik politika sorunlarıyla karşı karşıya olduğu davalarda, Devletin, özellikle söz konusu olan potansiyel risk düzeyi olmak üzere, ilgili faaliyete özgü nitelikleri dikkate alan düzenlemeler yapması gerektiğini vurgulamıştır. Düzenlemeler faaliyetin ruhsatlandırılmasını, kurulmasını, işletilmesini, güvenliğini ve denetimini kapsamlı ve söz konusu

faaliyet alanının doğasında var olan riskler nedeniyle yaşamları tehlikede olabilecek vatandaşların etkin bir şekilde korunmasını sağlamak için ilgili herkesin pratik önlemler almasını zorunlu kılmalıdır [*Tatar/Romanya*, 2009, § 88; *Brândușe/Romanya*, 2009, § 63; *Băcilă/Romanya*, 2010, § 61; *Di Sarno ve Diğerleri/İtalya*, 2012, § 106; *Fieroiu ve Diğerleri/Romanya* (karar), 2017; *Jugheli ve Diğerleri/Gürcistan*, 2017, § 75; *Cordella ve Diğerleri/İtalya*, 2019, § 159].

124. Örnekler:

Băcilă/Romanya davasında (2010, §§ 66-73), başvuru, bir kurşun ve çinko fabrikasını işleten bir şirkete, söz konusu fabrikanın kirlilik düzeyini yerel sakinlerin refahı için uygun olan düzeylere indirmesi için gereken yaptırımların yerel makamlarca uygulanmadığından şikâyetçi olmuştur. Mahkeme, Devlet tarafından fabrikanın işletme izinlerinin ekinde bulunan ve kirliliğin azaltılmasına yönelik önlemlerin gerektiği gibi uygulandığına dair herhangi bir kanıt sunulmadığını ve yerel makamların fabrika faaliyetlerinden kaynaklanan ciddi kirlilik sorunlarının farkında olmalarına rağmen fabrikanın gerekli izin olmaksızın üç yıl boyunca faaliyet gösterdiğine ve işletmeciyeye karşı herhangi bir önlem almak için birkaç yıl beklediklerine dikkat çekmiştir. Mahkeme, yerel makamların belediyenin en büyük işverenin ekonomik faaliyetlerini sürdürmesiyle ilgili yararların, ilgili kişilerin dengeli ve sağlıklı bir çevreden yararlanma hakkından öncelikli olamayacağı değerlendirmesinde bulunmuştur. Mahkeme, davalı Devlete tanınan takdir yetkisine rağmen, davalı Devletin, şehrin yararları ve ekonomik refahı (ana yerel işverenin faaliyetlerinin korunması) ile başvurunun konutuna ve özel ve aile hayatına saygı hakkından etkin biçimde yararlanması arasında adil bir denge kuramadığı sonucuna varmıştır.

Kolyadenko ve Diğerleri/Rusya davasında (2012, §§ 215-216) Sözleşme'nin 8. maddesinin ve 1 no.lu Protokol'ün 1. maddesinin ihlal edildiğini tespit eden Mahkeme, Sözleşme'nin 2. maddesi kapsamındaki tespitine tekrar atıfta bulunmuştur (yukarıdaki 2. maddeyle ilgili bölüme bakın): 1. Yetkili makamlar, bir su deposunun işletilmesinden kaynaklanan riskleri etkin bir şekilde değerlendirmelerini ve ilgili teknik standartlara uygun olarak su deposunun yakınında kentsel gelişim politikalarını uygulamalarını sağlayan açık bir hukuki ve idari çerçeve oluşturmamıştır.

2. Sorumluları, bölgede yaşayan nüfusun yeterli düzeyde korunmasını sağlamak ve özellikle nehir kanalını su deposundan acil su tahliyeleriyle başa çıkabileceği kadar temiz tutmak, bir acil durum uyarı sistemi kurmak ve su deposunun işletilmesiyle bağlantılı potansiyel riskler hakkında yerel halkı bilgilendirmek için gerekli adımları atmaya teşvik edecek tutarlı bir denetim sistemi mevcut değildi.

3. Çeşitli idari makamlar arasında, dikkatlerine sunulan risklerin insan hayatını tehlikeye atacak kadar ciddi hâlâ gelmemesini sağlamak için yeterli koordinasyon ve iş birliğinin olduğu tespit edilememiştir. Mahkeme ayrıca, başvuru sel nedeniyle şikâyetle bulunduktan sonra bile yetkililerin herhangi bir adım atmadığını ve bunun sonucunda su deposu yakınında yaşayanların yaşamlarına yönelik riskin karar tarihine kadar hâlâ devam ettiğini kaydetmiştir.

Bir Devlet tersanesinde çalışan işçilerin asbeste maruz kalmasıyla ilgili olan *Brincat ve Diğerleri/Malta* (2014, §§ 103-117) davasında Mahkeme, düzenlemelerin yetersizliği ve önlemlerin kısmen uygulanmış olması nedeniyle, mezotelyoma hastalığından dolayı hayatını kaybeden başvurulardan biri bakımından 2. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (yukarıdaki 2. maddeyle ilgili bölüme bakın). Bu sonuca varmasına neden olan gerekçelere dayanarak, hayatta kalan başvuru sahipleri açısından 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir.

Bir termik santralden kaynaklanan hava kirliliğine ilişkin *Jugheli ve Diğerleri/Gürcistan* davasında (2017, §§ 73-78), Mahkemenin ihlale ilişkin tespiti, iki olguya dayanmaktadır. Birincisi, ilgili tarihte tehlikeli faaliyetlere ilişkin önleyici düzenlemelerin bulunmadığını kaydederek, termik santralin potansiyel olarak tehlikeli faaliyetleri için fiilen yürürlükte olan bir düzenleyici çerçevenin bulunmamasının, termik santralin, hava kirliliğini ve bunun başvuru sahiplerinin sağlığı ve refahı üzerindeki olumsuz etkisini önlemeye veya en azından azaltmaya yönelik herhangi bir güvence olmaksızın, başvuru sahiplerinin evlerinin hemen yakınında faaliyet gösterebileceği anlamına geldiğini gözlemlemiştir. İkinci olarak, Mahkeme, yetkililerce nüfusun maruz kaldığı ekolojik rahatsızlık kabul edilmesine rağmen, yetkililerin bu durum

karşısında tepkisiz kaldığına dikkat çekmiştir. Mahkeme, çevre konularıyla ilgili davalarda yetkililere tanınan takdir yetkisine rağmen, davalı Devletin, toplumun faaliyet hâlindeki bir termik santrale sahip olması konusundaki yararları ile başvuruçuların evlerine ve özel hayatlarına saygı gösterilmesi haklarını etkin bir şekilde kullanmaları arasında adil bir denge kuramadığı sonucuna varmıştır.

Yerel sakinlerin, sağlıklarını ve doğal çevreyi Taranto'daki bir çelik işleme tesisinden kaynaklanan zehirli emisyonlardan korumak için Devlet tarafından yeterli müdahalede bulunulmadığından şikâyet ettikleri *Cordella ve Diğerleri/İtalya* davasında (2019, §§ 162-174), Mahkeme, yerel düzeyde yürütülen çeşitli çalışmalarda bu emisyonların çevre ve halk sağlığı üzerindeki etkilerinden söz edildiğini ve emisyonlara maruz kalınması ile bir dizi ciddi hastalık ve ölüm oranlarındaki artış arasında bir illiyet bağı olduğunun vurgulandığını kaydetmiştir. Mahkeme, bölgedeki kirliliği azaltmak için yetkililer tarafından yapılan girişimlerin istenen sonuçları vermediğini ve özellikle, ilgili adli makamların kimyasal ve epidemiyolojik bilirkişi raporlarına dayanarak sağlık ve çevre açısından ciddi riskler olduğunu tespit etmesine rağmen, çelik üretim faaliyetlerinin sürekliliğini güvence altına almak için Devlet tarafından birçok kez müdahalede bulunulduğunu kaydetmiştir. Mahkeme, başvuruçuların ve daha genel olarak risk altındaki bölgelerde yaşayan tüm nüfusun sağlığını tehlikeye atan bir çevre kirliliği durumunun devam ettiğine ve mevcut durumda, bu kişilerin, söz konusu bölgelerde kirliliğin azaltılmasına yönelik çalışmaların ilerlemesi ve özellikle ilgili çalışma takvimi konusunda bilgiden yoksun bırakıldığına işaret ederek, fabrika üretim faaliyetleriyle ilgili çevresel sorunların yetkililer tarafından idaresinde bir çıkmaza girildiği sonucuna varmıştır. Sonuç olarak, yetkililerin, başvuruçuların özel hayatlarına saygı gösterilmesi hakkının korunmasını sağlamak için gerekli tüm adımları atmadıkları sonucuna varmıştır.

• **Bir sağlık tehlikesine maruz kalan ve herhangi bir karar verme sürecinin dışında olan kişilere yönelik bilgiler**

125. 8. madde uyarınca, tehlikeli faaliyetler alanında, herhangi bir karar verme süreci dışında kalanlar da dâhil olmak üzere sağlık riskine maruz kalan kişiler, riski değerlendirmelerine imkân tanıyan mevcut bilgilere erişebilmelidirler (*Guerra ve Diğerleri/İtalya*, 1998, § 60) (bir karar verme süreci çerçevesinde bilgiye erişim konusuyla ilgili olarak, aşağıya bakınız).

126. Bir Devletin tehlikeli faaliyetleri gerçekleştiren kişilerin sağlığı üzerinde gizli ve olumsuz sonuçları olabilecek tehlikeli faaliyetler gerçekleştirmesi hâlinde, ulusal güvenliği ilgilendiren bir durum söz konusu değilse, 8. madde kapsamındaki özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı, bu kişilerin ilgili ve uygun tüm bilgileri talep edebilmelerini sağlayan, etkili ve erişilebilir bir usulün tesis edilmesini gerektirir (*McGinley ve Egan/Birleşik Krallık*, 1998, § 101; *Roche/Birleşik Krallık* [BD], 2005, § 162; *Hardy ve Maile/Birleşik Krallık*, 2012, § 246).

127. Bazı kararlarda, 8. madde (*Tatar/Romanya*, 2009, §§ 120-124; *Brândușe/Romanya*, 2009, § 74; *Di Sarno ve Diğerleri/İtalya*, 2012, §§ 107 ve 113) ve 2. madde (yukarıya bakınız) uyarınca Devletin kendiliğinden bilgi sağlamakla yükümlü olduğunun öne sürüldüğü görülmektedir.

128. **Örnekler:**

Üretim döngüsü sırasında büyük miktarlarda yanıcı gaz ve zehirli madde salınımının gerçekleştiği ve bu nedenle 150 kişinin hastaneye kaldırıldığı, “Seveso yüksek risk” düzeyinde sınıflandırılan bir kimyasal madde fabrikasının yakınında yaşayan kişilerin durumuyla ilgili olan *Guerra ve Diğerleri/İtalya* davasında (1998, § 60), Mahkeme, başvuruçuların fabrikada bir kaza olması durumunda tehlikeye maruz kalan bir kasabada yaşamaya devam etmeleri hâlinde kendilerinin ve ailelerinin karşı karşıya kalabileceği riskleri değerlendirmelerini sağlayacak önemli bilgilerden mahrum bıraktığı için, davalı Devletin, başvuruçuların özel ve aile hayatlarına saygı hakkını koruma yükümlülüğünü yerine getirmedişine karar vermiştir.

Nükleer silahlara yönelik bir dizi atmosferik test sırasında askerlerin radyasyona maruz kalmasıyla ilgili olan *McGinley ve Egan/Birleşik Krallık* davasında (1998, §§ 101-103), Mahkeme, bir Devletin tehlikeli

faaliyetleri gerçekleştirirken söz konusu faaliyetlere katılan kişilerin sağlığı üzerinde gizli ve olumsuz sonuçları olabilecek durumlarda, 8. madde kapsamındaki özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı uyarınca, bu kişilerin ilgili ve uygun tüm bilgileri talep edebilmelerini sağlayan, etkili ve erişilebilir bir usulün tesis edilmesi gerektiğine karar vermiştir. Başvurucuların, davanın koşulları altında, testlerden sonra Christmas Adası'nda kaydedilen radyasyon düzeyine ilişkin belgeleri talep etmelerine izin verecek bir usule erişebildiklerini kaydeden Mahkeme, bu hükmün ihlal edilmediğine karar vermiştir.

Benzer şekilde, bir askerin araştırma amacıyla düşük dozlarda hardal gazına ve sinir gazına maruz kalması ve akabinde kendisine bir dizi hastalık teşhisi (geç başlangıçlı bronşiyal astım, hipertansiyon ve kronik obstrüktif solunum yolu hastalığı) konulmasıyla ilgili olan *Roche/Birleşik Krallık* [BD] davasında (2005, §§ 162-167), Mahkeme, yetkililerin, başvurucunun testlere katılımı sırasında maruz kaldığı herhangi bir riski değerlendirmesine imkân sağlayacak tüm ilgili ve uygun bilgilere erişmesini sağlayan etkili ve erişilebilir bir usul sağlama konusunda pozitif bir yükümlülüğe sahip olduklarına karar vermiştir. Bu durumda, *McGinley ve Egan/Birleşik Krallık* davasında (1998) kullanılan usulün yalnızca emekli maaşlarıyla ilgili uyuşmazlıklar için geçerli olması nedeniyle söz konusu yükümlülüğü yerine getirmeyeceği kanaatine varmış ve 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir.

Siyanürleme yönteminin uygulandığı bir altın madeninde meydana gelmiş ve sağlıkla ilgili ve çevresel boyutta doğurduğu önemli sonuçlar uluslararası araştırmalarda ve raporlarda kayıt altına alınmış bir kazayla ilgili olan *Tatar/Romanya* davasında (2009, §§ 120-124), Mahkeme, yetkililerce, kazanın yerel sakinlerin sağlığı ve çevre üzerindeki geçmiş, şimdiki ve gelecekteki sonuçları ve gelecekte benzer olaylara maruz kalan nüfusların koruma altına alınmasına ilişkin önleyici tedbirler ve tavsiyeler hakkında yeterli ve ayrıntılı bilgi sağlanması gerektiğini vurgulamıştır. Mahkeme, başvurulardan birinin; kendisinin ve ailesinin maruz kaldığı potansiyel riskler hakkında idari ve adli yetkililerden bilgi almak ve sorumluların yargılanmasını sağlamak için birçok girişimde bulunduğunu, ancak bu girişimlerin başarısız olduğunu kaydetmiştir. Mahkeme, yetkililerin, başta başvurucular olmak üzere ilgili toplum grubunu bilgilendirme görevlerini yerine getirmediğini ve bu kişilerin, benzer bir kazanın tekrar meydana gelmesini önlemek için alınacak olası önlemler veya böyle bir durumda alınması gereken önlemler hakkında bilgi edinemediklerini kaydetmiştir.

Bir hükümlünün tutuklu bulunduğu cezaevinin yakınındaki belediye çöplüğünden şikâyetçi olduğu *Brândușe/Romanya* davasında (2009, § 74) Mahkeme, çöplüğün kapatılmasına yönelik süreci başlatan belediyenin, çöplükten kaynaklanan çevre ve halk sağlığı riskleri hakkında halkı bilgilendiren veya uyarı herhangi bir bilgi veya uyarı işaretinin sahaya konulmamış olması nedeniyle ceza almış olduğu gerçeğine özel önem vermiştir. Mahkeme ayrıca, itiraz edilen çöplükle ilgili olarak yetkililerden bilgi talep eden (başta başvuru olmak üzere) mahkûmların, etki çalışmalarının sonuçlarına ve maruz kaldıkları sağlık riskini değerlendirme imkânı sağlayacak bilgilere etkin bir şekilde erişebilmelerinin sağlanması için yetkililerce alınan önlemlerin Devlet tarafından açıklanmadığını kaydetmiştir.

Başvurucuların İtalya'nın Campania bölgesindeki atık toplama, işleme ve bertaraf hizmetlerinin kötü yönetiminden kaynaklanan kirlilik ve diğer rahatsızlıklardan şikâyet ettikleri *Di Sarno ve Diğerleri/İtalya* davasında (2012, §§ 107 ve 113) Mahkeme, halkın maruz kaldığı riski değerlendirmesine imkân tanıyan bilgilere erişiminin özel önemini vurgulamıştır. Ayrıca, İtalya tarafından onaylanan, Çevresel Konularda Bilgiye Erişim, Halkın Karar Alma Sürecine Katılımı ve Adalet Erişimine Dair Aarhus Sözleşmesi'nin 5 § 1 (c) maddesi uyarınca, her Tarafın "ister insan faaliyetlerinden isterse doğal nedenlerden kaynaklanıyor olsun, insan sağlığına veya çevreye yönelik herhangi bir yakın tehdidin ortaya çıkması durumunda, tehditten kaynaklanan zararı önlemek veya azaltmak için halkın önlem almasına imkân tanıyabilecek ve bir kamu makamı tarafından tutulan tüm bilgiler[in], etkilenebilecek vatandaşlara derhâl ve gecikmeksizin verilmesini" sağlaması gerektiğini vurgulamıştır. Bununla birlikte, mevcut davada, sivil olağanüstü hâl planlama dairesi tarafından yaptırılan çalışmaların halka açıklandığını kaydetmiştir. İtalyan makamlarının, başvurularda da dâhil olmak üzere ilgili kişileri, Campania'da yaşamaya devam etmeleri durumunda maruz kaldıkları potansiyel riskler hakkında bilgilendirme

görevlerini yerine getirmiş oldukları sonucuna varmıştır.

Başvurucuların sınıvlandırılmış doğal gaz terminalleriyle bağlantılı riskler hakkında halka yetersiz bilgi verilmesinden şikâyet ettikleri *Hardy ve Maile/Birleşik Krallık* davasında (2012, §§ 245-250), Mahkeme, karar alma süreci çerçevesinde halka açıklanan bilgileri ve çevreden ve tehlikeli faaliyetlerden kaynaklanan riskler hakkında bilgiye erişim hakkının iç hukukta geniş kapsamlı olarak korunmuş ve düzenlenmiş olduğunu dikkate almıştır. Mahkeme, başvurularda konunun esasıyla ilgili herhangi bir belgenin sunulmadığının başvurulardan kanıtlanmadığını gözlemleyerek, yetkililer ve proje geliştiricileri tarafından gönüllü olarak geniş kapsamlı bilginin halka sunulduğunu kaydetmiştir. Her hâlükârda, başvurulardan, erişemedikleri herhangi bir usulle ilgili özellikle bilgi talep etmelerine imkân tanımak için kanunla belirlenmiş bir mekanizmaya sahip olduklarını da eklemiştir. Mahkeme, Devletin 8. madde kapsamındaki pozitif yükümlülüğünü yerine getirdiği sonucuna varmıştır.

b. Karar verme süreci

129. Ulusal makamlara 8. madde kapsamında güvence altına alınan bir Sözleşme hakkının kullanılmasına müdahale etme imkânı tanıyan bir takdir yetkisi verildiğinde, bireye sunulan usuli güvenceler, davalı Devletin takdir yetkisinin sınırlarını aşp aşmadığını belirlemede özellikle önemli olacaktır (*Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa*, 2012, § 137).

130. Dolayısıyla Mahkeme, 8. maddede açık bir usuli gereklilik bulunmamasına rağmen, karar verme sürecinin adil olması ve 8. madde tarafından güvence altına alınan bireyin yararlarına gereken saygıyı gösterecek şekilde olması gerektiğine işaret etmiştir [*Maatschap Smits ve Diğerleri/Hollanda* (karar), 2001; *Taşkın ve Diğerleri/Türkiye*, 2004, § 118; *Giacomelli/İtalya*, 2006, § 82; *Watkuska/Polonya* (karar), 2008; *Zammit Maempel/Malta*, 2011, § 62; *Hardy ve Maile/Birleşik Krallık*, 2012, § 219; *Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa*, 2012, § 137; *Udovičić/Hırvatistan*, 2014, § 151]. Bu nedenle Mahkemenin, ilgili politika veya kararın türü, karar verme usulü sürecinde bireylerin görüşlerinin ne ölçüde dikkate alındığı ve mevcut usuli güvenceler de dâhil olmak üzere tüm usuli hususları dikkate alması gerekmektedir (*Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2003, § 104; *Taşkın ve Diğerleri/Türkiye*, 2004, § 118; *Giacomelli/İtalya*, 2006, § 82; *Zammit Maempel/Malta*, 2011, § 62; *Hardy ve Maile/Birleşik Krallık*, 2012, § 219; *Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa*, 2012, § 137; *Udovičić/Hırvatistan*, 2014, § 151).

131. *Çevresel Konularda Bilgiye Erişim, Halkın Karar Alma Sürecine Katılımı ve Adalet Erişimine Dair Aarhus Sözleşmesi*'ne ilişkin kararlarından bazılarında (*Tatar/Romanya*, 2009, § 118; *Grimkovskaya/Ukrayna*, 2011, § 69; *Di Sarno ve Diğerleri/İtalya*, 2012, § 107) doğrudan atıfta bulunan Mahkeme, bir Devletin çevresel ve ekonomik politika ile ilgili karmaşık konuları karara bağlaması gereken durumlarda, karar verme sürecinde aşağıdakilerin sağlanması gerektiğini vurgulamıştır:

- önleme ve değerlendirmeye özellikle odaklanan, uygun araştırmaların ve çalışmaların sürece dâhil edilmesi;
- halkın bu tür çalışmaların sonuçlarına ve maruz kaldıkları tehlikeyi değerlendirmelerine imkân tanıyan bilgilere erişimlerinin sağlanması;
- ilgili kişilere itiraz hakkının sağlanması.

i. Önceki araştırmalar ve çalışmalar

132. Bir Devletin çevresel ve ekonomik politika ile ilgili karmaşık konuları karara bağlaması gereken durumlarda, tehlikede olan çeşitli çatışan yararlar arasında adil bir denge kurulmasına imkân tanımak için, öncelikle karar alma sürecinde uygun araştırmalar ve çalışmalar gerçekleştirilmeli (*Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2003, § 128; *Taşkın ve Diğerleri/Türkiye*, 2004, § 119; *Öçkan ve Diğerleri/Türkiye*, 2006, § 43; *Lemke/Türkiye*, 2007, § 41; *Gaida/Almanya* (karar), 2007; *Giacomelli/İtalya*, 2006, § 83; *Tatar/Romanya*, 2009, § 88; *Hardy ve Maile/Birleşik Krallık*, 2012, § 220; *Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa*, 2012, § 138), böylece çevreye zarar verebilecek ve bireylerin haklarını ihlal edebilecek faaliyetlerin etkileri önceden tahmin edilmeli ve değerlendirilmelidir (*Taşkın ve*

Diğerleri/Türkiye, 2004, § 119; *Öçkan ve Diğerleri/Türkiye*, 2006, § 43; *Lemke/Türkiye*, 2007, § 41; *Băcilă/Romanya*, 2010, § 62; *Hardy ve Maile/Birleşik Krallık*, 2012, § 220; *Fieroiu ve Diğerleri/Romanya* (karar), 2017, § 21).

133. Mahkeme özellikle, potansiyel olarak tehlikeli bir faaliyetin risklerini değerlendirmek için yetkililerce yeterli araştırma yapıp yapılmadığını inceleyecektir (*Dubetska ve Diğerleri/Ukrayna*, 2011, § 143).

134. Bununla birlikte, bu durum, kararların yalnızca karara bağlanacak konunun her bir yönüyle ilgili kapsamlı ve ölçülebilir verilerin mevcut olması koşuluyla alınabilmesi anlamına gelmez (*Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2003, § 128; *Taşkın ve Diğerleri/Türkiye*, 2004, § 118; *Gaida/Almanya* (karar), 2007; *Giacomelli/İtalya*, 2006, § 82; *Zammit Maempel/Malta*, 2011, § 70; *Hardy ve Maile/Birleşik Krallık*, 2012, §§ 219 ve 231; *Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa*, 2012, § 138).

135. *Zammit Maempel/Malta* davasında (2011, § 70), Mahkeme, yerel şenlikler bağlamında yılda iki ayrı hafta boyunca gerçekleştirilen havai fişek gösterilerini düzenlemek için yetki verilmesi öncesinde bir etki araştırması yapılmamış olmasından herhangi bir sonuç çıkarmamıştır. Diğer taraftan, çöplükten gelen rahatsız edici kokularla ilgili *Brândușe/Romanya* davasında (2009, § 73), 8. maddenin ihlal edildiğine karar verirken, daha önce herhangi bir etki araştırması yapılmamış olduğu gerçeğini dikkate almıştır.

ii. Bilgiye erişim

136. Halk, bu tür çalışmaların sonuçlarına erişebilmelidir (*Taşkın ve Diğerleri/Türkiye*, 2004, § 119; *Öçkan ve Diğerleri/Türkiye*, 2006, § 43; *Lemke/Türkiye*, 2007, § 41; *Tătar/Romanya*, 2009, §§ 88 ve 113; *Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa*, 2012, § 138; *Fieroiu ve Diğerleri/Romanya* (karar), 2017).

Uygun olan durumlarda, halk, maruz kaldığı riski değerlendirmesine imkân tanıyan bilgilere de erişebilmelidir (*Taşkın ve Diğerleri/Türkiye*, 2004, § 119; *Öçkan ve Diğerleri/Türkiye*, 2006, § 43; *Giacomelli/İtalya*, 2006, § 83; *Tătar/Romanya*, 2009, §§ 88 ve 113; *Di Sarno ve Diğerleri/İtalya*, 2012, § 107).

iii. Mahkemelere erişim

137. İlgili kişiler, karar verme sürecinde yararlarına veya yorumlarına yeterince ağırlık verilmediğini düşündükleri herhangi bir karar, işlem veya ihmale karşı mahkemelere başvurabilmelidirler (*Taşkın ve Diğerleri/Türkiye*, 2004, § 119; *Öçkan ve Diğerleri/Türkiye*, 2006, § 43; *Wałkuska/Polonya* (karar), 2008; *Tătar/Romanya*, 2009, § 88; *Giacomelli /İtalya*, 2006, § 83; *Zammit Maempel/Malta*, 2011, § 62; *Hardy ve Maile/Birleşik Krallık*, 2012, § 221; *Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa*, 2012, §§ 138 ve 155; *Fieroiu ve Diğerleri /Romanya* (karar), 2017, § 21).

iv. Örnekler

Planlı bir devlet demir yolu hattıyla ilgili *Maatschap Smits ve Diğerleri/Hollanda* (karar) davasında (2001), Mahkeme, planlama sürecinin tüm aşamalarında, olası zararlı etkilerin Hollanda makamları tarafından araştırıldığını kaydetmiştir: bir etki çalışmasını içeren bir ön planlama kararı halka sunulmuş ve yorumlarda bulunmaları istenmiş, akabinde planlama kararı kapsamlı bir şekilde revize edilmiş, bu süreçte vurgulanan sorunları ele almak için önemli miktarda kamu harcaması yapılması öngörülmüş ve başvuruculara mahkemeye başvurma imkânı sağlanmıştır.

Bir altın madeninin siyanürleme yöntemi kullanılarak işletilmesine dair izinle ilgili *Taşkın ve Diğerleri/Türkiye*, 2004 (ayrıca bkz. *Öçkan ve Diğerleri/Türkiye*, 2006; *Lemke/Türkiye*, 2007, ve *Genç ve Demirgan/Türkiye*, 2017) davalarında Mahkeme, işletme izninin verilmesinden önce bir etki araştırmasının gerçekleştirildiğini, bir kamuoyu bilgilendirme toplantısının düzenlendiğini, bu toplantıda etki çalışmasının sunulduğunu, katılımcıların yorum yapmaya davet edildiğini ve bölge

sakinlerinin ilgili tüm belgelere erişiminin olduğunu kaydetmiştir. Ayrıca, madenin çevresinde bulunan köy sakinlerinin temyiz başvurusunda bulunduğu Danıştay tarafından, Devletin yaşam hakkı ve çevre hakkına ilişkin pozitif yükümlülüğüne dayanılarak, izin iptal edildiğini kaydetmiştir; Danıştay, etki çalışmasının ve diğer raporların bulgularına atıfta bulunarak, altın madeninin coğrafi konumu ve bölgenin jeolojik özellikleri dikkate alındığında, sodyum siyanür kullanımının yerel ekosisteme ve insan sağlığına ve güvenliğine yönelik tehlikelerinin yapılan çalışma ile ortaya konulması nedeniyle, işletme izninin kamu yararına uygun olmadığı kanaatine varmıştır. Bununla birlikte, Danıştayın kararı derhâl icra edilebilir olmasına rağmen, madenin kapatılması, kararın verilmesinden on ay ve yetkililere sunulmasından dört ay sonra gerçekleşebilmiştir. Akabinde, Bakanlar Kurulu tarafından, kamuya açıklanmayan bir kararla altın madeninde üretimin devam etmesine izin verilmiştir. Mahkeme, yetkililerce, başvurularda sunulan usuli güvencelerin yararlı etkiden mahrum bırakıldığı sonucuna varmıştır.

Tehlikeli atıkların depolanması ve işlenmesine yönelik bir işletme ruhsatı ile ilgili olan [Giacomelli/İtalya](#) (2006) davasında, Mahkeme, iç hukuk uyarınca bir ön etki çalışması yapılması şart olmasına rağmen, ne işletme ruhsatının ne de endüstriyel atıkları zehirden arındırma yetkisinin verilmesinden önce uygun herhangi bir çalışma veya inceleme yapılmadığını kaydetmiştir. Yetkililer, zehirden arındırma faaliyetleri başladıktan ancak yedi yıl sonra işletmeciden bir etki çalışması gerçekleştirmesini talep etmişlerdir. Ayrıca, idari makamlar, başvurunun başvurduğu yerel mahkeme tarafından tesisin faaliyetlerinin herhangi bir yasal dayanağı olmadığı ve söz konusu faaliyetlerin çevre koruma yönetmeliklerine uygun hâle getirilene kadar derhâl durdurulması gerektiği tespit edilmesine rağmen, tesisin kapatılmasını sağlayamamışlardır. Mahkeme, idari makamların yerel çevre mevzuatına uymadıklarına ve akabinde, itiraz edilen faaliyetlerin hukuka aykırılığını kabul eden yargı kararlarını uygulamayı reddettiklerine, böylece, başvurunun daha önceden faydalandığı usuli güvenceleri etkisiz hâle getirdiklerine ve hukukun üstünlüğü ilkesini ihlal ettiklerine karar vermiştir. Bireysel hakların korunmasını sağlamak için ve özellikle potansiyel olarak zararlı çevresel sonuçları olan herhangi bir projeden önce bir çevresel etki değerlendirmesi yapma yükümlülüğü ve ilgili herhangi bir vatandaşın ruhsat verme sürecine katılma ve kendi gözlemlerini yargı mercilerine sunma ve uygun olduğunda, tehlikeli bir faaliyetin askıya alınması için bir mahkeme kararı alma imkânı ile ilgili olarak iç hukukta öngörülen usuli mekanizma, mevcut davada çok uzun bir süre yararlı etkiden mahrum bırakılmıştır. Mahkeme, davalı Devlete tanınan takdir yetkisine rağmen, Devletin, toplumun zehirli endüstriyel atıkların işlenmesi için bir tesise sahip olma konusundaki yararı ile başvurunun konutuna ve özel ve aile hayatına saygı hakkından etkin şekilde yararlanması arasında adil bir denge kurmakta başarısız olduğuna karar vermiştir.

Siyanürleme yönteminin kullanıldığı bir altın ve gümüş madeninin işletme izni ile ilgili olan [Tătar/Romanya](#) davasında (2009, § 101 ve §§ 110-119), Mahkeme, her şeyden önce, yetkililerin, itiraz edilen faaliyetin potansiyel risklerine ilişkin tatmin edici bir ön değerlendirme yapma ve başvuru sahiplerinin özel hayatlarına ve evlerine saygı gösterilmesi ve daha geniş anlamda sağlıklı ve güvenli bir çevreden yararlanma haklarını korumak için uygun adımları atma görevlerini yerine getirmedikleri kanaatine varmıştır. Özellikle, izin verilmeden önce bir etki değerlendirmesi yapılmış olmasına rağmen, yetkililerin değerlendirmeden elde edilen çevre ve halk sağlığına yönelik tehlikeleri tartıştığının dava dosyasında gösterilmediğini kaydetmiştir. Mahkeme ayrıca, izin verilmesine temel oluşturan etki araştırmasının bulgularının kamuya açıklanmadığını, halka açık bir tartışma düzenlenmekle birlikte katılımcılara herhangi bir etki araştırması sunulmadığını ve katılımcıların siyanürleme yönteminin tehlikesine ilişkin sorularının cevapsız kaldığını gözlemlemiştir.

Yerel sakinlerin yetkililer tarafından alınan karar sonucunda otoyol trafiğinin yönlendirildiği bir şehir içi yoldaki trafikten kaynaklı kirliliğe ve diğer rahatsızlıklara maruz kalmasıyla ilgili olan [Grimkovskaya/Ukrayna](#) davasında (2011, §§ 67-72) Mahkeme, bu kararın öncesinde uygun bir çevresel fizibilite çalışması yapıldığının ve ardından makul bir çevre yönetim politikasının benimsendiğinin veya başvuru sahibi başta bağımsız bir organ nezdinde belediye politikalarına itiraz etmek suretiyle karar alma sürecine katkıda bulunmak için önemli bir imkân sunulduğunun Devlet tarafından kanıtlanamadığı

gerçeklerine önem vermiştir. Bu iki etken göz önüne alındığında, *Aarhus Sözleşmesi* göz önünde bulundurularak, gerekli adil dengenin sağlanmadığı sonucuna varmıştır.

Hardy ve Maile/Birleşik Krallık davasında (2012, §§ 191-192), yerel sakinler, büyük bir gaz sızıntısına ve ardından bir patlama veya yangına yol açacak bir gemi çarpışması riskini vurgulayarak, şehirlerindeki limanlarda sıvılaştırılmış doğal gaz terminallerinin inşası ve işletilmesinden şikâyet etmişlerdir. Başvurucu, yetkililerin bu riske ilişkin değerlendirmesinin yetersiz olduğunu iddia etmiştir. Mahkeme, her şeyden önce, güvenliği artırmak ve sıvılaştırılmış doğal gazın nakliyesi ve işlenmesinden kaynaklanan riskleri sınırlamak için kapsamlı bir yasal ve düzenleyici çerçevenin mevcut olduğunu kaydetmiştir. Ayrıca, yerel mahkeme tarafından, yetkililerin risklere ilişkin yeterli bir değerlendirme yaptıklarının dikkate alındığını ve her iki sahanın da, sıvı doğal gaz terminallerinin işletilmesinden kaynaklanan potansiyel riskleri tespit eden ve bunları hafifletmeye yönelik önlemler öneren kapsamlı Çevre Bildirimlerine konu olduğunun gözlemlendiğini kaydetmiştir. Son olarak Mahkeme, imar izni başvurularının yayınlandığını, halkın görüş bildirmeye davet edildiğini ve başvuruçuların yargısal denetim talep etme ve gerçekleştirilmesini sağlama imkânına sahip olduklarını gözlemlemiştir. Mahkeme, ulusal makamlar tarafından davada çatışan yararlar arasında adil bir denge kurulurken herhangi bir açık takdir hatasının yapılmadığı, dolayısıyla Devletin başvuruçuların özel hayatlarına ve evlerine saygı hakkını güvence altına alma yükümlülüğünü yerine getirdiği ve dolayısıyla, 8. maddenin ihlal edilmediği sonucuna varmıştır.

Bir havalimanının ana iniş pistinin uzatılmasıyla ilgili olan *Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa* davasında (2012, §§ 155-160) Mahkeme, planlanan uzatmanın gürültü kirliliğine ilişkin ayrıntılı bir etki değerlendirmesinin konusu olduğunu, kamuoyunun proje dosyasına erişebildiği ve görüş bildirebildiği bir kamu araştırmasının yapıldığını ve planlanan havacılık ve radyo-elektrik irtifak haklarına ilişkin iki kamu araştırması daha yapıldığını kaydetmiştir. Uygun araştırma ve çalışmaların yürütüldüğü ve halkın bu araştırma ve çalışma sonuçlarına tatmin edici bir şekilde eriştiği sonucuna varmıştır. Mahkeme ayrıca, başvuruçuların haklarını korumak için hukuk yollarına erişimleri olduğunu ve bu yollara başvurduklarını gözlemlemiştir. Başvuruçuların, karar verme sürecinin parçalı olmasına ve proje için tüm belgeleri inceleyememiş olmalarına ilişkin eleştirilerini kabul etmemiştir. Mahkeme, ilke olarak, Devletin yükümlülüklerini yerine getirme yolları ve araçlarını seçmekte özgür olduğunu vurgulamış, Devletin iç hukukta başka bir yaklaşıma izin verilmediği yönündeki iddiasını uygun bulmuş ve her hâlükârda başvuruçuların karar verme sürecinin birbirini izleyen her aşamasında yer alma ve gözlemlerini ortaya koyma fırsatına sahip olduklarını kaydetmiştir.

Atıkların işlenmesine ve depolanmasına yönelik geçici bir saha inşa edilmesine ilişkin *Fieroiu ve Diğerleri/Romanya* (karar) davasındaki (2017, §§ 24-29) karar, içtihadın gerekliliklerine uygun olduğu düşünülen bir karar verme süreci bakımından başka bir örnek teşkil eder.

II. Çevrenin korunması gerekçesiyle 8. madde ile güvence altına alınan hakların kısıtlanması

138. Çevrenin korunması, 8. madde kapsamında güvence altına alınan haklara müdahaleyi haklı kılabilir, meşru bir amaçtır.

Buckley/Birleşik Krallık davasında (1996, § 63 ve §§ 74-85), Mahkeme, sahip olduğu bir araziye ailesiyle birlikte yaşamak için karavanlar yerleştiren bir Çingene imar izni verilmemesinin ve karavanların kaldırılmasına ilişkin bir icra tebligatı çıkarılmasının, 8. madde kapsamındaki meşru amaçlara yönelik olduğuna karar vermiştir. Bu kararlar, kara yolu güvenliğinin geliştirilmesine yönelik imar kontrollerinin uygulanmasına ve çevrenin ve halk sağlığının korunmasına yönelik olarak alınmış olup, bu nedenle, izlenen meşru amaçlar; kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, sağlığın korunması ve başkalarının haklarının korunması olmuştur. Mahkeme, Devletlerin imar politikaları alanında hem genel politikaların belirlenmesini hem de ayrı önlemlerin uygulanmasını kapsayan geniş bir takdir yetkisine sahip olduğuna işaret ederek, başvurunun evine saygı gösterilmesi hakkının ihlal edilmediğini tespit etmiştir.

Benzer önlemlerle ilgili olan *Chapman/Birleşik Krallık* [BD] davasında (2001, §§ 82 ve 90-116) Mahkeme, tehlikede olan konunun yalnızca *Buckley* davasında olduğu gibi başvurunun evine saygı hakkı değil, aynı zamanda özel ve aile hayatına saygı hakkı olduğunu kaydetmiştir. Mahkeme, itiraz edilen önlemlerin, çevrenin korunması yoluyla “başkalarının haklarını” koruma meşru amacını güttüğü değerlendirmesinde bulunmuştur. Ayrıca, çoğunluktan farklı geleneksel bir yaşam tarzına sahip bir azınlık mensubu olmanın, bir bütün olarak toplumun (çevre gibi) varlıklarını korumaya yönelik genel kanunlardan muafiyet sağlamadığını vurgulamıştır. Kanunda belirtilen yasaklara bilinçli bir şekilde karşı çıkarak, bir sit alanı içerisinde ev kuran kişilere koruma sağlanmasının akıllıca olmayacağını da eklemiştir. “Mahkemenin aksi yönde bir karar alması, toplumdaki diğer insanların çevre haklarının korunmasına zarar verecek şekilde, yasa dışı eylemleri teşvik etmek anlamına gelecektir”. Devletlerin imar politikalarının seçiminde ve uygulanmasında geniş bir takdir yetkisine sahip oldukları gözleminde bulunarak, 8. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir.

Sahibi olduğu ve ailesiyle birlikte yaşadığı bir araziden bir karavanı çıkarmayı reddeden bir Çingene aleyhindeki ceza işlemleri ile ilgili olan *Wells/Birleşik Krallık* (karar) davasında (2007) Mahkeme, başvuruyu özel hayata ve aile hayatına ve konuta saygı hakkı açısından değerlendirmiştir. Mahkeme, itiraz edilen önlemin 8. maddede sıralanan meşru amaçlardan birini (çevrenin korunması yoluyla “başkalarının haklarının” korunması) izlediğini kaydetmiştir. Daha sonra, başta çevre koruma alanındaki yararlar olmak üzere toplumun genel yararları ile bir azınlığın muhtemelen çatışan yararları arasında denge kurulmasında Devletlerin geniş bir takdir yetkisine sahip olduklarını vurgulamış ve şikâyetin açıkça temelden yoksun olduğuna karar vermiştir.

Diğer taraftan Mahkeme, “manzarasının kalitesi ve çeşitli özellikleri nedeniyle korunmaya uygun doğa alanı” içerisinde yer aldığı gerekçesiyle uzun süredir yerleştikleri araziden tahliye edilen Gezginler hakkındaki *Winterstein ve Diğerleri/Fransa* davasında (2013, § 146 ve §§ 147-167) bir ihlal tespit etmiştir. Mahkeme, bu önlemin 8. maddenin 2. fıkrası kapsamında meşru bir amacı (çevrenin korunması yoluyla “başkalarının haklarının” korunması) olduğu kanaatine varmıştır. Ancak mahkeme, konuttan mahrum bırakmanın konuta saygı hakkının çok ciddi bir ihlali niteliğinde olduğunu vurgulayarak, ilk derece mahkemesince, müdahalenin orantılılığı konusunda uygun bir inceleme yapılmadığına karar vermiştir. Mahkeme ayrıca, başvuru sahiplerinin savunmasız bir azınlığa mensup olduklarını vurgulayarak, yerel mahkemece bazı başvuru sahiplerinin ihtiyaçlarının yeterince dikkate alınmadığını tespit etmiştir.

Orman arazisi üzerine kanuna aykırı olarak inşa edilmiş bir eve ait yıkım kararıyla ilgili olan *Kaminskas/Litvanya* davasında (2020, §§ 48-66) Mahkeme, çevrenin korunmasının günümüz toplumunda önemi giderek artan bir husus olduğuna işaret etmiş ve yıkım kararıyla, düzensizliği önlemenin ve ülkenin ekonomik refahını artırmanın yanı sıra (orman arazilerinin korunmasına yönelik

olduğu için) başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunmasının amaçlandığına karar vermiştir. Evin kanuna aykırı olarak inşa edildiğini kaydeden Mahkeme, kanunda belirtilen yasaklara bilinçli bir şekilde karşı çıkarak bir sit alanı içerisinde ev kuran kişilere koruma sağlanmasının, *toplumdaki diğer insanların çevre haklarının* korunmasına zarar verecek şekilde yasa dışı eylemleri teşvik etmek anlamına geleceğinden, akıllıca olmayacağını da ifade etmiştir.

Madde 10 (ifade özgürlüğü)

Sözleşme'nin 10. maddesi

"1. Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları gözetilmeksizin, kanaat özgürlüğünü ve haber ve görüş alma ve de verme özgürlüğünü de kapsar. Bu madde, Devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine tabi tutmalarına engel değildir.

2. Görev ve sorumluluklar da yükleyen bu özgürlüklerin kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, gizli bilgilerin yayılmasının önlenmesi veya yargı erkinin yetki ve tarafsızlığının güvence altına alınması için gerekli olan bazı formaliteler, koşullar, sınırlamalar veya yaptırımlara tabi tutulabilir."

I. Çevreci gösteriler ve kampanyalar

139. Çevreci gösterilere katılım (söz konusu gösterilerin itiraz edilen faaliyetleri fiziksel olarak engelleme etkisine sahip olduğu durumlarda dahi), 10. madde amaçları doğrultusunda bir görüşün ifadesini teşkil eder. Örnekler: orman tavuğu avına veya otoyolun uzatılmasına (*Steel ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, 1998, § 92) veya tilki avına (*Hashman ve Harrup/Birleşik Krallık* [BD], 1999, § 28) karşı yapılan protestolar.

v. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62914>

140. Bir çevre kampanyası da, 10. maddenin amaçları doğrultusunda bir görüşün ifadesini teşkil eder. Örnek: Greenpeace isimli STK tarafından balina avcılığına karşı yürütülen bir kampanya (*Drieman ve Diğerleri/Norveç* (karar), 2000).

II. Çevre ile ilgili konularda görüşlerin ifade edilmesi: yüksek düzeyde koruma

141. Doğanın, çevrenin ve sağlığın korunması ve hayvanlara saygı ile ilgili konular, ilkesel olarak ifade özgürlüğü hakkı kapsamında yüksek düzeyde koruma altında olan, *toplumun genelini ilgilendiren konulardır*.

Örnekler:

- Çernobil felaketinin ardından Fransız makamları tarafından çevrenin ve halk sağlığının korunması (*Mamère/Fransa*, 2006, § 20);
- hayvanlara gösterilen muamele (*VgT Verein gegen Tierfabriken/İsviçre*, 2001, §§ 70-71; bu davada, bir hayvan koruma derneği tarafından hazırlanan, endüstriyel hayvan üretimine ilişkin bir TV "reklamının" yayınlanmasının reddedilmesiyle ilgili olarak, Mahkeme, belirli bir bireyin tamamen "ticari" nitelikteki yararları değil, genel yararları etkileyen bir tartışmaya katılımı tehlikede olduğu için, Devletin takdir yetkisinin kapsamının azaltılması gerektiğine işaret etmiştir; ayrıca bkz. *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) /İsviçre (2)* [BD], 2009, § 92 ve *Verein gegen Tierfabriken/İsviçre* (karar), 2011; *PETA Deutschland/Almanya*, 2012, § 47; *Animal Defenders International/Birleşik Krallık* [BD], 2013, § 102; *Tierbefreier e.V./Almanya*, 2014, §§ 51-52; *Guseva /Bulgaristan*, 2015, §§ 41 ve 55) ;

- sömürücü ve ahlaka aykırı tarım ve istihdam uygulamaları, ormansızlaşma ve sağlıksız gıda satışı (*Steel ve Morris/Birleşik Krallık*, 2005, § 88);
- kuzey Norveç'te fok avcılığı (*Bladet Tromsø ve Stensaas/Norveç* [BD], 1999, §§ 63-64);
- bir nükleer enerji santralinin çevresel etkisi (*Sdružení Jihočeské Matky/Çek Cumhuriyeti* (karar), 2006);
- yeni bir yolun planlı inşaatı (*Almeida Azevedo/Portekiz*, 2007, § 28);
- 17 Ağustos 1999'daki deprem felaketi bağlamında çevrenin ve halk sağlığının korunması ve Türk makamlarının bu konudaki yönetimi (*Artun ve Güvener/Türkiye*, 2007, § 29);
- su kalitesi (*Desjardin/Fransa*, 2007, § 46; *Šabanović/Karadağ ve Sırbistan*, 2011, § 44; *Tănăsioaica/Romanya*, 2012, §§ 43 ve 48);
- kirliliğe ve diğer rahatsızlıklara maruz kalma (*Sapundzhiev/Bulgaristan*, 2018, § 40 ve 45);
- tarihsel öneme sahip bir binanın korunması (*Margulev/Rusya*, 2019, §§ 37 ve 47);
- arazinin tarım ve ormancılık amaçlı kullanımının, dönemsel konut amaçlı kullanımın yaygınlaşmasına karşı korunması (*Österreichische Vereinigung zur Erhaltung, Stärkung und Schaffung/Avusturya*, 2013, §§ 35-36);
- baraj inşaatı sonucunda antik bir yerleşim yerinin sular altında kalması (*Cangı/Türkiye*, 2019, § 34);
- hidroelektrik santrallerin inşası (*Kılıçdaroğlu/Türkiye*, 2020, § 49);
- halk sağlığı ve çevre için yüksek risk oluşturan, büyük miktarlarda, yüksek seviyeli ve uzun ömürlü radyoaktif atığın nakliyesi, taşınması ve derin jeolojik depolarda depolanmasını içeren bir projenin çevre ve sağlık ile ilgili riskleri (*Association Burestop 55 ve Diğerleri/Fransa*, 2021, § 87).

142. Ekolojik konulara bağlılık çerçevesinde yapılan yorumlar, siyasi veya aktivist görüşlerin birer ifadesi olduğu için de yüksek düzeyde korumadan faydalanırlar. Örnekler: seçilmiş bir temsilcinin ekolojik konulara ilişkin beyanları (*Mamère/Fransa*, 2006, § 20) veya bir "Yeşil" ("Çevreci") yerel seçim adayının bir seçim kampanyası sırasında yaptığı yorumlar (*Desjardin/Fransa*, 2007, § 46).

143. Bu yüksek koruma düzeyi, bir kişinin ifade özgürlüğüne yönelik bir müdahalenin gerekliliğini değerlendirme konusunda, Taraf Devletlerin takdir yetkisinin "özellikle dar" (*Mamère/Fransa*, 2006, § 20) veya "daha dar" olduğu anlamına gelmektedir (*Artun ve Güvener/Türkiye*, 2007, § 29; ayrıca bkz. *Animal Defenders International/Birleşik Krallık* [BD], 2013, § 102).

144. Ancak, çevreci ifadelerde kullanılan yöntem ve araçların zorlama anlamına geldiği durumlarda, yüksek koruma düzeyi uygulanmaz; bu tür durumlarda, Taraf Devletlerin geniş bir takdir yetkisi vardır (Greenpeace eylemcilerinin bir balina avcılığına karşı yürütülen kampanya çerçevesinde denizde engelleme yapmaları ile ilgili *Drieman ve Diğerleri/Norveç* (karar) davasına (2000) bakınız).

III. Çevre koruma derneklerinin kamu yetkilileri tarafından yapılan işlemlere ilişkin bilgi yayma konusundaki özel görevinin tanınması

145. Genel yararı ilgilendiren tartışmalara katılan STK'ler, basının sahip olduğu öneme benzer bir kamusal gözcü rolü üstlenmektedirler; bu görevi yerine getirebilmek için, kamuoyunun ilgisini çekebilecek gerçekleri ifşa edebilmeli, kamuoyuna bir değerlendirme sunabilmeli ve böylece kamu yetkilileri tarafından faaliyetlerin kamuoyuna açık bir şekilde gerçekleştirilmesine katkıda bulunabilmelidirler. Bu nedenle, ifade özgürlüklerini kullanma açısından yüksek düzeyde korumadan

yararlanırlar. Bu, çevreci STK'ler için de geçerlidir (*Vides Aizsardzības Klubs/Letonya*, 2004, § 42; ayrıca bkz. *Animal Defenders International/Birleşik Krallık* [BD], 2013, § 103; *Cangı/Türkiye*, 2019, § 35; *Margulev/Rusya*, 2019, § 47). Aynı zamanda, resmî olmayan küçük çaplı aktivist gruplar için de geçerlidir (*Steel ve Morris/Birleşik Krallık*, 2005, § 89).

IV. Çevre sorunları hakkında bilgiye erişim

A. Devletin elinde bulunan bilgilere erişim hakkının nitelikli ve şartlı olarak tanınması

146. Halk sağlığı ve çevre için risk oluşturan bir endüstriyel tesisin yakınında yaşayan kişiler tarafından açılan *Guerra ve Diğerleri/İtalya* davasında (1998, §§ 53-60), halka bilgi sağlanması çevrenin risk altında olduğu durumlarda yerel nüfusun refahını ve sağlığını korumanın temel yollarından biri olduğu için, Başvurucular ve Komisyon, 10. maddede güvence altına alınan bilgi alma özgürlüğünün, çevre için bir tehdit oluşturan bir faaliyetten etkilenmiş veya etkilenebilecek olan yerel nüfus üyelerine gerçek bir bilgi alma hakkı verdiği şeklinde yorumlanması gerektiği kanaatine varmıştır. Başvuruculara ve Komisyona göre, 10. madde, Devletlere sadece çevre ile ilgili konularda halka bilgi sağlama görevini değil, aynı zamanda, doğası gereği başka türlü halka ulaşamayacak olan bu tür bilgileri toplama, işleme ve yayma konusunda pozitif bir yükümlülük de yüklemektedir; bu nedenle, 10. maddenin sağladığı korumanın, çevreye yönelik ciddi bir zarar durumunda olası Sözleşme ihlallerine karşı önleyici bir işlevi olduğu ve 10. maddenin, yaşam hakkı veya özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı gibi diğer temel haklara yönelik herhangi bir doğrudan ihlal gerçekleşmeden önce devreye girdiği değerlendirilmesinde bulunmuşlardır.

Mahkeme, bu argümanı reddetmiştir. Bilgi alma özgürlüğünün “temelde bir kişinin başkalarının kendisine vermek istediği veya isteyebileceği bilgileri almasına Devlet tarafından kısıtlama getirilmesini yasakladığını” gözlemleyerek, söz konusu özgürlüğün, Sözleşmeciler Taraflardan birine, kendiliğinden bilgi toplama ve yayma konusunda pozitif yükümlülükler yüklediği şeklinde yorumlanamayacağına karar vermiştir. 10. maddenin geçerli olmadığı sonucuna varmıştır. Bununla birlikte, konuyu 8. madde kapsamında değerlendirmiştir (yukarıdaki 128.paragrafa bakın).

147. Mahkeme, daha sonra, 10. madde bireye bir kamu makamında bulunan bilgilere erişim hakkı vermese veya Devletin bu bilgileri kendisine iletmesini şart koşmasa da, aşağıdaki durumlarda böyle bir hak veya yükümlülüğün ortaya çıkabileceğine dikkat çekmiştir: 1. bilgilerin açıklanmasına icra kabiliyeti olan bir mahkeme kararıyla karar verildiği durumlarda; 2. bilgiye erişimin, bireyin başta “bilgi alma ve verme özgürlüğü” olmak üzere ifade özgürlüğü hakkını kullanması için bir araç olduğu ve bunun engellenmesinin, bu hakka bir müdahale teşkil ettiği durumlarda (*Magyar Helsinki Bizottság/Macaristan* [BD], 2016, § 156).

Bu iki durumdan ikincisinde, bilgi vermeyi reddetmenin müdahale teşkil edip etmediği ve ediyorsa ne ölçüde ettiği sorusunun, davanın özel koşulları ışığında, vaka bazında değerlendirilmesi gerekir. Bu hakkın kapsamını daha ayrıntılı olarak tanımlamak için ilgili kriterler şunlardır: 1. bilgi talebinin amacı; 2. talep edilen bilginin niteliği; 3. başvurunun rolü; 4. talep edilen bilgilerin mevcudiyeti (a.g.e., §§ 157-170). *Association Burestop 55 ve Diğerleri/Fransa* davasında (2021, § 85), Mahkeme, iddia edilen müdahalenin hem bilgiye erişimin reddedilmesinden kaynaklandığı durumlarda hem de iç hukukta öngörülen bilgi verme gerekliliği uyarınca bir kamu kurumu tarafından sağlanan bilgilerin sahte, yanlış veya yetersiz olduğu iddiasından kaynaklandığı durumlarda bu yaklaşımın benimsenmesi gerektiğini

vurgulamıştır. Mahkeme, bu tür davalarda sahte, yanlış veya yetersiz bilgi sağlanmasının, bilgi vermeyi reddetmeyle eş değer olduğuna karar vermiştir.

148. *Association Burestop 55 ve Diğerleri/Fransa* davasında (2021, §§ 79 ve 107), Mahkeme, uygulanabilir ilkeyi şu şekilde özetlemiştir: Sözleşme'nin 10. maddesi, yetkililerin elinde bulunan bilgilere genel bir erişim hakkı sağlamamakla birlikte, bir dereceye kadar ve belirli koşullar altında, böyle bir hakkı teminat altına alabilir ve yetkililere bilgi verme konusunda bir yükümlülük yükleyebilir.

149. *Cangı/Türkiye* (2019, §§ 30-37) ve *Association Burestop 55 ve Diğerleri/Fransa*, (2021, §§ 78-90 ve 107-117) davalarında görüldüğü üzere bu, özellikle çevresel bilgilere erişim için geçerlidir.

Allianoi antik kentinin sular altında kalmasına yol açabilecek bir baraj planıyla ilgili *Cangı/Türkiye* davasında, başvurunun Kültür ve Tabiat Varlıkları Kurulu toplantı tutanağının imzalı bir suretini alma talebi reddedilmiştir. Mahkeme “baraj sularıyla tarihi bir kentin su altında kalmasının açıkça, önemli bir sosyal konuyla veya halkın bilgilendirilmesinde yarar bulunan bir sorunla ilgili olan, güçlü bir tartışma yaratabilecek nitelikte bir sorun teşkil etmesi nedeniyle” söz konusu bilgilerin kamuyu ilgilendiren bir konuyla ilgili olduğunu kaydetmiştir. Ayrıca, başvurunun bir STK üyesi ve temsilcisi olduğunu ve Allianoi antik kentini koruma ve sahayla ilgili mevcut usuller hakkında bilgi yayma eyleminin, “kamusal gözlemci” olarak hareket ettiği anlamına geldiğini kaydetmiştir. Başvurucunun talebinin yalnızca söz konusu belgeyi barajla ilgili karar verme sürecindeki eksikliklerin kanıtı olarak sunma isteğine dayanmadığını, aynı zamanda ve hepsinden önemlisi, halkı bilgilendirme ve belgenin mevcut olduğunu gösterme isteğine dayandığını ekleyen Mahkeme, yerel makamların, başvurunun talebini reddederek, 10. madde kapsamında güvence altına alınan hakların özüne darbe vuracak şekilde, bilgi alma ve verme özgürlüğünün kullanılmasını engellediğine karar vermiştir. Ayrıca, müdahalelerin kanunla öngörülmediğini kaydeden Mahkeme, bu hükmün ihlal edildiğine karar vermiştir.

Association Burestop 55 ve Diğerleri/Fransa davasında (2021), Mahkeme, yüksek seviyeli ve uzun ömürlü radyoaktif atıkların derin jeolojik depolarda (“Cigeo” sahası) depolanması için öngörülen bir sanayi sahasına karşı çıkan çevre koruma dernekleri, ulusal radyoaktif atık yönetimi kurumunca, projenin çevresel ve sağlık riskleri hakkında yanlış bilgi sağlandığından şikâyet etmiştir. Mahkeme, yukarıda belirtilen dört kriterin karşılandığını ve bu nedenle 10. maddenin geçerli olduğunu değerlendirmiştir. İtiraz edilen bilgilerin ifade özgürlüğünün kullanılması için gerçekten gerekli olduğu sonucuna vararak, başvuru derneklerin yasal bakımdan amaçlarının halkı bu projenin çevresel ve sağlık riskleri hakkında bilgilendirmek olduğunu kaydetmiştir; öyle ki, itiraz edilen bilgiler, tam olarak bu risklerle ilgilidir ve başvuruçuların bilgi verme özgürlüklerinin kullanılmasının ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır. Bilginin niteliğine ilişkin olarak, Mahkeme, bu bilgilerin, sağlık ve çevre için son derece tehlikeli olan, büyük miktarlarda yüksek seviyeli ve uzun ömürlü radyoaktif atıkların taşınması ve gömülmesi faaliyetine yönelik herhangi bir planın doğurduğu riskler hakkındaki tartışmalarla doğrudan ilgili olduğunu kaydederek, bu tür konuların şüphe götürmez bir şekilde kamu yararına olduğunu vurgulamıştır. Üçüncü kriterle bağlantılı olarak Mahkeme, sivil toplum kuruluşlarının sadece halkın kendisini ilgilendiren konulara dikkatinin çekilmesinde değil, aynı zamanda yetkilileri bu tür konularda halkı bilgilendirmeye teşvik etmede üstlendiği “gözlemci” rolüne de özel bir önem atfetmiştir. Mahkeme, itiraz edilen bilgilerin mevcudiyetiyle ilgili dördüncü kritere ilişkin olarak, mevcut davada, tanım gereği, bu kriterin yerine getirildiğini kaydetmiştir. Davayı, sunulan bilgilerin içerik ve niteliğinin gözden geçirilmesini kolaylaştıran bir hukuk yoluna erişim ışığında değerlendirmiştir (bkz. aşağıdaki paragraf 151-152).

150. Yetkililerin Temelin nükleer santraliyle ilgili bazı belgelere erişmesine izin vermediğinden şikâyetçi olan bir çevre koruma derneğiyle ilgili *Sdružení Jihočeské Matky/Çek Cumhuriyeti* (karar) davasından (2006) da bahsetmekte fayda vardır; Mahkemenin bu davadaki kararının, *Magyar Helsinki Bizottság* davasından daha eski tarihli olduğunu akılda tutmak gerekir. Mahkeme, başvurunun bilgi alma hakkına müdahale edildiğini kabul etmiştir. Bununla birlikte, böyle bir tesisin çevresel etkilerine ilişkin bilgilerin aksine, söz konusu verilerin kamuyu ilgilendiren bir konu olmaması nedeniyle, 10. maddenin,

“çok yüksek düzeyde güvenlik gerektiren son derece karmaşık bir tesis” olan bir nükleer enerji santralinin inşasına ilişkin tüm teknik ayrıntılara erişim konusunda mutlak bir hakkı garanti altına alacak şekilde yorumlanamayacağı değerlendirilmesinde bulunmuştur. Bilgi vermeyi reddetmenin; müteahhit için bağlayıcı olan ticari gizliliğin ve sözleşme yükümlülüklerinin ihlalini önleme ihtiyacına dayandığını ve bu durumun, 10 § 2 maddesi anlamında başkalarının haklarının, kamu güvenliğinin ve sağlığının korunması kapsamına girdiğini kaydetmiştir. Devletin takdir yetkisi dikkate alarak, başvurucunun bilgi edinme özgürlüğüne yapılan müdahalenin, izlenen meşru amaçlarla orantısız olduğunun söylenemeyeceği sonucuna varmıştır.

B. Sunulan bilgilerin içerik ve niteliğinin gözden geçirilmesini kolaylaştıran bir hukuk yoluna erişim

151. Mahkeme, yetkili makamlar tarafından sağlanan bilgilerin sahte, yanlış ve hatta yetersiz olması hâlinde, bilgiye erişim hakkının (ortaya çıktığı durumlarda) özünden yoksun kalacağına işaret etmiştir. Gerçekten de, bilgiye erişim hakkına saygı, özellikle bu hakkın Devlet üzerindeki bir hukuki yükümlülüğünden kaynaklandığı durumlarda, sağlanan bilgilerin güvenilir olmasını gerektirir. Dolayısıyla, bu hakkın etkili olması için, konuyla ilgili bir uyumsuzluk durumunda, ilgili kişilere, sağlanan bilgilerin içerik ve niteliğinin gözden geçirilmesini sağlayan çekişmeli yargılama çerçevesinde bir hukuk yolu sunulması gereklidir (*Association Burestop 55 ve Diğerleri/Fransa*, 2021, § 108).

152. *Association Burestop 55 ve Diğerleri/Fransa* davasında (2021, § 109), Mahkeme, söz konusu bilgilerin büyük bir çevresel risk oluşturan bir projeye ilgili olduğu durumlarda, bu tür bir gözden geçirmeye erişimin özellikle önem kazandığını vurgulamıştır. Bu, özellikle nükleer bir tehlikenin söz konusu olması durumunda geçerliydi; çünkü, bu tür bir riskin gerçekleşmesi durumunda, birkaç nesil süren bir etki yaratması muhtemeldi.

Bu davada Mahkeme, istinaf mahkemesinin kararının gerekçesinin eleştiriye açık olsa da, 10. maddenin gereklerini yerine getirecek şekilde başvuru derneklerin yerel mahkemelere başvuruda bulunabildiklerini kaydederek bu hükmün ihlal edilmediğine karar vermiştir.

V. Çevrenin korunmasıyla ilgili gerekçeler, ifade özgürlüğünün kullanılmasına yönelik müdahaleleri haklı kılan meşru bir amaç oluşturabilir.

153. *Ehrmann ve SCI VHI/Fransa* (karar) davasında (2011), bir sanatçı, sanatsal bir proje çerçevesinde bir bina üzerinde imar düzenlemelerine aykırı olarak değişiklikler yapmaktan ve binaların dış duvarlarının görünümünü etkileyen çalışmaları izinsiz olarak gerçekleştirmekten suçlu bulunmuştur. Mahkeme, bu müdahalenin amacının “düzensizliğin önlenmesi” ve dolayısıyla “başkalarının haklarının korunması” olduğunu kabul etmiştir. Bu bağlamda, müdahalenin, yakın çevredeki yapıları ve diğer işleri denetleyerek, koruma altındaki ulusal miras yapılarının çevresinin kalitesini sağlama amacını taşıdığını, söz konusu amacın bu davada “toplumun genel yararına olan hususları belirlemede ulusal makamlara tanınan takdir yetkisini de göz önünde bulundurarak, bir ülkenin kültürel mirasını korumaya yönelik meşru bir amaç” olduğunu belirtmiştir. Mahkeme özellikle, kültürel mirasın korunmasının ve sürdürülebilir kullanımının sağlanmasının insani gelişmişlik amacına yönelik olduğunu ifade eden, 27 Ekim 2005 tarihinde kabul edilen Avrupa Konseyi Toplum İçin Kültürel Mirasın Değeri Çerçeve Sözleşmesi’ne atıfta bulunmuştur.

154. *Tóké/Romanya* davasında (2021, §§ 81 ve 96), bir milletvekili, reklam materyallerinin

yerleştirilmesine ve bunlara izin verilmesine ilişkin Kanun'un öngördüğü şekilde reklam yapmak için önceden geçici izin almaksızın, ofisinin bulunduğu binada reklam amacıyla azınlıkları temsil eden bayraklar astığı için ihtar niteliğinde hafif suç yaptırımına maruz kalmıştır. Mahkeme, Kanun'un amacının, doğal ve insan yapımı varlıkları muhafaza etmek, manzaranın kalitesini korumak ve yapı kalitesi bakımından gerekli standartlara uygunluk sağlamak amacıyla, yapı çevresinin tutarlı, uyumlu, güvenli ve sağlıklı olmasını sağlamak olduğunu kaydetmiştir. Sonuç olarak Mahkeme, başvurucunun ifade özgürlüğüne yapılan müdahalenin, 10 § 2 maddesinde sıralanan meşru amaçlardan birine, diğer bir deyişle başkalarının haklarının korunması amacına yönelik olduğunu kabul etmiştir.

Madde 11 (toplantı ve dernek kurma özgürlüğü)

Sözleşme'nin 11. maddesi

"1. Herkes barışçıl olarak toplanma ve dernek kurma hakkına sahiptir. Bu hak, çıkarlarını korumak amacıyla başkalarıyla birlikte sendikalar kurma ve sendikalara üye olma hakkını da içerir.

2. Bu hakların kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplum içinde ulusal güvenliğin, kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli olanlar dışındaki sınırlamalara tabi tutulamaz. Bu madde, silahlı kuvvetler, kolluk kuvvetleri veya devlet idaresi mensuplarınca yukarıda anılan hakların kullanılmasına meşru sınırlamalar getirilmesine engel değildir."

I. Çevreci gösteriler

155. Barışçıl toplanma özgürlüğü hakkıyla ilgili hukuk sistemi ilkeleri, çevre gösterilerine oldukça standart bir şekilde uygulanmaktadır (bir çevre koruma derneğinin planlanan yeni inşaatları protesto etmek amacıyla düzenlemek istediği bir gösterinin keyfi olarak yasaklanmasıyla ilgili [Makhmoudov/Rusya](#) (2007) davasına bakın).

156. Bununla birlikte, engelleyici nitelikteki çevreci gösteriler veya eylemler ile ilgili bir dizi davadan bahsetmekte fayda vardır.

[Drieman ve Diğerleri/Norveç](#) (karar), 2000. Bu dava, balina avcılığına karşı yürütülen bir kampanya çerçevesinde, Greenpeace üyelerinin botlarıyla bir balina avlama teknesi ile bir balina arasına girecek şekilde manevra yapmaları nedeniyle tutuklanması ve para cezasına çarptırılmasıyla ilgilidir. Mahkeme, bu nitelikteki eylemlerin, Sözleşme'nin 11. maddesinin kapsamına girip girmediği konusunda herhangi bir karara varmamıştır. Bununla birlikte, başvuruçuların eylem tarzının, balina avlama teknesini yasalara uygun olan faaliyetinden vazgeçmeye zorlayan bir tür zorlamaya karşılık geldiğini kaydederek, başvuruçulara karşı alınan önlemlerin, Sözleşme kapsamında, siyasi ifadeyle veya kamu yararına ilişkin sorular üzerine yapılan tartışmayla ya da bu tür konulardaki görüşlerin barışçıl bir şekilde ifade edilmesiyle aynı ayrıcalıklı korumadan faydalanamayacak bir davranış şekline yönelik olduğunu gözlemlemiştir. Aksine, Devletlerin bu tür davranışlara kısıtlama getirmek için önlem alma ihtiyacını değerlendirirken geniş bir takdir yetkisine sahip olduğu sonucuna vararak, 11. madde kapsamındaki şikâyetin açıkça temelden yoksun olduğunu beyan etmiştir.

[Chernega ve Diğerleri/Ukrayna](#), 2019. Dava, bir kent parkındaki bir yol yapım projesini ve özellikle ağaçların kesilmesini engelleyici bir şekilde protesto gerçekleştiren kişilere karşı alınan önlemlerle ilgilidir. Başvuruçular, çalışma sahasını terk etmelerine yönelik polis emrine uymadıkları ve başvuruçulardan biri çalışma sahasından çıkarılırken polise direndiği için tutuklanmalarının ve müteakiben mahkûm edilmelerinin ve bir başka durumda olay yerindeki özel güvenlik görevlileri tarafından fiziksel şiddet kullanılmasının, barışçıl gösteri yapma haklarının ihlali anlamına geldiğini iddia etmiştir. Tutuklama ve mahkûmiyetleri Devletin negatif yükümlülükleri açısından değerlendiren Mahkeme, göstericilere cezai yaptırım uygulamak için özel gerekçeler sunulması gerekli olduğu göz önüne alındığında, itaatsizlik nedeniyle dokuz gün hapis cezasına çarptırılan başvuruçular açısından, yerel mahkemelerin bu tür ağır cezalar verme kararlarına ilişkin yeterli gerekçe göstermedikleri gerekçesiyle 11. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir. Diğer taraftan Mahkeme, hapis cezasına çarptırılmayan başvuruçuların tehlikeli duruma rağmen kasıtlı olarak engelleyici bir şekilde hareket ettiklerini kaydederek, bu başvuruçular açısından herhangi bir ihlal tespit etmemiştir. Ayrıca, engelleyici protesto eylemleri nedeniyle hapis cezası verilmesinin *başlı başına* 11. maddeyi ihlal etmediğini vurgulayarak, tutuklanmaya direndiği için on gün hapis cezasına çarptırılan bir başvuruçuyla ilgili olarak

herhangi bir ihlal tespit etmemiştir. Mahkeme ayrıca, güvenlik görevlileri tarafından şiddet kullanılması konusunu Devletin pozitif yükümlülükleri açısından değerlendirerek, herhangi bir yasal gösterinin uygun şekilde yapılmasını garanti altına almak ve vatandaşların güvenliğini sağlamak için yetkililerce gerekli adımların atılması gerektiğini yinelemiş ve bu durumun, iç hukukta izin verilip verilmediğine bakılmaksızın, 11. madde tarafından korunan ve resmî olmayan bir biçimde de olsa yetkililere uygun şekilde bildirilmiş bir toplantı için de geçerli olduğunu vurgulamıştır. Mahkeme, davalı Devletin (i) güvenlik görevlilerince güç kullanımını uygun şekilde düzenlemeyerek, (ii) olaya karışan güvenlik görevlilerinin tespitini kolaylaştıracak şekilde, özel güvenlik personeli ile polis arasındaki nizamsızlığı önlemek amacıyla sorumlulukların dağılımını uygun şekilde organize etmeyerek, (iii) güç kullanmaya yetkili kişilerin kimliklerinin doğru şekilde tespitine ilişkin kuralların uygulanmasını sağlamayarak ve (iv) polisin çatışmaları önlemek veya etkili bir şekilde kontrol altına almak için harekete geçmeme kararının nedenlerini açıklamayarak, gösterilerin barışçıl bir şekilde yapılmasını güvence altına alma yükümlülüğünü yerine getirmedikçe karar vermiştir.

II. Dernek kurma özgürlüğü ve çevre

157. Dernek kurma özgürlüğüne ilişkin içtihat, çevre derneklerine oldukça standart bir şekilde uygulanmaktadır [bir çevre koruma derneğinin kapatılması ile ilgili [Tebieti Mühafize Cemiyeti ve İsrailov/Azərbaycan](#) davasına (2009) ve sürdürülebilir kalkınmayı destekleyen bir derneğin sicil kaydının yapılmasının reddedilmesiyle ilgili [Costel Popa/Romanya](#) davasına (2016) bakınız].

158. Bununla birlikte, Mahkemenin, avlanma alanlarının birleştirilmesi yoluyla avlanma ve atıcılığın örgütlenmesi çerçevesinde, avlanmaya karşı olan toprak sahiplerinin, özel hukuka tabi avcılık derneklerine üyeliğinin zorunlu kılınması konusunu ele aldığı, “negatif dernek kurma özgürlüğü” olarak adlandırılan uygulama ile ilgili birtakım davalardan bahsetmek yerinde olacaktır.

[Chassagnou ve Diğerleri/Fransa](#) [BD] davasında (1999, §§ 103-117), Hükûmet, avcılık faaliyetlerinin demokratik bir şekilde yürütülmesini garanti altına almayı amaçladığı gerekçesiyle, başvuruçuların dernek kurma özgürlüğü haklarına yönelik olan itiraz konusu müdahalenin, madde 11 § 2 anlamında “başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması” meşru amacına sahip olduğunu ileri sürmüştür. Mahkeme, bu bağlamda gerekçe gösterilen “hakların ve özgürlüklerin” Sözleşme veya Protokolleri tarafından güvence altına alınanlar arasında bulunduğu durumlarda, bu hak ve özgürlükleri koruma ihtiyacının, Devletlerin Sözleşme’de belirtilen diğer hak ve özgürlükleri kısıtlamasına yol açabileceğinin kabul edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Dolayısıyla Devletler, bu alandaki çatışan yararlar arasında bir denge kurma konusunda geniş bir takdir yetkisine sahipti. Sözleşmede ifade edilmemiş olan, avlanma hakkı veya özgürlüğü gibi “hak ve özgürlüklerin” korunması amacıyla (böyle bir hak veya özgürlüğün iç hukukta güvence altına alındığı varsayılarak) Sözleşme ile güvence altına alınan bir hak veya özgürlüğe kısıtlamalar getirilmesi ise farklı bir konudur. Böyle bir durumda, yalnızca tartışmaya kapalı bir zorunluluk bulunması, Sözleşme’de yer alan bir haktan yararlanılmasına yapılan müdahaleye gerekçe oluşturabilir. Mahkeme ayrıca, başvuruçuların etik gerekçelerle avlanmaya karşı olduklarını gözlemleyerek, “bir kişiyi, üyeliği kendi inançlarına temelden aykırı olan bir derneğe katılmaya kanunen zorunlu tutmanın” ve söz konusu derneğin bu kişi tarafından onaylanmayan amaçlara ulaşabilmesi için, bu derneğe üye olması nedeniyle kişiyi sahip olduğu arazi üzerindeki haklarını devretmekle yükümlü tutmanın, çatışan yararlar arasında adil bir dengenin kurulmasını sağlamak için yapılması gerekenin sınırlarını aştığına ve izlenen amaçla orantılı olarak değerlendirilemeyeceğine karar vermiştir (ayrıca bkz. [Schneider/Lüksemburg](#), 2007, §§ 75-83, ve [A.S.P.A.S. ve Lasgrezas/Fransa](#), 2011, §§ 55-57). Mahkeme daha sonra, ilgili kişilerin etik gerekçelerle avlanmaya karşı olmalarının belirleyici olduğunu teyit etmiştir [[Baudinière ve Vauzelle/Fransa](#) (karar), 2007].

Madde 13 (etkili hukuk yoluna başvurma hakkı)

Sözleşme'nin 13. maddesi

"Sözleşme'de tanınmış olan hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkes, söz konusu ihlal resmî bir hizmetin ifası için davranan kişiler tarafından gerçekleştirilmiş olsa dahi, ulusal bir merci önünde etkili bir hukuk yoluna başvurma hakkına sahiptir."

159. Etkili hukuk yoluna başvurma hakkıyla ilgili hukuk ilkeleri, çevre ile ilgili bir arka planı olan davalarda, oldukça standart bir şekilde uygulanmaktadır. Aşağıdaki örneklerle bakınız:

- *Athanassoglou ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2000, §§ 58-60;
- *VgT Verein gegen Tierfabriken/İsviçre*, 2001, §§ 82-83;
- *Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2003, §§ 137-142;
- *Kolyadenko ve Diğerleri/Rusya*, 2012, §§ 221-232;
- *Di Sarno ve Diğerleri/İtalya*, 2012, §§ 84-89 ve 116-118 ile *Cordella ve Diğerleri/İtalya*, 2019, §§ 121-127 ve 175-176.

Madde 14 (ayrımcılık yasağı)

Sözleşme'nin 14. maddesi

"Bu Sözleşme'de tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi veya diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir duruma dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin sağlanmalıdır."

160. Ayrımcılık yasağına ilişkin hukuk ilkeleri, çevre ile ilgili bir arka planı olan davalarda, oldukça standart bir şekilde uygulanmaktadır. Aşağıdaki örneklerle bakınız:

- *Chassagnou ve Diğerleri/Fransa* [BD], 1999, §§ 89-95 ve 120-121, ile *Chabauty/Fransa* [BD], 2012, §§ 41-57;
- *Chapman/Birleşik Krallık* [BD], 2001, §§ 129-130;
- *VgT Verein gegen Tierfabriken/İsviçre*, 2001, §§ 87-89;
- *Wells/Birleşik Krallık* (karar), 2007.

1 no.lu Protokol'ün 1. maddesi (mülkiyetin korunması)

Sözleşme'nin 1 no.lu Protokolü'nün 1. maddesi

"Her gerçek ve tüzel kişinin mal ve mülk dokunulmazlığına saygı gösterilmesini isteme hakkı vardır. Bir kimse, ancak kamu yararı sebebiyle ve yasada öngörülen koşullara ve uluslararası hukukun genel ilkelerine uygun olarak mal ve mülkünden yoksun bırakılabilir.

Yukarıdaki hükümler, devletlerin, mülkiyetin genel yarara uygun olarak kullanılmasını düzenlemek veya vergilerin ya da başka katkıların veya para cezalarının ödenmesini sağlamak için gerekli gördükleri yasaları uygulama konusunda sahip oldukları hakka halel getirmez."

I. Çevre ile ilgili gerekçelerden dolayı mülkiyete saygı hakkının kısıtlanması

161. Mülkiyet hakkına yapılan bir müdahalenin 1 no.lu Protokol'ün 1. maddesine uygun olması için, hukukun üstünlüğüne uygun olması ve genel yarara veya kamu yararına olan, meşru bir amaç izlemesi gerekir. Ayrıca kullanılan yöntemler ile ulaşılmak istenen amaç arasında makul bir orantılılık ilişkisi bulunmalıdır. Bu bağlamda Mahkeme, kamu yararının gerekleri ile ilgili kişinin yararı arasında adil bir dengenin kurulup kurulmadığını kontrol edecektir. Bunu yaparken, hem uygulama yöntemlerinin ve araçlarının seçilmesinde hem de bunların sonuçları, izlenen amaca ulaşma bakımından kamu yararı doğrultusunda haklı görülüp görülmediğinin değerlendirilmesinde Devlete geniş bir takdir yetkisi tanıyacaktır (bkz. 1 no.lu Protokol'ün 1. maddesine Dair Kılavuz).

A. Çevrenin korunmasının genel yarara mı yoksa kamu yararına mı yönelik olduğu sorusu

162. Çevrenin, doğanın, ormanların, kıyı şeridinin, tehdit altındaki türlerin, biyolojik kaynakların, kültürel mirasın ve halk sağlığının korunması, *kamu yararına* yönelik olan konulardır. Bu nedenle, mülkiyete saygı hakkına yapılan müdahaleyi gerekçelendirmek için, çevre ile ilgili bir argüman öne sürülebilir.

Örnekler:

- bir çakıl ocağı işletme izninin iptali (*Fredin/İsveç (1)*, 1991, § 48);
- imar izinlerinin iptali (*Pine Valley Developments Ltd ve Diğerleri/İrlanda*, 1991, § 57);
- bir doğal koruma alanı kurulmasına yönelik kamulaştırma davasının uzaması nedeniyle mülk sahiplerinin mülklerinin geleceği konusunda belirsizlik yaratılması ve mülklerini kullanmalarının kısıtlanması (*Matos e Silva, Lda., ve Diğerleri/Portekiz*, 1996, § 88);
- zorunlu olarak bir avcılık derneğine araziyi kullanma izni verilmesi ve bir arazi sahibine kendi mülkü üzerinde avlanmaya müsamaha göstermesinin şart koşulması (*Chassagnou ve Diğerleri/Fransa* [BD], 1999, § 79; *Schneider/Lüksemburg*, 2007, § 46; *A.S.P.A.S. ve Lasgrezas/Fransa*, 2011, § 36; *Herrmann/Almanya* [BD], 2012, §§ 83-85);
- bir mülkün statüsünün doğal koruma alanı olarak yeniden düzenlenmesi ve böylece "yapı alanı" statüsünün kaldırılması (*Bahia Nova S.A./İspanya* (karar), 2000);
- bir arazide imara izin veren kararnamelerin iptali, böylece "yapı alanı" statüsünün kaldırılması (*Kapsalis ve autre/Yunanistan* (karar), 2004);
- imar izni olmaksızın inşa edilen bir binaya yönelik yıkım emri (*Saliba/Malta*, 2005, § 44; *Ivanova ve Cherkezov/Bulgaristan*, 2016, § 71);

- özel binaların tarihi anıtlar olarak listelenmesi ve bu durumun binalarda imar kısıtlamalarına ve mülkün geri kalanında yapı kısıtlamalarına yol açması (*SCEA Ferme de Fresnoy/Fransa* (karar), 2005);
- şehir imar planında yapılan bir değişikliğin ardından arazinin korunan alan olarak belirlenmesi ve bu durumun, tarihi veya kültürel değeri olan binaları korumak ve şehirde yeşil bir alan oluşturmak amacıyla inşaat yasağı sonucunu doğurması (*Galtieri/İtalya* (karar), 2006);
- bir arazi parçasının “orman arazisi” olarak belirlenmesi ve özellikle, bu durumun inşaat yasağı ile sonuçlanması (*Ansay ve Diğerleri/Türkiye* (karar), 2006);
- imar düzenlemelerini ihlal eden inşaat işleri için büyük bir para cezası verilmesi (*Valico S.r.l./İtalya* (karar), 2006);
- ülke çapında uygulanan bir kıyı koruma programı kapsamındaki arazilerde inşaat için muafiyet izni verilmesinin reddedilmesi (*Saarenpään Loma ky/Finlandiya* (karar), 2006);
- parçası olduğu bölgenin arkeolojik önemi nedeniyle bir arsa parselinin “yapı alanı” statüsünün kaldırılması kararı (*Perinelli ve Diğerleri/İtalya* (karar), 2007; *Longobardi ve Diğerleri/İtalya* (karar), 2007);
- imar izni alınması mümkün olmayan ormanlık bir alanda, imar izni olmadan inşa edildiği gerekçesiyle bir evin yıkılması (*Hamer/Belçika*, 2007, § 81);
- bir yazlık konuttaki imar izninin iptali ve yıkım kararı çıkarılması (*Tumeliai/Litvanya*, 2018, § 75);
- tehdit altındaki bir tür olan deniz kaplumbağalarının (*Caretta Caretta*) yumurtalarını bıraktığı küçük bir adada imarı kısıtlayan ve akabinde yasaklayan kararlar (*Z.A.N.T.E. - Marathonisi A.E./Yunanistan*, 2007, § 50);
- sit alanı içinde bulunan bir arsa parseli üzerindeki imarı sınırlayan ve akabinde yasaklayan kararlar (*Anonymos Touristiki Etairia Xenodocheia Kritis/Yunanistan*, 2008, § 45);
- turba çıkarma izni başvurusunun reddedilmesi (*Pindstrup Mosebrug A/S/Danimarka* (karar), 2008);
- söz konusu arazinin kamu orman arazisinin bir parçası olduğu gerekçesiyle tapunun iptal edilerek arazinin tazminatsız olarak Hazine adına yeniden tescil edilmesi (*Turgut ve Diğerleri/Türkiye*, 2008, § 90; *Cin ve Diğerleri/Türkiye*, 2009, § 29; *Temel Conta Sanayi Ve Ticaret A.Ş./Türkiye*, 2009, § 42; *Kök ve Diğerleri/Türkiye*, 2009, § 22; *Keçeli ve Başpınar/Türkiye*, 2010, § 40);
- arazinin “kamu orman arazisi” olarak belirlenmesi sonucunda arazi sahibinin araziyi işlemesine ve hasat etmesine veya araziyle ilgili herhangi bir işlem yapmasına engel olunması (*Köktepe/Türkiye*, 2008, § 87);
- tilki avcılığının yasaklanması (*Friend ve Diğerleri/Birleşik Krallık* (karar), 2009, §§ 56-57);
- tarım arazilerinin doğal sit alanı olarak belirlenmesi nedeniyle yapı ruhsatı başvurusunun reddedilmesi (*Tarım/Türkiye* (karar), 2010);
- kıyı alanlarının geliştirilmesi, korunması ve tanıtılmasına ilişkin 3 Ocak 1986 tarihli Kanun’un yürürlüğe girmesini takiben, başvuruçunun, birkaç on yıl boyunca evinin bulunduğu, kamu malı olan ve deniz kıyısında bulunan taşınmazı işgale devam etmesine izin verilmemesi ve sonuç olarak yıkım kararı verilmesi (*Depalle/Fransa* [BD], 2010, § 81);
- bir arazi parçasının yeniden ağaçlandırılmasına karar verilmesi ve böylece “yapı alanı” statüsünün kaldırılması (*Lazaridi/Yunanistan*, 2006, § 34);
- şap hastalığı salgını çerçevesinde koyunların önleyici olarak itlaf edilmesi (*Chagnon ve Fournier/Fransa*, 2010, § 50);
- Porquerolles Adası’nda imar izni başvurularının reddedilmesi (*Consorts Richet ve Le Ber/Fransa*, 2010, § 116);

- kamu malı olan ve deniz kıyısında bulunan araziye ilişkin tapunun iptali (*Silahyürekli/Türkiye*, 2013, § 47);
- Venedik Lagünü'nün balık yetiştiriciliği için kullanılan kısımlarına ilişkin bir tapunun iptali (*Valle Pierimpiè Società Agricola S.P.A./İtalya*, 2014, § 67);
- bir millî parkın çevresinde inşaat yasağı (*Matczyński/Polonya*, 2015, §§ 101-102);
- bir ticari binanın kullanımını kısıtlayan, kültürel mirasın korunmasına yönelik bir önleyici tedbir kararı (*Petar Matas/Hırvatistan*, 2016, § 35);
- çeşitli arsa parsellerinin “yapı alanı” statüsünü ortadan kaldıran bir imar planındaki irtifak hakkına yönelik tazminat taleplerinin reddi (*Malfatto ve Mieille/Fransa*, 2016, § 63);
- bir hurda metal şirketine, izinsiz faaliyet göstermesi nedeniyle para cezası verilmesi ve yüklü miktarda paraya el konulması (*S.C. Fiercolect Impex S.R.L./Romanya*, 2016, § 60);
- UNESCO Dünya Mirası alanı olarak listelenen taşınmazlar üzerindeki imar kısıtlamaları (*Kristiana Ltd./Litvanya*, 2018, § 104-105);
- midye yavrusu avcılığının geçici olarak yasaklanması (*O’Sullivan McCarthy Mussel Development Ltd/İrlanda*, 2018, § 109);
- yasa dışı balıkçılık faaliyeti için kullanılan bir gemiye el konulması (*Yaşar/Romanya*, 2019, § 59).

163. Halk sağlığının ve çevrenin korunması da, 1 no.lu Protokol’ün 1. maddesinin ikinci cümlesi kapsamında, genel yararı ilgilendiren bir konudur.

Örnekler:

- yapı alanı niteliğinde olmayan bir yeraltı suyu koruma alanında yer alması nedeniyle geçerliliğini yitirmiş bir ruhsata dayalı olarak inşa edilmiş bir evin yıkılması (*Yıldırım/Türkiye*, 2009, § 43);
- UNESCO Dünya Mirası listesine dâhil edilmek üzere aday gösterilen bir alanda bulunan ve kültürel mirasın korunmasına, sit alanlarına ve bölgesel imar planlarına ilişkin kanunlar ihlal edilerek satılmış bir arsa parseline ait tapunun iptali (*Bogdel/Litvanya*, 2013, §§ 60-61);
- komünist rejimin çöküşünden sonra, ilgili arazinin yalnızca kamuya ait olabilecek, ulusal öneme sahip ormanlarla kaplı olduğu gerekçesiyle, hatalı olarak iade edilen taşınmazlar üzerindeki mülkiyet haklarının iptali (*Beinarovič ve Diğerleri /Litvanya*, 2018, §§ 135-137);
- “ormancılık kaynakları” niteliğinde olan ve bu nedenle özelleştirilemeyen arsa parsellerine ait tapuların iptali (*Gavrilova ve Diğerleri/Rusya*, 2021, § 73).

164. Mahkeme, 1 no.lu Protokol’ün 1. maddesi bağlamında, çevrenin korunması ile ilgili konuların haklılığını, çok güçlü bir şekilde vurgulamıştır. Dolayısıyla, inşaatın yasak olduğu ormanlık arazi üzerinde izinsiz olarak inşa edilmiş bir evin yıkılması ile ilgili olan *Hamer/Belçika* davasında (2007, § 79) Mahkeme, Sözleşme’de çevrenin genel olarak korunmasına yönelik özel herhangi bir hüküm bulunmamakla birlikte, günümüz toplumunda çevrenin korunmasının öneminin giderek arttığı ve çevrenin, halk ve dolayısıyla kamu makamları tarafından sürekli ve devamlı olarak savunulan bir konu hâline geldiği gözlemlerinde bulunmuştur. Mali zorunluluklara ve hatta mülkiyet gibi bazı temel haklara, özellikle de Devletin bu konuyla ilgili mevzuat çıkarmış olduğu hâllerde, çevrenin korunmasıyla ilgili hususlar karşısında öncelik verilmemesi gerektiğini eklemiştir. Akabinde, özellikle de *Turgut ve Diğerleri/Türkiye* davasında (2008, § 90), bu tutumunu yeniden teyit etmiştir (ayrıca, söz konusu arazinin kamu orman arazisinin bir parçası olduğu gerekçesiyle tapunun iptali ve arazinin tazminatsız olarak Hazine adına yeniden tescil edilmesi ile ilgili olan *Köktepe/Türkiye* (2008, § 87), *Temel Conta Sanayi Ve Ticaret A.Ş./Türkiye* (2009, § 42) ve *Bil İnşaat Taahhüt Ticaret Limited Şirketi/Türkiye* (2013, § 29) davalarına bakınız; ayrıca, farklı bir bağlamda, *S.C. Fiercolect Impex S.R.L. v. Romanya* (2016, § 65) davasına bakınız). Mahkeme, kamu yararı ile ilgili tespitin, özellikle doğanın ve ormanların korunması için geçerli olduğunu belirtmiştir (*Nane ve Diğerleri/Türkiye*, 2009, § 24). Kamu makamlarının, çevreyi

korumak amacıyla çıkarılan yasal hükümlerin tamamen etkisiz kalmamasını sağlamak için, pratikte uygun zamanda müdahalede bulunmalarını gerektiren bir sorumluluk üstlendiğini de eklemiştir (*Hamer/Belçika*, 2007, § 79; *S.C. Fiercolect Impex S.R.L./Romanya*, 2016, § 65). Doğal sit alanı olarak belirlenmiş bir çiftlik arazisi üzerinde turistik bir restoran inşa edilmesine yönelik izin talebinin reddiyle ilgili olan *Tarım/Türkiye* (karar) davasında (2010), Mahkeme, çevrenin korunmasını “son derece önemli” olarak nitelendirmiştir.

B. Daha geniş takdir yetkisi

165. Devletler, genel yarara yönelik amaçlar doğrultusunda mülkiyet hakkına müdahale teşkil eden bir işlem yaparken, hem söz konusu amaca ulaşmak için başvurduğu icra yöntemlerini hem de bu yöntemlerin amaca orantılılığını değerlendirme konusunda geniş bir takdir yetkisine sahiptir. Mahkeme, özellikle ulaşılmaya amaçlanan genel yararın çevrenin korunmasıyla ilgili olduğu durumlarda bunun geçerli olduğunu vurgulamıştır (*Hamer/Belçika*, 2007, § 78; *Depalle/Fransa* [BD], 2010, §§ 84 ve 87; *Matczyński/Polonya*, 2015, §§ 105-106; *S.C. Fiercolect Impex S.R.L./Romanya*, 2016, § 67; *Tumeliai/Litvanya*, 2018, § 72).

Benzer şekilde Mahkeme, mülkiyete saygı hakkına yapıldığı iddia edilen müdahalenin mekânsal planlama ve çevre koruma politikalarıyla ilgili olduğu durumlarda, takdir yetkisinin daha geniş olduğunu vurgulamıştır (*Depalle/Fransa* [BD], 2010, §§ 84 ve 87; *Malfatto ve Mieille/Fransa*, 2016, § 64; *Barcza ve Diğerleri/Macaristan*, 2016, § 46; *O’Sullivan McCarthy Mussel Development Ltd/İrlanda*, 2018, § 124).

166. Dolayısıyla, 1 no.lu Protokol’ün 1. maddesinin ikinci fıkrası anlamında mülkün kullanımına yönelik düzenlemelerle ilgili bir davada, Mahkeme, çevre gibi konularda, yasama organınca nelerin genel yarara yönelik olduğuna dair verilen karara, söz konusu karar açıkça makul temelden yoksun olmadıkça, hem icra yöntemlerinin seçilmesi hem de icranın sonuçlarının söz konusu kanunun amacına ulaşması için genel yarar açısından haklı olup olmadığının tespiti bakımından saygı duyacağını ifade etmiştir (*Pfachta ve Diğerleri/Polonya* (karar), 2014, § 101).

C. Mahkeme denetimi

167. Takdir yetkisi genişletilmediği sürece, mülkiyete saygı hakkıyla ilgili hukuki ilkeler, bu hakkı kısıtlayan, çevrenin korunmasına yönelik önlemlere oldukça standart bir şekilde uygulanmaktadır (bkz. 1 no.lu Protokol’ün 1. maddesine Dair Kılavuz).

168. Mahkeme özellikle, Devletin takdir yetkisini göz önünde bulundurarak, başvuruçunun, mülkiyet hakkının korunması ile genel yararın gerekleri arasında kurulması gereken adil dengenin bozulacağı şekilde, bireysel ve aşırı bir külfeti yüklenmek durumunda kalıp kalmadığını kontrol edecektir (*Hamer/Belçika*, 2007, § 78; *Turgut ve Diğerleri/Türkiye*, 2008, § 91; *Köktepe/Türkiye*, 2008, §§ 91-92; *Consorts Richet ve Le Ber/Fransa*, 2010, §§ 115 ve 124; *Gavrilova ve Diğerleri/Rusya*, 2021, §§ 74 ve 87).

Bu nedenle, örneğin, bir kişinin makul olarak mülkiyetin değerine karşılık gelen bir meblağ ödenmeksizin mülkiyetten yoksun bırakılması, normalde orantısız bir müdahale teşkil edecektir ve kişiye hiçbir tazminat ödenmemesi, yalnızca istisnai durumlarda 1 no.lu Protokol’ün 1. maddesi uyarınca haklı görülebilir; bu durum, kamulaştırmanın çevreyi korumaya yönelik olup olmadığına veya farklı bir amacı olup olmadığına bakılmaksızın geçerlidir (*Turgut ve Diğerleri/Türkiye*, 2008, §§ 91-92; *Cin ve Diğerleri/Türkiye*, 2009, § 30; *Temel Conta Sanayi Ve Ticaret A.Ş./Türkiye*, 2009, § 43; *Kök ve Diğerleri/Türkiye*, 2009, § 23; *Yıldırım/Türkiye*, 2009, § 44; *Ocak/Türkiye*, 2010, § 52; *Keçeli ve Başpınar/Türkiye*, 2010, § 41; *Bölükbaş ve Diğerleri/Türkiye*, 2010, § 35; *Silahyürekli/Türkiye*, 2013, § 48; *Valle Pierimpiè Società Agricola S.P.A./İtalya*, 2014, § 71).

169. *Z.A.N.T.E. - Marathonisi A.E./Yunanistan* davasındaki (2007, § 54) karar, bir Devletin çevreyi

korumak amacıyla mülkiyet hakkını kısıtlamaya yönelik önlemler aldığı durumlarda, yetkililerin söz konusu korumayı sağlamak için diğer işlemleri yapmaması hâlinde adil dengenin bozulabileceğini göstermesi bakımından önemlidir.

Söz konusu davada, başvuru şirketi, turistik tesisler inşa etmek amacıyla küçük bir ada satın almış ve akabinde, yetkililer tarafından, tehdit altındaki bir tür olan deniz kaplumbağalarının (*Caretta caretta*) yumurtalarını bıraktığı yerleri korumak amacıyla önce inşaat çalışmalarını kısıtlayan ve daha sonra yasaklayan kararlarla engellenmiştir (parsel nihai aşamada Zakintos Ulusal Parkı kapsamına dâhil edilmiştir). Yetkililerin, söz konusu arazi üzerinde, başvuru şirketin kendi mülkü üzerindeki faaliyetlerinin ciddi şekilde kısıtlanmasının gerekçeleri ile tutarsız olan faaliyetlere (küçük ada her gün turistler tarafından istila edilmekteydi, sahili ciddi şekilde kirlenmişti ve tuvalet bulunmamaktaydı) müsamaha gösterdiklerini kaydeden Mahkeme, mülkiyetin kullanımının düzenlenmesi bakımından, kamu yararı ile özel yarar arasında kurulması gereken adil dengenin bozulduğuna karar vermiştir. Şu vurguyu yapmıştır: “... Devlet, çevrenin etkin bir şekilde korunmasını temin etmek amacıyla özel bir mülkiyetin kullanılmasına kapsamlı kısıtlamalar getirdiğinde, asgari olarak, bu amaca ulaşma çabalarını baltalayacak faaliyetlere müsamaha göstermemelidir. Aksi takdirde, kısıtlamanın amacı ortadan kalkabilir ve ilgili tarafa başlangıçta yüklenen külfet, söz konusu taraf için daha katlanılmaz bir hâl alır. Bu ise, kısıtlamanın takip edilen amaçla orantılılığını değerlendirirken dikkate alınması gereken bir etkidir. Mevcut davada, yetkili makamların söz konusu amaca ulaşılmasını tehlikeye atacak faaliyetlere karşı gerekli önlemleri almamasına rağmen, Devlet tarafından, deniz kaplumbağalarını korumak amacıyla başvuru şirketinin mülkünden faydalanması ile ilgili ciddi kısıtlamalara uyması talep edilmesi makul olmayacaktır.”

II. Çevreye zarar verilmesi nedeniyle mülkiyet haklarının ihlali

170. 1 no.lu Protokol'ün 1. maddesi, prensipte, mülkiyetten hoş bir ortamda ve huzurlu bir şekilde (*Ünver/Türkiye* (karar), 2000; *Taşkın ve Diğerleri/Türkiye* (karar), 2004; *Galev ve Diğerleri/Bulgaristan* (karar), 2009; *Ivan Atanasov/Bulgaristan*, 2010, § 83; *Marchiş ve Diğerleri/Romanya* (karar), 2011, § 44; *Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa*, 2012, § 184; *Pfacht ve Diğerleri/Polonya* (karar), 2014; *Marchiş ve Diğerleri/Romanya* (karar), 2011, § 44), belirli bir ortamda (*Cokarić ve Diğerleri/Hırvatistan* (karar) 2006; *Zapletal/Çek Cumhuriyeti* (karar), 2010) veya hoş, değişmemiş kırsal bir ortamda (*Moore/Birleşik Krallık* (karar), 1999) yararlanma hakkını güvence altına almaz.

171. Bununla birlikte endüstriyel kazalar, doğal afetler ve daha geniş anlamda çevreye verilen zararlar, mülkiyetin tahrip olmasına, bozulmasına veya değerinin düşmesine neden olabilir. Devlet, mülkiyet üzerindeki olumsuz etkilerin mülkiyet haklarını korumaya yönelik pozitif bir yükümlülüğün yerine getirilememesinden veya yetkililere atfedilebilen bir müdahaleden kaynaklanıp kaynaklanmadığına bakılmaksızın, 1 no.lu Protokol'ün 1. maddesi uyarınca, mülkiyetin tahrip olmasına, bozulmasına veya değerinin düşmesine neden olan durumdan sorumlu olabilir.

A. Devletin doğrudan sorumluluğu

172. Devlet, bir çevre kazası veya kamu hukukuna tabi bir organa, kuruma veya girişime atfedilebilen bir çevresel zarar nedeniyle bir mülkün tahrip olması veya zarar görmesi ya da değerinin düşmesi durumunda, 1 no.lu Protokol'ün 1. maddesi uyarınca sorumlu olabilir.

Mülkiyetin korunması hakkına yönelik bu tür müdahalelerde, mülkiyete saygı hakkına ilişkin hukuk ilkeleri oldukça standart bir şekilde uygulanmaktadır.

1. Mülkün tahrip edilmesi veya zarar görmesi - örnek

173. *Dimitar Yordanov/Bulgaristan* davasında (2018), başvuru, diğerlerinin yanı sıra, bir kamu kuruluşu tarafından işletilen bir açık kömür madeninde patlayıcılar kullanılması nedeniyle, 160-180

metre uzaklıkta bulunan evinin zarar gördüğünden ve bu nedenle evini terk etmek zorunda kaldığından şikâyet etmiştir. Mahkeme, bu davada, mülkiyetin korunması hakkının kullanılmasına Devlet tarafından müdahale edildiğini kaydetmiştir. Davayı, 1 no.lu Protokol'ün 1. maddesinin birinci cümlesi kapsamında değerlendiren Mahkeme, kömür madeninin iç hukukta öngörülen tampon bölge içerisinde faaliyet gösterdiğini ve istinaf mahkemesince, konutlara bu kadar yakın bir yerde patlayıcıların infilak ettirilmesinin tartışmasız bir şekilde iç hukuka aykırı olduğuna karar verildiğini kaydederek, müdahalenin hukuka aykırı olduğu gerekçesiyle bu hükmün ihlal edildiğine karar vermiştir.

2. Değer kaybı - örnekler

174. *Ouzounoglou/Yunanistan* (2005, §§ 28-32) ile *Athanasίου ve Diğerleri/Yunanistan* davaları (2006, §§ 23-26), başvuruçuların evlerinin yakınında, arazilerinin kamulaştırılan kısımlarında yapılan (birinci davada kara yollarına ve ikinci davada demir yollarına yönelik) altyapı inşaatları ile ilgiliydi. Başvuruçular, manzaralarını bozan ve kendilerini gürültü kirliliğine ve titreşime maruz bıraktığını iddia ettikleri söz konusu altyapının yakınlığı nedeniyle mülklerinin geri kalan kısmının değerinde meydana gelen değer kaybı için kamulaştırma usulü kapsamında tazminat ödenmesinin reddedilmesinden şikâyetçi olmuşlardır. Mahkeme, tazminat talebinin reddinin, çatışan bireysel haklar ve kamu yararı gereklilikleri arasındaki adil dengeyi bozduğu sonucuna varmıştır.

Mahkeme, bir otoyol inşa etmek amacıyla, çiftçilik yapan bir çiftin mülkiyetinde bulunan arazinin kısmen kamulaştırılmasına ilişkin *Bistrović/Hırvatistan* (2007, §§ 42-45) davasında da mukayese edilebilir benzer bir durumu değerlendirmiştir. Mahkeme, başvuruçunun mülkünün geri kalan kısmının değerinin önemli ölçüde azaldığının dikkate alınmaması nedeniyle, 1 no.lu Protokol'ün 1. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. Bu tespit, özellikle, yerel yetkililerce başvuruçunun mülklerinin kamulaştırılmasına ilişkin tazminat belirlenirken, gelecekte inşa edilecek otoyolun başvuruçunun evinden iki ila üç metre mesafeden geçeceğinin ve mülk, tarımsal faaliyetler için çok elverişli olmasını sağlayan eski hoş çevresini ve büyük avlusunu kaybedeceğinin ve düşük bir gürültü düzeyine sahip olma özelliğini yitireceğinin dikkate alınmadığını kaydetmiştir. Mahkeme ayrıca, yerel mahkemelerce sahayı hiç ziyaret etmeyen bir bilirkişi tarafından hazırlanmış bilirkişi raporuna dayanılmış olduğunu ve başvuruçuların evlerinin arsa parselinin haritası üzerinde hatalı bir şekilde çizildiğine dair iddialarının araştırılmadığını ve bu durumun, mahkemelerce uygun bir tazminat miktarı belirlenmesini imkânsız hâle getirdiğini kaydetmiştir. Başvuruçuların mülkünün kamulaştırılmasına ilişkin tazminatın hesaplanmasıyla ilgili tüm etkenlerin tespit edilmemesi ve mülk geriye kalanında meydana gelen değer kaybı için tazminat ödenmemesi nedeniyle, ulusal makamların, ilgili çatışan yararlar arasında adil bir denge kuramadığına karar vermiştir.

Karşılaştırma amacıyla, mülk kamulaştırılan bir bölümündeki bir otoyol inşaatı nedeniyle bir mülkte meydana gelen (%20 ila %40 arasındaki) değer kaybı için tazminat verilmemesi ile ilgili *Couturon/Fransa* davasına (2015, §§ 38 ve 43) bakınız. Mahkeme, otoyolun yakınlığının başvuruçunun mülkü üzerindeki etkilerinin, *Ouzounoglou* ve *Athanasίου* davasındakiyle karşılaştırılmaz olduğunu kaydetmiştir (otoyol, başvuruçunun taşınmazına bitişik olmakla birlikte, evinden 250 metre uzakta bulunmaktaydı). Başvuruçunun bireysel ve aşırı bir külfeti yüklenmek durumunda kalmadığı sonucuna varmıştır. Ayrıca, yerel yargılamaları göz önünde bulunduran Mahkeme, 1 no.lu Protokol'ün 1. maddesinin ihlal edilmediğine hükmetmiştir.

175. *Orfanos ve Orfanou/Yunanistan* (karar) davasında (2006) [ayrıca bkz. *Calancea ve Diğerleri/Moldova Cumhuriyeti* (karar), 2018, § 36], Mahkeme, demir yolu altyapısının inşası amacıyla gerçekleştirilen kısmi bir kamulaştırmadan sonra inşa edilen bir evle ilgili davada, *Ouzounoglou* davasındaki içtihadın uygulanamayacağına karar vermiştir. Mahkeme, başvuruçuların kamulaştırılan arazileri üzerindeki ek yatırımları bilinçli olarak yaptıklarını ve uzun süredir devam eden, yerleşik bir yaşam biçimini *bulunduğu yerde* kesintiye uğratan bir kamulaştırma kararına hazırlıksız yakalanmaları gibi bir durumun söz konusu olmadığını kaydetmiştir. Başvuruçuların, evlerinde meydana gelen değer kaybı veya gündelik yaşamlarında ortaya çıkan rahatsızlıklar için tazminat ödemeyi reddederek Devletin

keyfî davrandığına dair iddialarında haklı olmadıkları kararını vermiştir. Ayrıca, yerel mahkemelerin, kamulaştırma kararına ek olarak, arazilerinde meydana gelen değer kaybı için başvuruculara özel bir tazminat verdiğini kaydeden Mahkeme, 1 no.lu Protokol'ün 1. maddesi kapsamındaki şikâyetin açıkça temelden yoksun olduğunu beyan etmiştir.

176. *Fotopoulou/Yunanistan* davasında (2004, §§ 33-38) başvuru, komşuları tarafından yasa dışı olarak inşa edilmiş bir duvarın yıkılmasına yönelik kesinleşmiş ve icra edilebilir bir karar alınmış olmasına rağmen, yetkililerin söz konusu duvarı yıkmayı reddettiğinden şikâyetçi olmuştur. Mahkeme, ret kararının, yasa dışı olarak inşa edilen duvarın varlığını sürdürmesine yol açtığını kaydetmiştir. Duvarın başvurunun evini deniz manzarasından yoksun bıraktığını ve köyün geleneksel karakterini bozarak başvurunun mülkünde değer kaybına neden olduğunu kaydeden Mahkeme, başvurunun mülkiyet haklarına yapılan ve 1 no.lu Protokol'ün 1. maddesinin birinci fıkrasının ilk cümlesi kapsamında olan müdahaleden yetkililerin sorumlu olduğu sonucuna varmıştır. Yetkililerin ret veya ihmalinin iç hukukta hiçbir yasal dayanağı olmadığı gerekçesiyle, hükmün ihlal edildiğine karar vermiştir.

177. Kamuya ait bir havalimanından kaynaklanan gürültü kirliliği nedeniyle taşınmazda meydana gelen değer kaybı da, 1 no.lu Protokol'ün 1. maddesi uyarınca Devletin doğrudan sorumluluğunu doğuracak niteliktedir. Bununla birlikte, başvurulardan hiçbiri mülklerinin değerinde meydana gelen değer kaybına dair kanıt sunmadığından, Mahkeme, şimdiye kadar bu hükmün böyle bir bağlamda ihlal edildiğine karar vermemiştir [*Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa*, 2012, § 190; *Pfachta ve Diğerleri/Polonya* (karar), 2014].

178. *Ivan Atanasov/Bulgaristan* (2010, § 83) ile *Vecbaštika ve Diğerleri/Letonya* (karar) (2019) davalarından da bahsetmek gerekir. İlk davada başvuru, bir kamu kuruluşuna ait eski bir bakır madeninin atık havuzuna yönelik bir ıslah programının fiili uygulanmasının, mülkünden tam olarak yararlanmasını engellediğini ve mülkünün değerini düşürdüğünü ileri sürmüştür. Mahkeme, başvuru tarafından, mülkünün etkilendiğini veya değer kaybına uğradığını gösteren hiçbir kanıt sunulmadığı gerekçesiyle, 1 no.lu Protokol'ün 1. maddesinin ihlal edilmediğine hükmetmiştir. İkinci davada, başvurularda, söz konusu hüküm uyarınca, yakın çevrede rüzgâr türbinlerinin kurulması için verilen bir izin nedeniyle mülklerinde meydana gelen değer kaybından ve (kırsal turizm, hayvancılık, tarım ve arıcılık alanlarındaki) profesyonel projelerinin tamamen mahvolduğundan şikâyetçi olmuşlardır. Mahkeme, başvurulardan tarafından mülklerindeki değer kaybına veya mesleki faaliyetleri üzerindeki herhangi bir ekonomik etkiye dair kanıt sunulmadığı gerekçesiyle, şikâyetin açıkça temelden yoksun olduğuna karar vermiştir.

B. Devletin mülkiyeti korumaya yönelik pozitif yükümlülüğünü yerine getirmemesi

179. Mahkeme, tehlikeli faaliyetlerle bağlantılı olan insan kaynaklı çevre felaketiyle ilgili bir davada, mülkiyete saygı hakkını korumaya yönelik pozitif yükümlülüklerin varlığını doğrulamıştır. Evsel atıklara yönelik bir çöplükte meydana gelen patlama nedeniyle çok sayıda kişinin hayatını kaybettiği ve başvurunun evi de dâhil olmak üzere on bir gecekondunun toprak altında kaldığı *Öneryıldız/Türkiye* [BD] davasında (2004, §§ 134-135) Mahkeme, söz konusu hükümle korunan hakkın gerçek ve etkili bir şekilde kullanılmasının yalnızca Devletin müdahale etmeme görevine bağlı olmadığını ve özellikle başvurunun yetkililerden meşru bir şekilde bekleyebileceği önlemler ile başvurunun mülkünden etkin şekilde yararlanması arasında doğrudan bir bağlantı olduğu durumlarda, pozitif koruma önlemlerinin alınmasını gerektirebileceğini vurgulamıştır.

180. Devletin özel mülkiyeti korumak için pozitif önlemleri almadığına yönelik iddialar, prensipte, mülkiyetten huzur içerisinde faydalanma hakkını düzenleyen, 1 no.lu Protokol'ün 1. maddesinin birinci fıkrasının birinci cümlesinde belirtilen genel kural ışığında değerlendirilir (*Öneryıldız /Türkiye* [BD], 2004, § 133; *Boudayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2008, § 172; *Kolyadenko ve Diğerleri /Rusya*, 2012, § 213; *Hadzhiyska/Bulgaristan* (karar), 2012).

181. 1 no.lu Protokol'ün 1. maddesinde belirtilen pozitif yükümlülükler uyarınca Devlet, ortaya çıkan herhangi bir kirliliği veya rahatsızlığı kontrol altına alacak şekilde, özel sektörde gereken düzenlemeleri yapmalıdır (çevresel tehlikelerle ilgili olarak, düzenlemelerde önleyici hususlar ele alınmalıdır; aşağıya bakınız). Dolayısıyla, Devletin bu hüküm kapsamındaki sorumluluğu, özel sektör için geçerli uygun düzenlemelerin mevcut olmamasından kaynaklanabilir. Mahkeme, bir metal sac presleme fabrikasından kaynaklanan gürültüyle ilgili olan [Zapletal/Çek Cumhuriyeti](#) (karar) davasında (2010) bu hususu vurgulamıştır.

182. Ayrıca, diğer bağlamlarda olduğu gibi, çevresel bağlamda da, mülkiyete saygı hakkının korunmasına yönelik pozitif yükümlülükler gereğince, yerel mahkemelerin mülkiyet konularıyla ilgili uyuşmazlıkları etkin ve adil bir şekilde karara bağlamasına imkân tanıyan ilgili usuli güvenceler kapsamında adli yargılamaların sağlanması gerekir ([Bistrović/Hırvatistan](#), 2007, § 33; [Couturon/Fransa](#), 2015, § 33). Mahkeme, bu gerekliliğin karşılanıp karşılanmadığını, kapsamlı bir bakış açısıyla inceleyecektir ([Petar Matas/Hırvatistan](#), 2016, § 44). Mahkeme, taşınmazın bir bölümüne otoyol inşa edilmesi nedeniyle mülkte meydana gelen değer kaybının tazmin edilmemesiyle ilgili olan [Couturon/Fransa](#) davasında (2015, § 42-43) bu ilkeyi uygulamıştır. Mahkeme, başvurunun tazminat talebine ilişkin yerel yargılamalarda davasının adil bir adli yargılamaya konu olmadığını gösteren herhangi bir husus bulunmadığından, 1 no.lu Protokol'ün 1. maddesinin ihlal edilmediğine karar vermiştir.

1. Mülkün yıkılması veya zarar görmesi

a. Çevresel felaketler sonucu mülkün yıkılması veya zarar görmesi

i. Endüstriyel türdeki çevresel felaketler

183. Endüstriyel türdeki bir çevresel felaketle ilgili olan [Öneryıldız/Türkiye](#) [BD] davasında (2004, §§ 134-136) Mahkeme, Devlet yetkililerinin ve makamlarının, başvurunun mülkiyet haklarını korumak için yetkileri dâhilindeki tüm adımları atmadıklarına karar vermiştir. 1 no.lu Protokol'ün 1. maddesi kapsamındaki pozitif yükümlülük gereğince, ulusal makamların, başvurunun evinin yıkılmasını önlemek amacıyla, Sözleşme'nin 2. maddesi kapsamındaki pozitif yükümlülükte (yukarıya bakınız) şart koşulanlarla aynı pratik adımları atması gerektiğini tespit etmiştir.

Mahkeme, bir su deposunun, nehir yataklarını patlatmasını önlemek amacıyla, aniden ve büyük ölçekli bir şekilde tahliye edilmesi nedeniyle meydana gelen selle ilgili [Kolyadenko ve Diğerleri/Rusya](#) (2012, § 216) davasında da aynı gerekçeyi benimsemiştir.

ii. Öngörülebilir doğal afetler/çevresel felaketler

184. Mahkeme, mülkün uğradığı zararın bir doğal afetten kaynaklandığı durumlarda, daha nitelikli bir yaklaşım benimsemektedir.

Bir kentsel alanın toprak altında kalmasına neden olan ve evlere hasar veren bir çamur kayması ile ilgili olan [Boudayeva ve Diğerleri/Rusya](#) davasında (2008, §§ 174-175) Mahkeme, insan kontrolünün dışında olan doğal afetlerin, aynı ölçüde Devlet müdahalesini gerektirmediğine dikkat çekmiştir. Dolayısıyla, Devletin mülkiyetin hava koşullarından kaynaklı tehlikelere karşı korunmasına ilişkin pozitif yükümlülüklerinin kapsamı, insan kaynaklı tehlikeli faaliyetlerde olduğu kadar geniş değildir. Mahkeme, Sözleşme'nin 2. maddesi kapsamındaki pozitif yükümlülükler ile Sözleşme'nin 1 no.lu Protokol'nün 1. maddesi kapsamındaki yükümlülükler arasında bir ayırım yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Yaşam hakkı, temel öneme sahip olması nedeniyle, bu hakkın korunması için afet yardımı alanında yetkililerin yetkileri dâhilindeki tüm önlemleri alma görevinin 2. madde kapsamındaki pozitif yükümlülüklerin kapsamına dâhil edilmesini gerektirmektedir; diğer taraftan, mutlak olmayan, mülkiyetten huzur içerisinde faydalanma hakkını koruma yükümlülüğünün kapsamı, söz konusu şartlar altında alınması makul olan önlemlerin ötesine geçecek şekilde genişletilemez. Buna göre, yetkililerin, bireylerin

mülklerini hava koşullarından korumak için hangi önlemlerin alınacağına karar verirken sahip oldukları takdir yetkisi, yaşamı korumak için gereken önlemlere karar verirken sahip oldukları takdir yetkisinden daha geniştir. Ayrıca, bağımsız soruşturma ve yargının müdahalesi gibi usuli görevlerin mülkün hasar görmesi durumundaki önem düzeyi, can kaybı durumundaki önem düzeyinden farklıdır. Burada da, Devletin özel mülkiyeti doğal afetlerden korumasına yönelik pozitif yükümlülüğü, zarar gören mülkün tam piyasa değeriyle Devlet tarafından tazmin edileceği şeklinde bağlayıcı olarak yorumlanamaz.

Mahkeme, şiddetli yağış sonrasında bir nehrin yataklarının patlaması nedeniyle başvurunun evinin sel altında kalmasıyla ilgili olan *Hadzhiyska/Bulgaristan* (karar) davasında (2012, §§ 15-16), bu ayrımı teyit etmiştir. Özellikle, 1 no.lu Protokol'ün 1. maddesinin, Sözleşmeciler Devletlere tüm durumlarda ve sel veya diğer doğal afetlere karşı savunmasız olan tüm alanlarda özel mülkleri korumak için önleyici tedbirler alınmasını şart koşacak kadar kapsamlı olmadığını vurgulamıştır. Öncelikler ve kaynaklar bakımından yapılacak operasyonel tercihler göz önüne alındığında, bu hükmün getirdiği yükümlülükler, yetkililere imkânsız veya orantısız bir yük getirmeyecek şekilde yorumlanmalıdır.

b. Mülkün özel faaliyetlerden kaynaklanan çevresel bozulma nedeniyle yıkılması veya hasar görmesi

185. Mülkün özel faaliyetlerden kaynaklanan çevresel bozulma nedeniyle yıkılması veya hasar görmesine ilişkin herhangi bir hüküm veya karar bulunmamaktadır. Devletin yapması gereken bir müdahale bağlamında bu tür bir örnek için, yukarıdaki *Dimitar Yordanov/Bulgaristan* davasına (2018) bakınız.

2. Çevreye verilen zarar nedeniyle mülkün değer kaybına uğraması

186. Çevre sorunlarına veya ciddi rahatsızlıklara neden olabilecek faaliyetler, taşınmazın değerini etkileyebilir ve bu nedenle kısmi kamulaştırmaya karşılık gelebilir (*Taşkın ve Diğerleri/Türkiye* (karar), 2004; *Cokarić ve Diğerleri/Hırvatistan* (karar), 2006; *Galev ve Diğerleri/Bulgaristan* (karar), 2009; *Ivan Atanasov /Bulgaristan*, 2010, § 83; *Vecbaštika ve Diğerleri/Letonya* (karar), 2019) ve hatta mülkü satılamaz hâle getirebilir (*Taşkın ve Diğerleri/Türkiye* (karar), 2004).

Bu durum, örneğin, bir havalimanından kaynaklanan [*Ashworth ve Diğerleri/Birleşik Krallık* (karar), 2004] “önemli düzeydeki gürültü kirliliği” bakımından (*Cokarić ve Diğerleri/Hırvatistan* (karar), 2006] geçerli olabilir.

187. Bununla birlikte, şimdiye kadar Mahkemeye sunulan bu tür şikâyetler, başvuru sahipleri tarafından mülklerinin değer kaybına uğradığına dair kanıt sağlanamadığı gerekçesiyle reddedilmiştir (*Ashworth ve Diğerleri/Birleşik Krallık* (karar), 2004; *Galev ve Diğerleri/Bulgaristan* (karar), 2009; *Zapletal/Çek Cumhuriyeti* (karar), 2010; *Marchiş ve Diğerleri/Romanya* (karar), 2011, §§ 45-46).

Sözleşme'nin 34. maddesi (bireysel başvurular)

Sözleşme'nin 34. maddesi

"İşbu Sözleşme ve Protokollerinde tanınan hakların Yüksek Sözleşmeci Taraflardan biri tarafından ihlalinden zarar gördüğü iddiasında bulunan her gerçek kişi, hükûmet dışı her kuruluş veya kişi grupları Mahkemeye başvurabilir. Yüksek Sözleşmeci Taraflar bu hakkın etkin bir şekilde kullanılmasına hiçbir suretle engel olmamayı taahhüt ederler."

I. Toplum yararı/mağdurun durumu

A. Doğrudan mağdur - çevre koruma derneklerinin davaya taraf olma hakkı

188. Diğer davalarda olduğu gibi çevre davalarında da, ilke olarak, 34. madde anlamında bir Sözleşme ihlali mağduru statüsünü talep edebilmek için söz konusu ihlalden şahsen ve "doğrudan etkilenmiş" olunması gerekir (bkz. örneğin *Lambert ve Diğerleri/Fransa* [BD], 2015, § 89). Bir başka deyişle, 34. maddenin amaçları bakımından, "mağdur" sözcüğü, söz konusu eylem veya ihmalden doğrudan etkilenen kişiyi ifade eder (*Balmer-Schafroth ve Diğerleri/İsviçre*, 1997, § 26).

189. 34. maddeye ilişkin genel içtihat uyarınca, çevresel bağlamda hayatını kaybeden bir kişinin en yakın akrabası, 2. maddenin ihlalinden mağdur olduğunu iddia edebilir (*Brincat ve Diğerleri/Malta*, 2014, § 87).

190. Çevre ile ilgili bir hakka riayet edilmemesi nedeniyle 8. maddenin ihlalinden şikâyetçi olan başvuru sahiplerinin mağdur statülerinin tespiti çerçevesinde, Mahkeme, 8. maddenin ihlal edilip edilmediğinin tespitindeki en önemli etkenin, yalnızca çevreye herhangi bir genel zarar verilip verilmediği değil, bir kişinin özel veya aile hayatı üzerinde olumsuz bir etki yaratılıp yaratılmadığı olduğunu dikkate alacaktır (*Di Sarno ve Diğerleri/İtalya*, 2012, § 80; *Cordella ve Diğerleri/İtalya*, 2019, § 101).

Birkaç kişinin Taranto'daki bir çelik fabrikasından kaynaklanan zararlı emisyonlardan şikâyet ettiği *Cordella ve Diğerleri/İtalya* davasında (2019, §§ 100-109), Mahkeme, İtalya Bakanlar Kurulu tarafından riske maruz kaldığı tespit edilen belediyelerde ikamet etmeyen ve tespit edilen maruziyet bölgesinin kapsamı hakkında şüphe oluşturacak deliller sunamayan başvuru sahiplerinin, itiraz edilen durumdan kişisel olarak etkilendiklerini gösteremedikleri ve bu nedenle 8. maddenin ihlalinden mağdur olduklarını iddia edemeyecekleri değerlendirmesinde bulunmuştur. Diğer taraftan Mahkeme, belirli bir alandaki kirliliğin, bu kirliliğe maruz kalan kişilerin sağlığı ve refahı için potansiyel olarak tehlikeli olduğuna dair (çürütülebilir) bir varsayım olduğunu vurgulayarak, adı geçen belediyelerde ikamet eden kişilere mağdur statüsü vermiştir. Dava dosyasında, çelik fabrikalarının faaliyetleri ile buna maruz kalan belediyelerdeki halk sağlığının kötüleşen durumu arasında bir illiyet bağı olduğuna işaret eden çok sayıda bilimsel rapor ve çalışma bulunduğunu gözlemleyen Mahkeme, söz konusu kirliliğin, etkilenen bölgede yaşayan başvuru sahiplerinin refahı üzerinde şüphe götürmeksizin olumsuz bir etkisi olduğuna karar vermiştir.

Di Sarno ve Diğerleri/İtalya davasında (2012, §§ 80-81), başvuru sahipleri, İtalya'nın Campania bölgesindeki atık toplama, işleme ve bertaraf hizmetlerinin kötü yönetiminden kaynaklanan kirlilik ve diğer rahatsızlıklardan şikâyet etmişlerdir. Mahkeme, başvuru sahiplerinin, Campania'nın tüm nüfusunu etkileyen bir durumdan şikâyetçi olduklarını kaydetmiştir. Bununla birlikte, başvuru sahiplerinin ikamet ettikleri belediye'deki kötü yönetimin etkilerinden birinin de atıkların aylarca sokaklarda birikmesi olduğunu gözlemleyerek, başvuru sahiplerinin şikâyet ettikleri çevresel zararın, kişisel refahlarını doğrudan etkileyecek

nitelikte olduğuna karar vermiştir.

191. Bu yaklaşımın bir sonucu olarak, çevre koruma dernekleri de dâhil olmak üzere tüzel kişiler, yalnızca gerçek kişilerce hissedilebilecek çevresel kirliliklerden veya rahatsızlıklardan kaynaklanan bir Sözleşme ihlalinin mağduru olduklarını iddia edemezler. Bu nedenle, *Greenpeace* isimli STK'nin, kuruluş merkezinin bir çelik fabrikasından kaynaklanan kirliliğe maruz kalması nedeniyle konuta saygı gösterilmesi hakkı bağlamında mağdur statüsü talebinde bulunamayacağı kabul edilmiştir [*Asselbourg et 78 autres personnes physiques ainsi que l'association Greenpeace-Lüksemburg/Lüksemburg* (karar), 1999; *Aly Bernard et 47 autres personnes physiques ainsi que l'association Greenpeace-Lüksemburg/Lüksemburg* (karar), 1999]. Ayrıca, Komisyonun bir çevre koruma STK'sinin yüksek hızlı demir yolu hattından kaynaklanan gürültü kirliliği nedeniyle 8. maddenin ihlalinden mağdur olduğunu iddia edemeyeceğine karar verdiği *Association des Résidents du Quartier Pont Royal, la commune de Lambersart ve Diğerleri/Fransa* (karar) davası (1992) ile *Maatschap Smits ve Diğerleri/Hollanda* (karar) davasına (2001) bakınız. Benzer şekilde Mahkeme, ilke olarak, bir derneğin, 8. maddenin ihlal edildiği iddiasında bulunabilmek için sağlıklı ilgili konuları gerekçe gösteremeyeceğini vurgulamıştır [*Greenpeace E.V. ve Diğerleri/Almanya* (karar), 2009].

192. Ayrıca, bir STK, çevre kirliliği veya rahatsızlıkları nedeniyle, Sözleşme tarafından STK üyelerine tanınan hakların ihlaline yol açtığı iddia edilen önlemlerden mağdur olduğu iddiasında da bulunamaz [bir taş ocağının çevresinde yaşayan kişileri, taş ocağının faaliyetlerinden kaynaklanan rahatsızlıklardan korumak için çaba sarf eden bir dernekle ilgili olan *Besseau ve Diğerleri/Fransa*(karar) davasına (2006) bakınız].

193. Öte yandan, bir çevre sorununa ilişkin ulusal yargılamalara taraf olan bir çevre koruma STK'si, ilke olarak, söz konusu yargılamalar çerçevesinde meydana geldiği iddia edilen, Sözleşme'nin 6 § 1 maddesine yönelik bir ihlalden mağdur olduğunu (bu yargılamaların STK'nin üyelerinin yararlarının korunmasını sağlamaya yönelik olduğu durumlarda dahi) iddia edebilir [*Gorraiz Lizarraga ve Diğerleri/İspanya*, 2004, § 36; Mahkemenin, davaya taraf olmaması nedeniyle yerel temyiz başvurusu kabul edilemez bulunan bir çevre koruma derneğince söz konusu yargılamayla ilgili olarak 6 § 1 maddesinin ihlali nedeniyle mağdur statüsü talep edilemeyeceğine karar verdiği *Bursa Barosu Başkanlığı ve Diğerleri/Türkiye* davasıyla (2018, §§ 114-116) karşılaştırınız].

194. Aynı zamanda, kanuni amacı üyelerinin yararlarını savunmak olan bir STK tarafından yerel mahkemelerde bu amaçla bir temyiz başvurusunda bulunulduğunda, bu STK'nin üyeleri, temyiz davası çerçevesinde meydana geldiği iddia edilen 6 § 1 maddesine yönelik ihlallerle ilgili olarak (söz konusu davalara taraf olmasalar dahi) mağdur statüsü talep edebilirler. Mahkeme bu kararını, kanuni amacı üyelerinin baraj inşaatı projesiyle mücadeleye yönelik çabalarını koordine etmek olan bir STK tarafından, bir barajın inşa edilmesine yönelik kararın iptali için açılan davada vermiştir. Mahkeme, sular altında kalacak olan köylerin sakinlerinin bu hükmün ihlalinden mağdur olduklarını iddia edebileceklerini değerlendirerek, köy sakinlerinin kendi adlarına davaya taraf olmamalarına rağmen, kendi yararlarını savunmak amacıyla kurdukları ve mensubu bulundukları derneğin aracılığı vasıtasıyla, davaya müdahil olduklarını kaydetmiştir. Mahkeme, şu hususları vurgulamıştır: “[...] Sözleşme'nin diğer hükümleri gibi, 34. maddede yer alan 'mağdur' ifadesinin de, çağdaş toplumun koşulları ışığında, evrimsel bir şekilde yorumlanması gerekmektedir. Nitekim, modern toplumlarda, dernekler gibi kolektif yapılara başvurmak, özellikle de karmaşık idari kararlarla karşı karşıya kalan vatandaşların belirli yararlarını etkili bir şekilde savunmak için erişebilecekleri yöntemlerden biri, bazı durumlarda ise tek yöntemdir. Ayrıca, derneklerin üyelerinin yararlarını savunmak için yasal işlem başlatabilecekleri çoğu Avrupa ülkesinin mevzuatında kabul edilmektedir. Mevcut davadaki durum tam olarak budur. Mahkeme, 'mağdur' kavramını yorumlarken bu gerçeği göz ardı edemez. Bu kavramın aşırı şekilsel olan diğer herhangi bir biçimde yorumlanması, Sözleşme tarafından güvence altına alınan hakların korunmasını etkisiz ve hayali hâle getirecektir” (*Gorraiz Lizarraga ve Diğerleri/İspanya*, 2004, §§ 38-39).

B. Potansiyel mağdur: çevresel zarar riskine maruz kalma

195. Sözleşme'nin 34. maddesi, başvurucuların Sözleşme'nin ihlali konusunda *soyut* şikâyetlerde bulunmalarına izin vermemektedir. Bu, özellikle çevresel zarardan kaynaklanan Sözleşme ihlali iddiaları için geçerlidir [*Caron ve Diğerleri/Fransa* (karar), 2010; *Cordella ve Diğerleri/İtalya*, 2019, § 100].

196. Bununla birlikte Mahkeme, bir dereceye kadar, "potansiyel mağdur" kavramını kabul etmektedir. Dolayısıyla, bir başvurucu, kendisini kişisel olarak etkileyecek bir ihlalin ortaya çıkmasının muhtemel olduğuna dair makul ve inandırıcı kanıtlar sunarsa, Sözleşme'nin 34. maddesi anlamında mağdur olduğunu iddia edebilir (bkz. *Kabul Edilebilirlik Kriterlerine İlişkin Pratik Kılavuz*, §§ 30-31).

Mahkeme, hurda metal kullanan bir çelik fabrikasına faaliyet izni verilmesiyle ilgili olan *Asselbourg et 78 autres personnes physiques ainsi que l'association Greenpeace-Lüksemburg/Lüksemburg* (karar) (1999) ve *Aly Bernard et 47 autres personnes physiques ainsi que l'association Greenpeace-Lüksemburg/Lüksemburg* (karar) (1999) davalarında bu kriterleri uygulamıştır. Başvurucular, çelik fabrikası projesinin; yaşam kalitelerini etkileyecek, huzurlu bir şekilde evlerinden faydalanmaktan mahrum bırakacak ve özel ve aile hayatlarına saygı haklarını ihlal edecek şekilde çevreye zarar vereceğinden şikâyetçi olmuşlardır. Mahkeme, yalnızca hurda demirden çelik üretme faaliyetlerinin doğasında bulunan kirlilik risklerinden söz edilmesinin, başvurucunun Sözleşme ihlalinin mağdur oldukları yönündeki iddialarına gerekçe oluşturmak için yeterli olmadığı kanaatine varmıştır. Şikâyet edilen fiilin çok ilgisiz sonuçlar doğurmaması koşuluyla, yetkililer tarafından yeterli önlemlerin alınmaması nedeniyle zarar meydana gelme olasılığının bir ihlal teşkil edecek düzeye ulaştığını, tartışılabilir ve ayrıntılı bir şekilde iddia edebilmeleri gerekmektedir. Mahkeme, Lüksemburg makamları tarafından uygulanan faaliyetin koşullarına yönelik yükümlülüklerin ve özellikle havayı kirleten atıkların salınımlarıyla ilgili normların, önlem ilkesinin ciddi bir ihlalini teşkil edecek düzeyde yetersiz kaldığının dosyadan net bir şekilde görülememesi sonucuna varmıştır.

Mahkeme, türbinlerin yüksek bir gürültü düzeyine ve sağlıklarını ve refahlarını etkileyen diğer rahatsızlıklara (titreşimler, düşük frekanslı ses, gölge ve gölge titreşimi) neden olduğunu iddia eden bireylerce, mülklerinin veya konutlarının bulunduğu bölgede rüzgâr santrallerinin inşasına Devlet tarafından izin verilmesinden 8. madde kapsamında şikâyetçi oldukları *Vecbaštika ve Diğerleri/Letonya* (karar) davasında (2019, §§ 79-84), benzer bir tespitte bulunmuştur. Mahkeme her şeyden önce projenin ertelendiğini ve hatta rafa kaldırılmış olabileceğini kaydetmiştir. Ayrıca, başvurucuların, Dunika mahallesinde bulunan mülklerinin veya evlerinin yakınında rüzgâr türbinlerinin faaliyet göstermesinden doğrudan ve ciddi şekilde etkilenenlerine dair kanıtı, gerekli olasılık düzeyini gösterir şekilde sunamadıklarını kaydetmiştir; yalnızca rüzgâr türbinlerinin faaliyet göstermesinden kaynaklanan belirli olumsuz etkilerden genel bir şekilde söz edilmiş olması, bu bağlamda yetersiz görülmüştür. Mahkeme, mevcut davada, başvurucuların özel ve aile hayatlarının tehlikeye atılması riskinin söz konusu olduğuna dair makul ve ikna edici kanıtlar bulunmadığı sonucuna varmıştır.

Planlı bir demir yolu hattına ilişkin *Maatschap Smits ve Diğerleri/Hollanda* (karar) davasında (2001) Mahkeme, planlanan hat üzerinde yaşayan ve gürültü, titreşim ve kirliliğe maruz kalacaklarından şikâyetçi olan kişilerin mağdur statüsü talep edebileceklerini kabul etmiştir.

II. Mağdur statüsünün kaybedilmesi

197. Bir kirlilik durumuna veya çevresel bir rahatsızlığa son verildiği gerçeği, buna maruz kalan kişileri mağdur statüsünden mahrum bırakmak için tek başına yeterli değildir (*López Ostra/İspanya*, 1994, § 42; *Martinez ve Pino Manzano/İspanya*, 2012, § 28).

Benzer şekilde, yerel bir sakinin maruz kaldığı kirlilik veya çevresel rahatsızlıktan kaçmak için başka bir eve taşınması, kişiyi mağdur statüsünden mahrum bırakmak için yeterli değildir (*López Ostra/İspanya*, 1994, § 42; *Yevgeniy Dmitriyev/Rusya*, 2020, § 37).

198. Bir kişinin mağdur statüsünü kaybetmesi için, yerel makamlarca bir ihlal tespit edilmesi ve bu ihlal için uygun ve yeterli bir tazminat teşkil eden bir karar vermesi gerekir (bkz. Kabul Edilebilirlik Kılavuzu, §§ 36-39). Bir başvurucunun mağdur statüsü, Mahkeme nezdinde şikâyetinde bulunduğu olgular temelinde yerel düzeyde başvurucuya tazminat ödenmesine ve Sözleşme ihlalinin yerel makamlar tarafından açıkça veya esasen kabul edilip edilmediğine bağlı olabilir. Mahkeme, bir çamur kaymasından mağdur olan kişilerin bir akrabasının Sözleşme'nin 2, 6 § 1 ve 13. maddelerinin ihlalinin şikâyet ettiği *Murillo-Saldias ve Diğerleri/İspanya* (karar) (2006) davasında bu gerçeği yinelemiştir. Mahkeme, kazadan yetkilileri sorumlu tutan yerel mahkeme tarafından, başvurucunun akrabalarının hayatını kaybetmesi nedeniyle başvurucuya makul bir tazminat ödenmesine hükmedildiği göz önüne alındığında, başvurucunun artık bu ihlallerden mağdur olduğunu iddia edemeyeceğine karar vermiştir.

Diğer örnekler:

Bir atık arıtma tesisinin yakınında yaşayan bir kişinin tesisten gelen koku, gürültü ve kirletici dumanlardan şikâyet ettiği *López Ostra/İspanya* davasında (1994, § 42) (ayrıca bkz. *Yevgeniy Dmitriyev/Rusya*, 2020, § 37), masrafları belediye tarafından karşılanmak üzere başvurucuya yeni bir konut temin edilmiş, akabinde başvurucu ailesi tarafından satın alınan bir eve taşınmış ve atık arıtma tesisi kapatılmıştır. Mahkeme, ne konutunun taşınmasının ne de sahanın kapatılmasının, başvurucu ve ailesinin yıllardır koku, gürültü ve dumanların kaynağından sadece on iki metre mesafede yaşadıkları gerçeğini değiştirmedikçe işaret ederek, başvurucunun mağdur statüsünü koruduğu kanaatine varmıştır. Tesisin kapatılması kararının ardından başvurucunun artık eski konutuna dönebilmesi hâlinde bu durumun başvurucunun uğradığı zararın değerlendirilmesinde dikkate alınması gereken bir faktör olabileceğini, ancak başvurucunun mağdur sıfatının sona erdiği anlamına gelmeyeceğini vurgulamıştır.

Moe ve Diğerleri/Norveç (karar) davasında (1999), başvurucular, evlerine yakın bir atık arıtma tesisinin faaliyetlerinden kaynaklanan rahatsızlıklardan şikâyetçi olmuşlardır. Mahkeme, başvurucular yerel mahkemelere başvurmadan önce, Norveç Yüksek Mahkemesi tarafından, kirlilik düzeylerinin yasadaki kabul edilebilir rahatsızlık sınırlarını aştığına karar verildiğini kaydetmiştir. Norveç Yüksek Mahkemesi tarafından temel olarak özel hayata ve konuta saygı haklarının ihlalinin kabul edildiği sonucuna varmış ve başvuruculara herhangi bir maddi tazminat ödenmemiş olmasına rağmen, yargılamalar sonucunda, rahatsızlıkları azaltmak amacıyla tesisin faaliyetlerinde adaptasyonlar yapıldığını gözlemlemiştir. Mahkeme ayrıca, Yüksek Mahkeme tarafından tespit edildiği üzere, yerel mahkemeye yapılan başvurunun ardından rahatsızlık düzeyinin artık yasal sınırları aşmadığını, başvurucuların bu bulguyu çürütecek veya bu bulgunun 8. madde ile bağdaşmayan standartlara dayandığını gösterecek herhangi bir kanıt sunmadıklarını ve kirlilik seviyesinin *López Ostra/İspanya* (1994) davasındaki seviyeden önemli ölçüde daha düşük olduğunu kaydetmiştir. Ayrıca, yargılamaların yakın tarihli olduğunu ve rahatsızlığı yasal sınırlar içerisine getiren iyileştirici önlemleri göz önünde bulunduran Mahkeme, başvurucuların, 8. maddenin ihlalinin teşkil ettiği iddia edilen konu için yeterli bir tazminat aldığına ve bu nedenle artık 34. maddenin amaçları doğrultusunda mağdur statüsü talep edemeyeceklerine karar vermiştir.

Başvurucunun özellikle endüstriyel bir felaket sırasında mülkünün yıkılmasıyla ilgili şikâyetinde bulunduğu *Öneryıldız/Türkiye* [BD] davasında (2004, § 137), Devlet, başvurucuya maddi zarar için kayda değer bir tazminat ödendiği ve çok uygun koşullarla sübvans edilmiş bir konut sağlandığı için, başvurucunun artık mağdur olduğu iddiasında bulunamayacağını ileri sürmüştür. Mahkeme, söz konusu dairenin avantajlı koşullarla satılmış olmasının davada gözlemlenen eksikliklerin etkilerini belirli bir dereceye kadar giderebileceği varsayılsa dahi, bu koşulların başvurucunun maruz kaldığı zarar için uygun bir tazminat olarak kabul edilemeyeceği gerekçesiyle, bu iddiayı reddetmiştir. Buna göre, özellikle de satış akdinde ve dosyadaki diğer ilgili belgelerde, başvurucunun mülkünden huzurlu bir şekilde faydalanma hakkının ihlal edildiğinin yetkililer tarafından herhangi bir şekilde kabul edildiğini gösteren hiçbir şey bulunmadığından, sağlanan avantajlar ne olursa olsun, başvurucunun “mağdur” statüsünü kaybetmesine neden olamazlar. Mahkeme ayrıca, uğranan maddi zarar için verilen tazminatın kesin karara rağmen hâlâ ödenmemiş olduğuna dair gözlemin yeterli olduğunu kaydetmiştir.

Bir çelik fabrikasının yakınında yaşayan kişilerin maruz kaldıkları kirlilikten şikâyet ettikleri [Ledyayeva ve Diğerleri/Rusya](#) davasında (2006, § 106), Mahkeme tarafından incelenen dönemin başlangıcından iki yıl sonra, başvuruculardan biri, yetkililer tarafından fabrikanın “sıhhi güvenlik bölgesi” dışında bulunan bir konuta yerleştirilmiştir. Bununla birlikte Mahkeme, başvurucuya konut temin edilmesi başvurucunun çelik fabrikasından kaynaklanan kirliliğe maruz kalma sorununu çözmüş olsa da, önceki dönem içerisinde gerçekleştiği iddia edilen, başvurucuya yönelik hak ihlallerini düzeltmediğinden ve başvurucunun Sözleşme kapsamındaki haklarının açıkça veya esasen ihlal edildiği yetkililerce kabul edilmediğinden, söz konusu başvurucunun mağdur statüsünü koruduğuna karar vermiştir.

Bir su deposunun, nehir yataklarını patlatmasını önlemek amacıyla, aniden ve büyük ölçekli bir şekilde tahliye edilmesi nedeniyle meydana gelen selle ilgili olan [Kolyadenko ve Diğerleri/Rusya](#) davasında (2012, §§ 208-210), başvurucular, mahkeme dışı yolla tazminat almışlardır. Bununla birlikte, başvurucuların evlerine verilen hasar nedeniyle Sözleşme’nin 8. maddesinin ve 1 no.lu Protokol’ün 1. maddesinin ihlal edildiğinin yetkililerce kabul edildiğini gösteren herhangi bir şey olmadığını gözlemleyen Mahkeme, bu kişilerin hâlâ mağdur olduklarını iddia edebileceklerine karar vermiştir.

Bir deprem sırasında binaların çökmesinin ardından başvurucuların aile üyelerinin hayatını kaybetmesine ilişkin [M. Özel ve Diğerleri/Türkiye](#) davasında (2015, §§ 157-158) Mahkeme, “2. maddenin usuli gerekliliklerinin niteliğini ve müteahhitlerin mahkûmiyetinin herhangi bir tazminat sağlandığı şeklinde yorumlanamayacağını dikkate alarak”, söz konusu binalardan sorumlu müteahhitlerin cezai hüküm giymiş olmasının, başvurucuyu mağdur statüsünden yoksun bırakmak için yeterli olmadığına karar vermiştir.

Bir kişinin şehir şebekesinden sağlanan musluk suyunu içmesi sonucunda dizanteriye yakalanmış olmasından dolayı 8. maddenin ihlal edildiğinden şikâyetçi olduğu [Otgón/Moldova Cumhuriyeti](#) davasında (2016, §§ 16-20), Mahkeme, yerel mahkemeler tarafından hükmedilen tazminat tutarının, Mahkemenin Moldova Cumhuriyeti ile ilgili olarak 8. maddenin ihlal edildiğine karar verdiği davalarda genel olarak hükmettiği asgari tazminat tutarından “önemli ölçüde düşük” olduğu gerekçesiyle, ihlal yerel mahkeme tarafından esasen kabul edilmesine rağmen, başvurucunun mağdur statüsünü koruduğuna karar vermiştir.

Madde 35 (kabul edilebilirlik kriterleri)

Sözleşme'nin 35. maddesi

- "1. Mahkeme, konuyu, uluslararası hukukun genel kabul görmüş kurallarına göre tüm iç hukuk yolları tüketildikten sonra ve nihai kararın verildiği tarihten itibaren dört aylık bir süre içinde ele alabilir.
2. Mahkeme, 34. madde uyarınca yapılan herhangi bir başvuruyu, eğer
- (a) isimsiz şekilde yapılmışsa veya
- (b) Mahkeme tarafından daha önce incelenmiş olan ya da daha önce başka bir uluslararası soruşturma veya uzlaşma prosedürüne sunulmuş olan bir konu ile esasen aynı ise ve konuyla ilgili yeni bilgiler de içermiyorsa ele almayacaktır.
3. Mahkeme, 34. madde uyarınca sunulan herhangi bir bireysel başvuruyu aşağıdaki hâllerde kabul edilemez ilan edecektir:
- (a) başvuru, Sözleşme hükümlerine veya Protokollere uygun değilse, açıkça dayanaktan yoksun ise ya da bireysel başvuru hakkının kötüye kullanılması hâli söz konusu ise veya
- (b) başvurunun önemli bir zarar görmemiş olması, meğerki, Sözleşme ve Protokollerde tanımlanan insan haklarına saygı, başvurunun esastan incelenmesini gerektirsin. Ancak ulusal bir mahkeme tarafından gereğince incelenmemiş hiçbir dava, bu gerekçe ile reddedilemez.
4. Mahkeme, bu madde uyarınca kabul edilemez olduğunu düşündüğü herhangi bir başvuruyu reddeder. Bunu yargılamanın herhangi bir aşamasında da yapabilir."

A. Altı aylık süre sınırı - devam eden kirlilik durumu

199. Devam eden çevre kirliliği, "devam eden bir durum" teşkil edebilir. Sonuç olarak, 35 § 1 maddesinin gereklerini karşılayan bir iç hukuk yolunun mevcut olmaması durumunda, Sözleşme kapsamında Mahkemeye şikâyetle bulunulmasına yönelik altı aylık sürenin başlangıç tarihi, durumun sona erdiği tarihe kadar ertelenecektir (*Cordella ve Diğerleri/İtalya*, 2019, §§ 131-132). Dolayısıyla, süre, yalnızca Sözleşme kapsamında şikâyet edilen kirliliğin sona erdiği tarihten itibaren başlayabilir.

B. Kişi bakımından yetki - diğer üye Devletlerin kanunlarına tabi olan işletmelerin çevreye verdiği zarardan etkilenilmesi

200. *Zeynep Ahunbay ve Diğerleri/Türkiye, Avusturya ve Almanya* (karar) davasında (2016), yapılması planlanan ve Türkiye'deki Hasankeyf arkeolojik ve kültürel sit alanını sular altında bırakacak olan Ilısu barajına karşı çıkan kişiler, özellikle 8. ve 10. maddelerin ihlaline dayanarak başvuruda bulunmuşlar ve böyle bir altyapının çevre üzerinde yaratacağı yıkıcı etkilerden ve kültürel mirasın toptan yok edileceğinden şikâyet etmişlerdir. Mahkeme, projeyi yürütmekten sorumlu konsorsiyumda, Alman ve Avusturyalı şirketlerin de bulunduğunu kaydetmiştir. Bununla birlikte Mahkeme, itiraz edilen önlemlerin tamamının Türk yetkililer tarafından alındığını, tüm adli işlemlerin Türk yargı sistemi altında yürütüldüğünü ve başvuru tarafından gündeme getirilen konuların karara bağlanmasında münhasır yargı yetkisinin Türk yargı makamlarına ait olduğunu kaydetmiştir. Mahkeme, Sözleşmeciler Devletlerin bölge içerisindeki ve bölge dışındaki yargı yetkisine ilişkin içtihadına atıfta bulunarak, başvurunun Avusturya ve Almanya'ya yönelik olduğu ölçüde, *kişi bakımından yetki bağlamında* kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.

C. Konu bakımından yetki - belirli bir kültürel mirasın korunmasına yönelik evrensel ve bireysel bir hakkın bulunmaması

201. *Zeynep Ahunbay ve Diğerleri/Türkiye, Avusturya ve Almanya* (karar) davasında (2019, §§ 21-26), Mahkeme, ilgili uluslararası belgeler ve uluslararası hukuk standartlarının ortak paydaları ışığında, kültürel mirasa erişim hakkının korunması ihtiyacına ilişkin olarak, Avrupa'da ve uluslararası düzeyde ortak bir zeminin bulunduğunu değerlendirmeye hazır olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte, bu ortak zeminin, genel olarak azınlıkların kendi kültürlerinden özgürce faydalanma hakkına ve yerli halkların kültürel miraslarını sürdürme, kontrol etme ve koruma hakkına atıfta bulunduğunu kaydetmiştir. Mahkeme ayrıca, Sözleşme hükümlerinden, belirli bir kültürel mirasın korunmasına ilişkin evrensel ve bireysel bir hak çıkarımı yapılması konusunda, Avrupa Konseyine üye Devletlerde hâlihazırda Avrupa düzeyinde bir fikir birliği ve hatta ortak bir eğilim bulunmadığını kaydetmiştir. Bu nedenle Mahkeme, başvurunun, konu bakımından Sözleşme hükümlerine uygun olmadığını beyan etmiştir.

D. Kayda değer zarar olmaması - iddia edilen ihlalin asgari ciddiyet eşiği ve itiraz edilen durumun çevre ve halk sağlığı üzerindeki etkisi

202. Sakinlerin, sağlıklarını ve çevreyi bir çelik fabrikasından kaynaklanan zararlı emisyonlardan korumaya yönelik önlemlerin Devlet tarafından alınmadığından şikâyet ettiği *Cordella ve Diğerleri/İtalya* davasında (2019, §§ 133-139), Devlet, vatandaşları, iddialarını destekleyen herhangi bir olgusal veri sunmaksızın, yalnızca kirliliğe ve bunun sağlıkları üzerindeki etkisine çok geniş ifadelerle atıfta bulunmakla suçlamıştır. Devlet, bu durumun, iddia edilen zararın 35 § 3 (b) maddesi anlamında "kayda değer" olarak tanımlanması için yetersiz olduğunu ileri sürmüştür. Mahkeme, bu hükmün amaçları bakımından, iddia edilen ihlalin ciddiyet eşiğine ulaşmış olduğunu tespit etmesi gerektiğini ve bu nedenle, ihlal edildiği iddia edilen hakkın niteliğini, iddia edilen ihlalin bir hakkın kullanılması üzerindeki etkisinin ciddiyetini ve/veya ihlalin başvuru kişinin kişisel durumu üzerindeki olası sonuçlarını dikkate alması gerektiğini vurgulamıştır. Mahkeme, tek başına ve 13. madde ile birlikte ele alınan 8. madde kapsamında yapılan şikâyetlerin niteliği ve çelik fabrikalarından kaynaklanan kirliliğin çevre ve insan sağlığı üzerindeki etkisini ifade eden çok sayıda bilimsel rapor göz önüne alındığında, kayda değer zarar olmaması kriterinin yerine getirilmediğine karar vermiştir. Dolayısıyla, Devletin itirazını reddetmiştir.

Madde 46 (kararların bağlayıcılığı ve infazı)

Sözleşme'nin 46. maddesi

- "1. Yüksek Sözleşmeci Taraflar, taraf oldukları davalarda Mahkemenin verdiği kesinleşmiş kararlara uymayı taahhüt ederler.
2. Mahkemenin kesinleşen kararı, infazını denetleyecek olan Bakanlar Komitesine gönderilir.
3. Bakanlar Komitesi, kesinleşen bir kararın infazının denetlenmesinin, söz konusu kararın yorumundan kaynaklanan bir zorluk nedeniyle engellendiği kanaatinde ise, bu yorum konusunda karar vermesi için Mahkemeye başvurabilir. Mahkemeye başvurma kararı, Komite toplantılarına katılma hakkına sahip temsilcilerin üçte iki oy çokluğu ile alınır.
4. Bakanlar Komitesi, bir Yüksek Sözleşmeci Tarafın, taraf olduğu bir davada verilen kesin karara uygun davranmayı reddettiği görüşünde ise, ilgili Tarafa ihtarda bulunduktan sonra, Komite toplantılarına katılmaya yetkili temsilcilerin üçte iki oy çokluğu ile alınacak bir kararla, ilgili Tarafın 1. fıkra da öngörülen yükümlülüğünü yerine getirmede meselesini Mahkemeye intikal ettirebilir.
5. Mahkeme 1. fıkranın ihlal edildiğini tespit ederse, alınacak önlemleri değerlendirmesi için davayı Bakanlar Komitesine gönderir. Mahkeme, eğer 1. fıkranın ihlal edilmediğini saptarsa, davayı, incelemesine son verecek kararı alması için Bakanlar Komitesine iletir."

203. Mahkeme, *diğerlerinin yanı sıra*, başvuruçuların bir çelik fabrikasından kaynaklanan yüksek düzeyde kirliliğe maruz kalmaları gerekçesiyle Sözleşme'nin 8. maddesinin ihlal edildiğini tespit ettiği *Cordella ve Diğerleri/İtalya* davasında (2019, §§ 179-182), pilot karar usulünü uygulamamaya karar vermiştir. Bununla birlikte, Mahkeme, kararın uygulanması için, çelik fabrikalarında ve söz konusu çevre kirliliğinden etkilenen bölgede acil temizlik çalışması yapılması gerekeceğini vurgulamıştır. Çevrenin ve nüfusun sağlığının korunmasını güvence altına almak için gerekli önlemleri ve eylemleri listeleyen, 2014 yılında ulusal makamlarca onaylanan ancak uygulanması 2023 yılına ertelenmiş olan çevre stratejisinin, mümkün olan en kısa sürede uygulamaya konulması gerektiğini eklemiştir.

- **Çevreye yönelik bireysel bir haktan bahseden kararlar:**

- *Tatar/Romanya*, 2009, § 107 ve *Di Sarno ve Diğerleri/İtalya*, 2012, § 110: "güvenli ve sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı";
- *Băcilă/Romanya*, 2010, § 71: "insan sağlığına saygılı, dengeli bir çevrede yaşama hakkı".

- **İhtiyatlılık ilkesinden bahseden hüküm ve kararlar:**

- 6. madde çerçevesinde: *Folkman ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti* (karar), 2006;
- 8. madde çerçevesinde: *Asselbourg et 78 autres personnes physiques ainsi que l'association Greenpeace-Lüksemburg/Lüksemburg* (karar), 1999; *Aly Bernard et 47 autres personnes physiques ainsi que l'association Greenpeace-Lüksemburg/Lüksemburg* (karar), 1999; *Sdružení Jihočeské Matky/Çek Cumhuriyeti* (karar), 2006; *Tatar/Romanya*, 2009, § 120.

- Gerekçelerinde “Çevresel Konularda Bilgiye Erişim, Halkın Karar Alma Sürecine Katılımı ve Adalet Erişimine Dair Aarhus Sözleşmesi”ne atıfta bulunan hükümler ve kararlar:
 - *Collectif national d’information et d’opposition à l’usine Melox - Collectif Stop Melox ve Mox/Fransa* (karar), 2006;
 - *Tătar/Romanya*, 2009, § 118;
 - *Grimkovskaya/Ukrayna*, 2011, §§ 69 ve 72;
 - *Di Sarno ve Diğerleri/İtalya*, 2012, § 107.

Atıf yapılan davaların listesi

Bu Kılavuzda atıfta bulunulan içtihat, Mahkeme tarafından verilen hükümlere veya kararlara ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ("Komisyon") kararlarına veya raporlarına atıfta bulunmaktadır.

Aksi belirtilmedikçe, tüm atıflar, Mahkeme Dairelerinden biri tarafından verilen, esasa ilişkin bir karara yapılmıştır. Belgede geçen "(karar)" ifadeleri, alıntının, Mahkemenin kararına ait olduğunu ve "[BD]" ise davanın Büyük Daire tarafından görüldüğünü belirtir.

Mahkeme içtihadına (Büyük Daire, Daire ve Komite hükümleri ve kararları, tebliğ edilen davalar, tavsiye niteliğindeki görüşler ve İctihat Bilgi Notundan alınan karar özetleri), Komisyon içtihadına (kararlar ve raporlar) ve Bakanlar Komitesi kararlarına erişim sağlayan, Kılavuzun elektronik sürümünde belirtilen davalara ilişkin köprü bağlantıları, HUDOC veri tabanına (<http://hudoc.echr.coe.int>) yönlendirme yapmaktadır.

Mahkeme, hükümlerini ve kararlarını, iki resmî dili olan İngilizce ve/veya Fransızca dillerinde hazırlamaktadır. HUDOC'ta ayrıca, birçok önemli davanın otuzdan fazla resmî olmayan dile yapılmış çevirileri ve üçüncü şahıslar tarafından üretilen yaklaşık yüz çevrim içi içtihat derlemesine yönelik bağlantılar bulunmaktadır.

—A—

Almeida Azevedo/Portekiz, 43924/02, 23 Ocak 2007

Aly Bernard et 47 autres personnes physiques ainsi que l'association Greenpeace-Lüksemburg/Lüksemburg (karar), 29197/95, 29 Haziran 1999

Animal Defenders International/Birleşik Krallık [BD], 48876/08, AİHS 2013

Anonymos Touristiki Etairia Xenodocheia Kritis/Yunanistan, 35332/05, 21 Şubat 2008

Ansay ve Diğerleri/Türkiye (karar), 49908/99, 2 Mart 2006

Apanasewicz/Polonya, 6854/07, 3 Mayıs 2011

Aparicio Benito/İspanya (karar), 36150/03, 13 Kasım 2006

Artun ve Güvener/Türkiye, 75510/01, 26 Haziran 2007

Ashworth ve Diğerleri/Birleşik Krallık (karar), 39561/98, 20 Ocak 2004

A.S.P.A.S. ve Lasgrezas/Fransa, 29953/08, 22 Eylül 2011

Asselbourg ve Diğerleri/Lüksemburg (karar), 29121/95, AİHS 1999-VI

Association Burestop 55 ve Diğerleri/Fransa, 56176/18 ve diğer 5 dava, 1 Temmuz 2021

Association de Résidents du Quartier Pont Royal, la commune de Lambersart ve Diğerleri/Fransa (karar), 18523/91, 8 Aralık 1992

Association Greenpeace France/Fransa (karar), 55243/10, 13 Aralık 2011

Athanasiou ve Diğerleri/Yunanistan, 2531/02, 9 Şubat 2006

Athanassoglou ve Diğerleri/İsviçre [BD], 27644/95, AİHS 2000-IV

—B—

Băcilă/Romanya, 19234/04, 30 Mart 2010

Bahia Nova S.A./İspanya (karar), 50924/99, 12 Aralık 2000

Balmer-Schafroth ve Diğerleri/İsviçre, 26 Ağustos 1997, *Hüküm ve Karar Raporları* 1997-IV

Barcza ve Diğerleri/Macaristan, 50811/10, 11 Ekim 2016

Baudinière ve Vauzelle/Fransa (karar), 25708/03 ve 25719/03, 6 Aralık 2007

Beinarovič ve Diğerleri/Litvanya, 70520/10 ve diğer 2 dava, 12 Haziran 2018

Besseau ve Diğerleri/Fransa (karar), 58432/00, 7 Şubat 2006

Bil İnşaat Taahhüt Ticaret Limited Şirketi/Türkiye, 29825/03, 1 Ekim 2013
Bistrović/Hırvatistan, 25774/05, 31 Mayıs 2007
Bladet Tromsø ve Stensaas/Norveç [BD], 21980/93, AİHS 1999-III
Bogdel/Litvanya, 41248/06, 26 Kasım 2013
Bölükbaş ve Diğerleri/Türkiye, 29799/02, 9 Şubat 2010
Boudayeva ve Diğerleri/Rusya, 15339/02 ve diğer 4 dava, AİHS 2008
Botti/İtalya (karar), 77360/01, 2 Aralık 2004
Bor/Macaristan, 50474/08, 18 Haziran 2013
Borysiewicz/Polonya, 71146/01, 1 Temmuz 2008
Brincat ve Diğerleri/Malta, 60908/11 ve diğer 4 dava, 24 Temmuz 2014
Buckley/Birleşik Krallık, 25 Eylül 1996, *Hüküm ve Karar Raporları* 1996-IV
Bursa Barosu Başkanlığı ve Diğerleri/Türkiye, 25680/05, 19 Haziran 2018
Brândușe/Romanya, 6586/03, 7 Nisan 2009

—C—

Calancea ve Diğerleri/Moldova Cumhuriyeti (karar), 23225/05, 6 Şubat 2018
Cangı/Türkiye, 24973/15, 29 Ocak 2019
Caron ve Diğerleri/Fransa (karar), 48629/08, 29 Haziran 2010
Chabauty/Fransa [BD], 57412/08, 4 Ekim 2012
Chagnon ve Fournier/Fransa, 44174/06 ve 44190/06, 15 Temmuz 2010
Chapman/Birleşik Krallık [BD], 27238/95, AİHS 2001-I
Chassagnou ve Diğerleri/Fransa [BD], 25088/94 ve diğer 2 dava, AİHS 1999-III
Chernega ve Diğerleri/Ukrayna, 74768/10, 18 Haziran 2019
Çiçek ve Diğerleri/Türkiye (karar), 44837/07, 4 Şubat 2020
Cin ve Diğerleri/Türkiye, 305/03, 10 Kasım 2009
Cokarić ve Diğerleri/Hırvatistan (karar) 33212/02, 19 Ocak 2006
Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox - Collectif Stop Melox ve Mox /Fransa (karar), 75218/01, 28 Mart 2006
Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox - Collectif Stop Melox ve Mox/Fransa, 75218/01, 12 Haziran 2007
Consorts Richet ve Le Ber/Fransa, 18990/07 ve 23905/07, 18 Kasım 2010
Cordella ve Diğerleri/İtalya, 54414/13 ve 54264/15, 24 Ocak 2019
Costel Popa/Romanya, 47558/10, 26 Nisan 2016
Couturon/Fransa, 24756/10, 25 Haziran 2015
Crash 2000 OOD ve Diğerleri/Bulgaristan (karar), 49893/07, 17 Aralık 2013
Cuenca Zarzoso/İspanya, 23383/12, 16 Ocak 2018

—D—

Deés/Macaristan, 2345/06, 9 Kasım 2010
De Geouffre de la Pradelle/Fransa, 16 Aralık 1992, Seri A 253-B
Depalle/Fransa [BD], 34044/02, AİHS 2010
Desjardin/Fransa, 22567/03, 22 Kasım 2007
De Mortemart/Fransa (karar), 67386/13, 23 Mayıs 2017
Dimitar Yordanov/Bulgaristan, 3401/09, 6 Eylül 2018
Dimopoulos/Türkiye, 37766/05, 2 Nisan 2019
Di Sarno ve Diğerleri/İtalya, 30765/08, 10 Ocak 2012
Drieman ve Diğerleri/Norveç (karar), 33678/96, 4 Mayıs 2000
Dubetska ve Diğerleri/Ukrayna, 30499/03, 10 Şubat 2011
Dzemyuk/Ukrayna, 42488/02, 4 Eylül 2014

—E—

Ehrmann ve SCI VHI/Fransa (karar), 2777/10, 7 Haziran 2011
Ekholm/Finlandiya, 68050/01, 24 Temmuz 2007
Elefteriadis/Romanya, 38427/05, 25 Ocak 2011

—F—

Fadeyeva/Rusya (karar), 55723/00, 16 Ekim 2003
Fadeyeva/Rusya, 55723/00, AİHS 2005-IV
Fägerskiöld/İsveç (karar), 37664/04, 26 Şubat 2008
Fieroiu ve Diğerleri/Romanya (karar), 65175/10, 23 Mayıs 2017
Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa, 3675/04 ve 23264/04, 13 Aralık 2012
Florea/Romanya, 37186/03, 14 Eylül 2010
Folkman ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti (karar), 23673/03, 10 Temmuz 2006
Fotopoulou/Yunanistan, 66725/01, 18 Kasım 2004
Frankowski ve Diğerleri/Polonya (karar), 25002/09, 20 Eylül 2011
Fredin/İsveç (1), 18 Şubat 1991, Seri A 192
Friend ve Diğerleri/Birleşik Krallık (karar), 16072/06 ve 27809/08, 24 Kasım 2009
Furlepa/Polonya (karar), 62101/00, 18 Mart 2008

—G—

Gaida/Almanya (karar), 32015/02, 3 Temmuz 2007
Galev ve Diğerleri/Bulgaristan (karar), 18324/04, 29 Eylül 2009
Galtieri/İtalya (karar), 72864/01, 24 Ocak 2006
Gavrilova ve Diğerleri/Rusya, 2625/17, 16 Mart 2021
Geffre/Fransa (karar), 51307/99, AİHS 2003-I
Genç ve Demirgan/Türkiye, 34327/06 ve 45165/06, 10 Ekim 2017
Giacomelli/İtalya, 59909/00, AİHS 2006-XI
Gorraiz Lizarraga ve Diğerleri/İspanya, 62543/00, AİHS 2004-III
Greenpeace E.V. ve Diğerleri/Almanya (karar), 18215/06, 12 Mayıs 2009
Grimkovskaya/Ukrayna, 38182/03, 21 Temmuz 2011
Gronuś/Polonya (karar), 29695/96, 2 Aralık 1999
Guerra ve Diğerleri/İtalya, 19 Şubat 1998, *Hüküm ve Karar Raporları* 1998-I
Guseva/Bulgaristan, 6987/07, 17 Şubat 2015

—H—

Hadzhiyska/Bulgaristan (karar), 20701/09, 15 Mayıs 2012
Hamer/Belçika, 21861/03, AİHS 2007-V
Hardy ve Maile/Birleşik Krallık, 31965/07, 14 Şubat 2012
Hashman ve Harrup/Birleşik Krallık [BD], 25594/94, AİHS 1999-VIII
Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık [BD], 36022/97, AİHS 2003-VIII
Herrmann/Almanya [BD], 9300/07, 26 Haziran 2012
Howald Moor ve Diğerleri/İsviçre, 52067/10 ve 41072/11, 11 Mart 2014

—I—

Iera Moni Profitou Iliou Thiras/Yunanistan, 32259/02, 22 Aralık 2005
Ivan Atanasov/Bulgaristan, 12853/03, 2 Aralık 2010
Ivanova ve Cherkezov/Bulgaristan, 46577/15, 21 Nisan 2016

—J—

Jugheli ve Diğerleri/Gürcistan, 38342/05, 13 Temmuz 2017

—K—

Kaminskas/Litvanya, 44817/18, 4 Ağustos 2020
Kapsalis ve autre/Yunanistan (karar), 20937/03, 23 Eylül 2004
Karin Andersson ve Diğerleri/İsveç, 29878/09, 25 Eylül 2014
Keçeli ve Başpınar/Türkiye, 21426/03, 26 Ocak 2010
Kılıçdaroğlu/Türkiye, 16558/18, 27 Ekim 2020
Kök ve Diğerleri/Türkiye, 20868/04, 24 Kasım 2009
Köktepe/Türkiye, 35785/03, 22 Temmuz 2008
Kolyadenko ve Diğerleri/Rusya, 17423/05 ve diğer 5 dava, 28 Şubat 2012
Kožel ve Diğerleri/Bosna Hersek, 38695/13, 22 Ekim 2019
Kristiana Ltd./Litvanya, 36184/13, 6 Şubat 2018
Kurşun/Türkiye, 22677/10, 30 Ekim 2018
Kyrtatos/Yunanistan, 41666/98, AİHS 2003-VI
Kyrtatou ve Kyrtatos/Yunanistan (karar), 41666/98, 13 Eylül 2001

—L—

Lam ve Diğerleri/Birleşik Krallık (karar), 41671/98, 5 Temmuz 2001
Lambert ve Diğerleri/Fransa [BD], 46043/14, AİHS 2015
Lazaridi/Yunanistan, 31282/04, 13 Temmuz 2006
L.C.B./Birleşik Krallık (karar), 23413/94, 9 Haziran 1998
Ledyayeva ve Diğerleri/Rusya (karar), 53157/99 ve diğer 3 dava, 16 Eylül 2004
Ledyayeva ve Diğerleri/Rusya, 53157/99 ve diğer 3 dava, 26 Ekim 2006
Lemke/Türkiye, 17381/02, 5 Haziran 2007
Leon ve Agnieszka Kania/Polonya, 12605/03, 21 Temmuz 2009
L'Erablière A.S.B.L./Belçika, 49230/07, AİHS 2009
Longobardi ve Diğerleri/İtalya (karar), 7670/03, 26 Haziran 2007
López Ostra/İspanya, 9 Aralık 1994, Seri A 303-C
Lorentzatou/Yunanistan (karar), 2947/08, 25 Şubat 2010
Luginbühl/İsviçre (karar), 42756/02, 17 Ocak 2006

—M—

M. Özel ve Diğerleri/Türkiye, 14350/05 ve diğer 2 dava, 17 Kasım 2015
Maatschap Smits ve Diğerleri/Hollanda (karar), 39032/97 ve diğer 5 dava, 03 Mayıs 2001
Magomedov ve Diğerleri/Rusya, 33636/09 ve diğer 9 dava, 28 Mart 2017
Magyar Helsinki Bizottság/Macaristan [BD], 18030/11, 8 Kasım 2016
Makhmoudov/Rusya, 35082/04, 26 Temmuz 2007
Malfatto ve Mieille/Fransa, 40886/06 ve 51946/07, 06 Ekim 2016
Mamère/Fransa, 12697/03, AİHS 2006-XIII
Marchiş ve Diğerleri/Romanya (karar), 38197/03, 28 Haziran 2011
Margulev/Rusya, 15449/09, 8 Ekim 2019
Mastelica ve Diğerleri/Sırbistan (karar), 14901/15, 17 Kasım 2020
Matczyński/Polonya, 32794/07, 15 Aralık 2015
Matos e Silva, Lda., ve Diğerleri/Portekiz, 16 Eylül 1996, *Hüküm ve Karar Raporları* 1996-IV
Martínez Martínez ve Pino Manzano/İspanya, 61654/08, 3 Temmuz 2012
McGinley ve Egan/Birleşik Krallık, 9 Haziran 1998, *Hüküm ve Karar Raporları* 1998-III

Mileva ve Diğerleri/Bulgaristan, 43449/02 ve 21475/04, 25 Kasım 2010
Moe ve Diğerleri/Norveç (karar), 30966/96, 14 Aralık 1999
Moore/Birleşik Krallık (karar), 40425/98, 15 Haziran 1999
Moreno Gómez/İspanya, 4143/02, AİHS 2004-X
Mučibabić/Sırbistan, 34661/07, 12 Temmuz 2016
Murillo-Saldias ve Diğerleri/İspanya (karar), 76973/01, 28 Kasım 2006

—N—

Nane ve Diğerleri/Türkiye, 41192/04, 24 Kasım 2009

—O—

Ocak/Türkiye, 33675/04, 19 Ocak 2010
Öçkan ve Diğerleri/Türkiye, 46771/99, 28 Mart 2006
Orfanos ve Orfanou/Yunanistan (karar), 36188/03, 14 Şubat 2006
Okyay ve Diğerleri/Türkiye, 36220/97, AİHS 2005-VII
Oluić/Hırvatistan, 61260/08, 20 Mayıs 2010
Öneryıldız/Türkiye [BD], 48939/99, AİHS 2004-XII
Österreichische Vereinigung zur Erhaltung, Stärkung und Schaffung/Avusturya, 39534/07, 28 Kasım 2013
O’Sullivan McCarthy Mussel Development Ltd./İrlanda, 44460/16, 7 Haziran 2018
Otgon/Moldova Cumhuriyeti, 22743/07, 25 Ekim 2016
Ouzounoglou/Yunanistan, 32730/03, 24 Kasım 2005

—P—

Pavalache/Romanya, 38746/03, 18 Ekim 2011
Pfachta ve Diğerleri/Polonya (karar), 25194/08, 25 Kasım 2014
Plathey/Fransa, 48337/09, 10 Kasım 2011
PETA Deutschland/Almanya, 43481/09, 8 Kasım 2012
Petar Matas/Hırvatistan, 40581/12, 4 Ekim 2016
Perinelli ve Diğerleri/İtalya (karar), 7718/03, 26 Haziran 2007
Pindstrup Mosebrug A/S/Danimarka (karar), 34943/06, 3 Haziran 2008
Pine Valley Developments Ltd ve Diğerleri/İrlanda, 29 Kasım 1991, Seri A, 222
Podelean/Romanya (karar), 19295/12, 26 Şubat 2019
Powell ve Rayner/Birleşik Krallık, 21 Şubat 1990, Seri A 172

—R—

Roche/Birleşik Krallık [BD], 32555/96, AİHS 2005-X
Ruano Morcuende/İspanya (karar), 75287/01, 6 Eylül 2005

—S—

Saarenpään Loma ky/Finlandiya (karar), 54508/00, 9 Mayıs 2006
Šabanović/Karadağ ve Sırbistan, 5995/06, 31 Mayıs 2011
Saliba/Malta, 4251/02, 8 Kasım 2005
Sapundzhiev/Bulgaristan, 30460/08, 6 Eylül 2018
SCEA Ferme de Fresnoy/Fransa (karar), 61093/00, AİHS 2005-XIII
S.C. Fiercolect Impex S.R.L./Romanya, 26429/07, 13 Aralık 2016
Schneider/Lüksemburg, 2113/04, 10 Temmuz 2007
Sciavilla/İtalya (karar), 36735/97, 14 Kasım 2000
Sdružení Jihočeské Matky/Çek Cumhuriyeti (karar), 19101/03, 10 Temmuz 2006

Silahyürekli/Türkiye, 16150/06, 26 Kasım 2013
Smaltini/İtalya (karar), 43961/09, 24 Mart 2015
Steel ve Diğerleri/Birleşik Krallık, 23 Eylül 1998, *Hüküm ve Karar Raporları*, 1998-VII
Steel ve Morris/Birleşik Krallık, 68416/01, AİHS 2005-II
Stichting Landgoed Steenbergen ve Diğerleri/Hollanda, 19732/17, 16 Şubat 2021
Sylla ve Nollomont/Belçika, 37768/13 ve 36467/14, 16 Mayıs 2017

—T—

Tănăsoaica/Romanya, 3490/03, 19 Haziran 2012
Tarım/Türkiye (karar) 54948/07, 9 Mart 2010
Taşkın ve Diğerleri/Türkiye, 46117/99, AİHS 2004-X
Taşkın ve Diğerleri/Türkiye (karar), 46117/99, 29 Ocak 2004
Tatar/Romanya, 67021/01, 27 Ocak 2009
Tebieti Mühafize Cemiyeti ve İsrailov/Azerbaycan, 37083/03, AİHS 2009
Temel Conta Sanayi Ve Ticaret A.Ş./Türkiye, 45651/04, 10 Mart 2009
Tierbefreier e.V./Almanya, 45192/09, 16 Ocak 2014
Tőkés/Romanya, 15976/16 ve 50461/17, 27 Nisan 2021
Tumeliai/Litvanya, 25545/14, 9 Ocak 2018
Turgut ve Diğerleri/Türkiye, 1411/03, 8 Temmuz 2008

—U—

Udovičić/Hırvatistan, 27310/09, 24 Nisan 2014
Ünver/Türkiye (karar), 36209/97, 26 Eylül 2000

—V—

Valico S.r.l./İtalya (karar), 70074/01, 21 Mart 2006
Valle Pierimpiè Società Agricola S.P.A./İtalya, 46154/11, 23 Eylül 2014
Vasilescu/Belçika, 64682/12, 25 Kasım 2014
Vecbaštika ve Diğerleri/Letonya (karar), 52499/11, 19 Kasım 2019
Verein gegen Tierfabriken/İsviçre (karar), 48703/03, 20 Eylül 2011
Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT)/İsviçre (2) [BD], 32772/02, AİHS 2009
VgT Verein gegen Tierfabriken/İsviçre, 24699/94, AİHS 2001-VI
Vides Aizsardzības Klubs/Letonya, 57829/00, 27 Mayıs 2004

—W—

Wałkuska/Polonya (karar), 6817/04, 29 Nisan 2008
Ward/Birleşik Krallık (karar), 31888/03, 9 Kasım 2004
Wells/Birleşik Krallık (karar) 63477/00, 16 Ocak 2007
Winterstein ve Diğerleri/Fransa, 27013/07, 17 Ekim 2013

—Y—

Yaşar/Romanya, 64863/13, 26 Kasım 2019
Yevgeniy Dmitriyev/Rusya, 17840/06, 1 Aralık 2020
Yıldırım/Türkiye, 21482/03, 24 Kasım 2009

—Z—

Zammit Maempel/Malta, 24202/10, 22 Kasım 2011
Zander/İsveç, 25 Kasım 1993, Seri A 279-B
Z.A.N.T.E. - Marathonisi A.E./Yunanistan, 14216/03, 6 Aralık 2007

Zapletal/Çek Cumhuriyeti (karar), 12720/06, 30 Kasım 2010

Zeynep Ahunbay ve Diğerleri/Türkiye, Avusturya ve Almanya (karar), 6080/06, 21 Haziran 2016

Zeynep Ahunbay ve Diğerleri/Türkiye, Avusturya ve Almanya (karar), 6080/06, 29 Ocak 2019

Bu belgenin çevirisi, İdari Yargının Etkinliğinin Artırılması ve Danıştayın Kurumsal Kapasitesinin Güçlendirilmesi projesi kapsamında Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından ortak finanse edilmiştir.

Translation of this document is co-funded by the European Union, the Council of Europe and the Republic of Turkey under the Project on Improving the Effectiveness of the Administrative Judiciary and Strengthening the Institutional Capacity of Council of State.